

ŠÉFREDAKTOR
ROBERT SCHUSTER
ÚVODNÍKY, KOMENTÁŘE
ZDENĚK ZBOŘIL
ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
MILENA STREJČKOVÁ
SEKRETÁŘKA REDAKCE
IRENA KREJČOVÁ
GRAFICKÝ NÁVRH PETR TĚŠINSKÝ
GRAFICKÁ ÚPRAVA MILENA BOUČKOVÁ
AUTOR OBÁLKY FILIP SOJKA
DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA:

PŘEDSEDA: OTTO PICK
VOJTĚCH BELLING, MILOŠ CALDA,
PETR DOSTÁL, MARTIN EHL,
JIŘÍ FÁREK, JOSEF FUČÍK,
RADEK KHOL, PETR KRATOCHVÍL,
KAI-OLAF LANG, KRISTINA LARISCHOVÁ,
PETR LEBEDA, PAVEL MÁŠA,
MILOŠ POJAR, PAVEL PŠEJA,
MICHAEL ROMANCOV,
JIŘÍ SCHNEIDER, PAVEL SVOBODA,
IVO ŠLOSARČÍK, JIŘÍ ŠTĚPANOVSÝ,
FILIP TESAŘ, JOSEF VESELÝ,
TOMÁŠ VESELÝ, ZDENĚK ZBOŘIL

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1. Telefon 251 108 107; fax: 251 108 222; e-mailová adresa umvedo@iir.cz.

Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 29,50 Kč. Předplatné na rok činí 294 Kč, pro studenty a důchodce 244 Kč, ve Slovenské republice 584,40 Sk.

Registrováno MK ČR E 5210

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřábová 1302, 263 01 Dobříš.

Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje L. K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34, tel.: +421 244 453 711, fax.: +421 244 373 311, e-mail: Herslova@lkpermanent.sk. www.predplatne.cz. Informace o MP a ediční činnosti ÚMV na www.iir.cz

Podávání tlačovin povoleno SsRP Banská Bystrica č. j. OPČ-3215/B-96 ze dne 12. 9. 1996.

OBSAH 11/2005 ROČNÍK XXIX

STR.

SVĚTOZOR	2
BOSNA A HERCEGOVINA DESET LET PO VÁLCE / -zz-	3
DESET LET OD DAYTONU	
MÍČ JE NA DOMÁČÍ POLOVINĚ / Filip Tesař	4
REFORMA ARMÁDY A POLICIE V BOSNĚ A HERCEGOVINĚ / Erik Siegl	8
MEZI BRUSELEM, TEHERÁNEM A WASHINGTONEM / Martin Ehl	10
POLITICKÝ SYSTÉM PODAYTONSKÉ BOSNY A HERCEGOVINY / Damir Kasum	12
ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA	
NĚMECKO-ČESKÉ PUZZLE / Jan Žižka	15
VZTAHY A PROBLÉMY	
RAKOUSKO V ČELE EVROPSKÉ UNIE: PŘÍPRAVY / Jiří Štěpanovský	17
EVROPSKÁ UNIE A ZÁPADNÍ BALKÁN. DESET LET STABILIZACE / Václav Štěrba	19
DISKUSE: MÍSTO ČESKA VE SVĚTĚ	
BUDOVNÍ STÁTŮ POKRAČUJE / Petr Pithart	21
ZEMĚMI SVĚTA	
VOLBY V NORSKU: ROZZLOBENÍ VOLIČI A RUDO-ZELENNÁ BUDOUCNOST / Jaroslava Pošvářová	23
VOLNÁ TRIBUNA	
ČHORVÁTSKO NA CESTĚ K POSTNACIONALISMU? / Přemysl Rosulek	25
BOSNA A HERCEGOVINA: SYMBIÓZA ZLOČINŮ, PODNIKÁNÍ A POLITIKY / Miroslav Nožina	28
RECENZE	
NĚMECKO A POLSKO V PROCESU EVROPEIZACE / Vladimír Handl	30
BOSENSKÉ ODPOVĚDI / Filip Tesař	31

Upozorňujeme čtenáře a předplatitele našeho časopisu, že od ledna 2006 dojde vzhledem ke zvýšení výrobních nákladů ke změně ceny Mezinárodní politiky. Jednotlivé číslo bude stát **39,50 Kč**, roční předplatné bude činit **380 Kč**. Zároveň bude zrušena i zvláštní sleva pro studenty a důchodce. Děkujeme za pochopení.

VYJDE V PŘÍŠTÍCH ČÍSLECH MP

Strategie v boji proti chudobě ► *Co přinesl rok 2005 v rozvojové problematice?* ► *Role nevládních organizací při boji proti chudobě* ► „Supervolební“ podzim 2005 v Polsku ► *Quo vadis, Sýrie?* ► *Saúdská Arábie v oddechovém čase* ► *Nová mezinárodní role a zodpovědnost Slovenska* ► *Dočkáme se systémových změn v energetice?*

- 1.** – sebevražední útočníci spáchali atentáty na turisticky vyhledávaných plážích na Bali. Zahynulo při nich 22 osob, přičemž podezření padá na teroristickou síť al-Káida.
- 2.** – v prostoru pásma Gazy vypukly ozbrojené srážky mezi palestinskou policií a radikály z hnutí Hamas. Nejméně tři mrtví.
- 3.** – Nobelova cena za lékařství a fyziologii byla udělena Australanům Barrymu Marshallovi a Robinu Warrenovi za výzkum bakterií a jejich vlivu na žaludeční choroby.
- 4.** – Evropská unie schválila kompromisní návrh vyjednávací pozice pro přístupová jednání s Tureckem. Ankara s ním vyslovila souhlas.
- 4.** – byly zahájeny vstupní rozhovory o členství Turecka a Chorvatska v EU.
- 5.** – světový výbor pro mezinárodní migraci předal OSN zprávu, ve které vyzývá k nastolení mezinárodní politiky pro kontrolu migrace. Uvádí mj. že čistě restriktivní přístup k nelegální migraci je nežádoucí, ne-realistický a mohl by ohrozit práva migrantů a uprchlíků.
- 6.** – bylo oznámeno, že v dunajské deltě v Rumunsku byly objeveny první případy ptačí chřipky v Evropě.
- 6.** – Nejvyšší soud Izraele zakázal používání Palestinců jako živých štítů při armádních razích na okupovaných územích.
- 7.** – Nobelovu cenu za mír získala Mezinárodní agentura pro atomovou energii a její generální ředitel Muhammad Baradej. MAAE se nyní nejvíce angažuje ve snahách zastavit sporné atomové programy v Severní Koreje a Íránu.
- 7.** – Francouzský prezident Jacques Chirac a britský premiér Tony Blair po setkání v Paříži zdůraznili, že jejich země jsou odhodlány překonat vzájemné rozpory v záležitostech EU a vyvést Unii z krize. Mezi oběma zeměmi panuje nesoulad ohledně rozpočtu EU a o celkové vize unie na příští léta.
- 8.** – britská policie zatkla deset lidí, kteří připravovali v Anglii sérii atentátů bombami nastraženými v autech.

- 9.** – proběhlo první kolo prezidentských voleb v Polsku. Nejvíce hlasů získali představitelé pravice, šéf liberální Občanské platformy Donald Tusk a varšavský primátor ze sociálně konzervativní strany Práva a spravedlnost Lech Kaczyński.
- 10.** – vítězné strany v Německu se dohodly na formě příští vlády. CDU/CSU a SPD vytvoří koaliční vládu, kancléřkou bude Angela Merkelová z CDU, předseda Spolkového sněmu bude rovněž člen CDU, SPD obsadí polovinu ministerských křesel včetně silových resortů zahraničí, financí a dopravy.
- 10.** – Maroko zahájilo repatriaci uprchlíků z afrických zemí, kteří se neúspěšně pokoušeli dostat přes jeho území do Evropy.
- 11.** – Čína vyslala do vesmíru svou druhou kosmickou loď s lidskou posádkou. Dva kosmonauti na palubě zůstali ve vesmíru pět dní, načez úspěšně přistáli.
- 12.** – odstupující německý spolkový kancléř Gerhard Schröder řekl na odborovém kongresu v Hannoveru, že nehodlá být v příští německé vládě.
- 12.** – norský premiér Kjell Magne Bondevik formálně oznámil rezignaci vlády pravého středu, která utrpěla porážku v zářijových parlamentních volbách.
- 13.** – v Turecku byl zjištěn virus ptačí chřipky H5N1, který může být nebezpečný i pro lidi. Nové testy v Rumunsku potvrdily (znovu pak 15. října) existenci viru v zemi. Evropská unie doporučila svým členům běžné protichřipkové očkování, které by mělo pomoci zvládnout případnou epidemii a nově vyhlásila zákaz dovozu živé drůbeže a všech drůbežích produktů z Rumunska.
- 13.** – proběhlo referendum o nové ústavě v Íráku. Odmítnuta byla jen ve dvou provinciích, a proto může vstoupit v platnost.
- 14.** – Spojené státy a Francie naléhavě vyzvaly Írán k rozhovorům o jeho jaderném programu a pohrozily, že celou záležitost přenesou na půdy RB OSN, pokud bude Teherán jednání odmítat.

- 14.** – Čína otevřela železnici spojující zemi s Tibetem.
- 15.** – ministři zahraničí EU se v Lucemburku dohodli shrnout všechna opatření proti možné pandemii ptačí chřipky do akčního plánu, jehož plnění budou kontrolovat.
- 17.** – albánský premiér Sali Berisha na schůzi vlády řekl, že Albánie zakáže na tři roky používání člunů s přídavným motorem, aby zastavila pašování drog a nelegálních emigrantů.
- 18.** – v Bagdádu začal před zvláštním tribunálem proces se svrženým iráckým prezidentem Saddámem Husajnem a sedmi jeho podřízenými. První obvinění se týká masakru v obci Dudžailu v roce 1982, z níž pocházelo kmando, které se pokusilo o atentát na Husajna. Tajná policie zabila po nezdařeném atentátu v obci 150 lidí.
- 20.** – podle zprávy mezinárodního vyšetřovacího týmu OSN mají Sýrie i Libanon podíl na zavraždění bývalého libanonského premiéra Rafíka Harírího letos v únoru. Damašek zprávu odmítl. Krátce před zveřejněním dokumentu spáchal sebevraždu syrský ministr vnitra Ghazí Kanaan. Libanonský prezident Emil Lahúd, stoupenec Sýrie, měl s Harírím neshody.
- 23.** – ve druhém kole prezidentských voleb v Polsku byl 54 procenty hlasů zvolen za hlavu státu Lech Kaczyński ze sociálně konzervativní strany Právo a spravedlnost. Účast činila 51 procent voličů.
- 23.** – v Kodani byla zahájena třídní schůzka WHO a EK na téma boje proti ptačí chřipce. Podle expertů má Evropa šanci zamezit vzniku epidemie na kontinentu, pokud se na příchod nákyzy dobře připraví a podnikne nutná opatření.
- 26.** – konzervativní íránský prezident Mahmúd Ahmaddínežád otevřeně vyzval k tomu, aby byl izraelský stát vymazán z mapy.
- 26.** – Evropský parlament rozhodl, že letošní Sacharovova cena za podporu lidských práv bude udělena nigerijské obhájce lidských práv Hauerě Ibrahimové, sružení manželek a matek kubánských disidentů Ženy v bílém a novinářské organizaci Reportéři bez hranic.

- 26.** – bylo oznámeno, že Spojené státy stáhnou z japonské Okinawy několik tisíc vojáků.
- 27.** – se konal v Hampton Court u Londýna neformální summit EU. Položil důraz na vzájemné porozumění a shodu ohledně budoucího směřování Unie. Vytkl si za cíl formulování obecných principů v oblasti společné energetické politiky, vzdělávání, vědy a výzkumu, demografické politiky, boje proti terorismu a zločinu a na vytvoření globálního fondu ve výši asi 3,5 miliardy EUR.
- 27.** – Izrael podal oficiální žádost na vylovení Íránu z OSN jako reakci na výroky íránského prezidenta.
- 27.** – byla zveřejněna zpráva OSN o programu Ropa za potraviny, která konstatovala, že na uplácení vlády Saddáma Husajna se podílelo přes 2000 firem. Na korupci se mj. podílely firmy DaimlerChrysler, Siemens, Weir Group, Volvo, Gazprom, Lukoil.
- 28.** – zvláštní vyšetřovatel Patrick Fitzgerald obvinil šéfa kanceláře amerického viceprezidenta Lewise Libbyho z lhaní pod přísahou, maření spravedlnosti a ze lživých prohlášení. Stalo se tak v souvislosti s šetřením případu vyzařené identity agentky CIA Valerie Plameové médiím v červenci 2003.
- 29.** – při sérii atentátů v indickém Dillí zahynulo přes 60 lidí. Spáchala je kašmířská skupina Inkiláb (Revoluční), která je ve spojení s kašmířskými muslimskými separatisty a militantními skupinami sídlícími v Pákistánu.
- 30.** – íránský prezident prohlásil, že jeho země nehodlá úplně zatařit svoje jaderné aktivity.
- 31.** – předseda německé SPD Franz Müntefering neprosadil svého kandidáta na funkci generálního tajemníka strany a oznámil kvůli tomu svůj odchod z čela strany. Povede však nadále za SPD rozhovory o sestavení nové vlády.
- 31.** – polský prezident Alexander Kwaśniewski jmenoval menšínovou vládu v čele s Kazimierzem Marinkiewiczem. V 18členném týmu jsou členové strany Právo a spravedlnost a nestraníci.

- 3.** – írácký prezident Džalál Talabání pozval české firmy do Íráku, kde budou mít veškerou podporu vlády. Řekl to při setkání s prezidentem Václavem Klausem na Pražském hradě.
- 5.** – do Afghánistánu odletěla nová skupina vojenských meteorologů a pyrotechniků, kteří budou půl roku pomáhat při zajišťování provozu na kábulském mezinárodním letišti a v jeho okolí.
- 5.** – podle vyjádření Evropské komise má Česká republika nadále potíže s čerpáním prostředků ze

- strukturálních fondů, které využívají regiony na financování nejručnějších projektů. Celkem bez problémů probíhá naopak čerpání z fondu soudržnosti EU.
- 5.** – papež Benedikt XVI. přijal ve Vatikánu českého ministra zahraničí Cyrila Svobodu k soukromé audienci. Ministr pak jednal s vatikánským státním tajemníkem arcibiskupem Giovannim Lajolem.
- 12.** – do Pákistánu odletěl český speciál s lékaři a humanitární pomocí, která má pomáhat při zmírňování následků katastrofálního zemětřesení ze začátku října. Vláda na humanitární pomoc vyčlenila 25 milionů korun. Lékaři ukončili svou činnost 30. října.

- 13.** – Evropský parlament zbavil imunity europoslance Vladimíra Železného, který je obžalován z daňových úniků a poškozování věřitelů.
- 13.** – prezident Václav Klaus prohlásil na 12. zasedání střeoevropských prezidentů, že budoucnost EU podle něho spočívá v „renesanci“ spolupráce národních států, které se navzájem respektují jak na bilaterální, tak na multilaterální úrovni, nikoli na snižování role národních států nebo na novém federalismu. EU se musí podle jeho slov zbavit protekcionismu států i svého sociálního modelu.
- 16.** – agentura Reuters informovala o tom, že Teherán zastavil dovoz z České republiky, Velké Bri-

- tánie, Jižní Koreje a Argentiny zřejmě ve snaze potrestat tyto země za jejich negativní postoj k íránskému jadernému programu.
- 17.** – premiér Jiří Paroubek jednal v Paříži dvě hodiny s francouzským prezidentem Jacquesem Chirakem. Po jednání prohlásil, že si umí představit liberalizaci zaměstnávání určitých skupin osob ve Francii.
- 29.** – havanský luxusní hotel Meliá Habana odřekl konání recepce k českému státnímu svátku 28. října. Důvodem zřejmě bylo pozvání tzv. Žen v bílém, manželek a matek kubánských disidentů. Recepce se pak konala v rezidenci českého chargé d'affaires bez účasti kubánských oficiálních představitelů.

Bosna a Hercegovina

deset let po válce

Hned v úvodu zdůrazněme, že v titulku zmíněným desetiletím máme na mysli léta 1995–2005 a válkou myslíme tu, o které říkáme, že byla v Bosně a Hercegovině zatím tou poslední. Těch necelých dva a půl tisíce let, které jsou dohlédnutelným horizontem historie dnešní BaH, je totiž vyplněno tolika konflikty, motivovanými ekonomicky, náboženstvími, kmenovou a národnostní různorodostí, a dalšími kulturními a civilizačními faktory, že boj, válka, zabíjení, vraždění, krev a msta jsou v psaných i tradovaných dějinách tohoto území asi nejčastěji se vyskytujícími klíčovými slovy.

Ještě než si Bosna i Hercegovina vysloužily svůj zeměpisný a politický název, který používáme i v současnosti, ucházeli se o zlatonosnou Dalmácii Římané, po nich přicházejí kmeny slovanské, pak Benátčané a králové uherští, srbští, od konce 15. století na evropském poloostrově trvale přítomní Turci, konečně i z vůle Berlínského kongresu rakousko-uherských Habsburkové, jejichž anexe končí pověstnými sedmi kulemi v Sarajevu. To bylo v předvečer prvního světového konfliktu, ale i v letech toho druhého, kdy se BaH staly součástí státu Nezavisna Država Hrvatska, se na tomto území odehrávala krvavá partyzánská válka, během které se příliš nedodržovala pravidla vedení války všemi válčícími stranami. Také *budování míru* po roce 1945, ke kterému spontánně přispívala většina té méně válkou zničené Evropy, získala nové rozměry, když se vedení poválečné Jugoslávie rozešlo s J. V. Stalinem a těžilo, podobně jako později Ceauseškovu Rumunsko, z tehdejší bipolarity. Podobně jako Rumunsko, také federativní Jugoslávie se stala obětí přílišného spoléhání se na vlastní síly, respektive na neochotu rezignovat na jakési výlučné regionální postavení, které se i díky postupující ekonomické globalizaci stávalo anachronismem.

Nepřiměřená reflexe historie může být cestou do slepé uličky při snaze pochopit současné dění. Ale měli bychom třeba vědět, že název *Bosna* známe asi od desátého století a že byl odvozen pro celé území z názvu řeky Bósona už ve spisech Konstantina Porfyrogeneta (později v latině Bossina a ve slovanských textech Босъна) a také, že Stipan Vukčić, který se od roku 1448 honosil titulem vévody, se psal *herceg* a používal dodnes platné jméno pro zemi pod svou svrchovaností *země hercegovina*. (Ta se těšila se ze své samostatnosti jen krátce během několika let 15. století.)

Ve střední Evropě existuje také ještě jakási pololidová, národopisná tradice, na kterou se odvolávali v různých dobách různí političtí činitelé na národní nebo mezinárodní úrovni. Jejich výklad se lišil většinou díky vzdálenosti od místa, ze kterého území Balkánu nebo konkrétně Bosny a Hercegoviny pozorovali. Jiný pohled je z historické i současné Budapešti, Vídně, Prahy nebo Berlína a souvisí s tím, jak dobře nebo špatně tam stavu věcí v Bosně a Hercegovině rozumějí. Jinak se na toto zemi dívá pravoslavný nebo římsko-katolický kněz, jinak ten, kdo zde hledá nějakou jinou pravou víru. A nezapomínejme na pohled i z Konstantinopole nebo Istanbulu, který má také v současné době svou hodnotu.

Starší generace si ještě pamatují na vyprávění svých rodičů o kočábujících Bosňácích, kteří patřili k městskému folklóru Prahy i Vídně a kteří obcházeli, obchodovali se svým zbožím od domu k domu, pekli čevabčiči a popíjeli jinak, než bylo zvykem, svařenou tureckou kávu. A tento lidový sentiment dodnes přepadá české turistice cestující na sever údolím Neretvy do Mostaru, bojiště poslední války,

stejně jako když viděli olympijské Sarajevo, které se jen o několik let později, jež v historii nic neznamenají, změnilo v rozstřílené trosky. *Ještě hoří oheň a praská dřevo, ale už je čas jít spát, tam za kopcem je Sarajevo, tam budeme se zítra, láska, brát*, zpívá v duchu takového vnímání Bosny a Hercegoviny Jarek Nohavica a jeho písničku si prozpěvovali ti, kteří si nedokázali vysvětlit hrůzy občanské války a bezmocně přihlíželi tomu nesrozumitelnému, co se v Sarajevu a na celém území BaH dělo na začátku devadesátých let.

Stále se ještě události posledních deseti, patnácti let rozpadají do jakoby diskontinuálního a multikauzálního řetězce náhodných událostí, které lze nazírat jako celek jen z pohledu téměř geopolitického, z pohledu a názoru, že existuje nějaká souvislost mezi prostorem a lidmi, kteří jej obývají a kteří vstupují na těchto územích do někdy lépe, někdy hůře definovatelných vztahů, velmi často vedoucích k nedorozuměním, napětím, konfliktům a válkám. Ale ustoupíme-li od tohoto paradigmatického vidění věcí politických a seznámíme-li se s politickou realitou, jak ji interpretují třeba spisovatelé nebo filmoví tvůrci, nebo bavíme-li se v domech azylantů a jsme konfrontováni s jednotlivými lidskými osudy, zdá se nám situace tak nepochopitelná, že ji nedokážeme označit jiným slovem než absurdní.

Jedním z charakteristických rysů bojů o Sarajevo byla válka ostřelovačů naváděných na cíle prostřednictvím mobilních telefonů sousedy budoucích obětí této války. Představa, jak lidé, kteří spolu obývají společný dům, geopolitik by řekl *lebensraum*, telefonují lépe umístěným ostřelovačům, jak jeden druhého pozabíjet, se zdá velmi zvláštní, ale není v občanských válkách nijak výjimečná. Dokonce právě naopak, vzájemná znalost prostředí a *toho druhého* vede často v takových konfliktech ke zvýšené míře bezcitnosti a snadnějšímu nalézání důvodů pro náhle vypuknuvší nepřátelství.

Nicméně válka skončila Daytonskou dohodou z počátku listopadu 1995, ale zjistit, zda pořád trvají předsudky a zášti, které vedly k občanské válce, je stále obtížné. Mírové poměry jsou nastoleny formou benevolentního protektorátu, který se příliš neliší od forem vládnutí, se kterým mají BaH dlouholeté zkušenosti. Dohoda mezi hlavními národnostními a etnickými skupinami – Bosňáky, Srby a Chorvaty je všemi stranami akceptovaná a všechny strany zatím mají vůli tuto dohodu dodržovat. Vojenské prostředky odstrašen v nejbližším vojensko-strategickém okolí a také možnost pohnat k odpovědnosti ty, kteří se dopouštějí zločinů proti míru i proti pravidlům vedení války, jakkoli jsou nedokonalé, se dnes také zdají být dostatečně účinné.

Nebezpečí, které souvisí také s tím, jak bezpečnost vnímají média a jejich prostřednictvím třeba občané Evropské unie, je sice neviditelné, ale nedokážeme říci, do jaké míry je aktuální a jak je intenzivní. Jako by Evropa hleděla přes své nejisté jihovýchodní hranice stále s obavami, že se situace ze začátku devadesátých let může opakovat.

Škoda, že audiovizuální média neumějí informovat o tom, jak se vytváří mír nebo alespoň, jak se lidé postupně zbavují pocitu ohrožení. Jestliže dokáží být při tom, když teče krev a jsou zabíjeni lidé, jsou zcela bezradná, když mají ukázat jakékoli pozitivní hodnoty nebo práci jednotlivců, kteří se snaží udržovat bezpečnost, zajistit fungování administrativy a doložit to nejstarší v politice, zda *koinómia* existuje za účelem nějakého dobra. A tak Bosna a Hercegovina mizí, podobně jako jiné země a celé regiony, z mediálně vnímané, sdělované a prezentované přítomnosti.

Neměli bychom této iluzi podléhat. Poválečná a mírová Bosna a Hercegovina mají totiž velmi podobné, ne-li stejné problémy jako deset zemí, které se nedávno staly součástí sjednocené Evropy. A současná diskuse o vstupu Turecka do EU, ve které se kromě racionální argumentace objevuje i národopisně vnímaná nebo jinak desinterpretovaná turecká historie se stejnou intenzitou jako při pohledu na celý Balkánský poloostrov, se zdá být hledáním viníka za nesvědomitost Evropy vyrovnat se s balkánsko-tureckým dědictvím. Bosna a Hercegovina pak jsou, kdo dnes vlastně už ví proč, opět jako by v centru těchto nedorozumění a doufáme, že nebudou, jako tolikrát v dějinách, jejich novou obětí.

-zz-

zboril@iir.cz

Míč je na domácí polovině

Třinedělní jednání na americké vojenské základně Wright-Patterson poblíž ohijského městečka Daytonu, oficiálně zahájená 1. listopadu 1995, jsou vnímána jako konec bosenské války. Předcházelo jim obsazení Srebrenice srbskou armádou v červenci a hromadné pobití zajatých Bosňáků. To bylo přímým podnětem k naplánování letecké intervence NATO, zahájené na konci srpna při první vhodné zámince – dopadu granátu na sarajevskou tržnici plnou lidí. Pod tlakem leteckých úderů souhlasil velitel bosenskosrbské armády Ratko Mladić v polovině září s jednáním o příměří, jež vstoupilo v platnost 10. října o půlnoci. Do posledních minut probíhaly těžké boje zvláště mezi bosňáckými a srbskými silami v západní Bosně, kde bosňácká strana pokračovala v nastoupené ofenzivě a srbská v úporné obraně, ve snaze vylepšit si co nejvíce pozici před očekávanými jednáními.

FILIP TESAŘ

Stop the War

Hlavním smyslem Daytonu bylo zastavit válku, což se podařilo. Je to rozhodně chvályhodný výsledek, pokud si uvědomíme, že válka v Bosně a Hercegovině si za tři a půl roku vyžádala odhadem mezi 100 a 150 tisíci lidských životů. Dayton také obhájil státnost Bosny a Hercegoviny, protože násilná změna hranic, podložená navíc řadou válečných zločinů, nebyla žádoucím precedentem. Samotná dohoda včetně ústavy, která byla její ústřední součástí, byla slepencem protichůdných cílů a kompromisů. Tehdy se zdálo, že je to nepřijemná, leč přijatelná cena za mír. Deset let poté je více než zřejmé, že Bosna a Hercegovina stojí na chabých základech. Nepředstavuje už ani tak ohnisko napětí jako banánovou republiku uvnitř Evropy. Bez ohledu na masivní mezinárodní pomoc na poválečnou obnovu stojí ekonomická transformace sotva na počátku cesty, korupce a stínová ekonomika jsou rozbujele i na balkánské poměry, Bosna a Hercegovina představuje jedno z hlavních zázemí pro pašování do zemí Evropské unie.

Nabízejí se dvě možná vysvětlení: Buď je problém v přetrvávajícím nepřátelství mezi třemi etnickými skupinami (Srby,

Chorvaty a Bosňáky), anebo Dayton selhal v druhém důležitém cíli: vybudování stabilních institucí. Vnitřní systém jednání v Daytonu i návrh mírové dohody napovídá, že v jejich pozadí stálo přesvědčení, že důvodem k válce byla etnická nenávisť, a ta také brání jejímu ukončení.

S tím však příliš nekoresponduje vývoj bezprostředně po válce. Vojenská část dohody, tj. stažení na dohodnuté demarkační linie a rozmístění mezinárodních sil, proběhla hladce. Armády tří stran se do půl roku prakticky rozplynuly. Tento proces byl natolik rychlý, že spíše než o demobilizaci je namístě hovořit o jejich rozpadu, a to navzdory tomu, že otázka demobilizace nebyla v Daytonské dohodě nijak zvlášť řešena. V červnu 1996, kdy byla podepsána dohoda o regionálním omezení výzbroje mezi BaH, Chorvatskem a tehdejší SR Jugoslávií (Srbskem a Černou Horou), už armády v BaH splaskly na čtvrtinu válečného stavu, o rok později na osminu a v roce 2003, před zahájením jednání o společných ozbrojených silách, na pouhých pět procent. I tento počet byl jen stěží ekonomicky udržitelný. Republika Srbská, srbská federální jednotka uvnitř BaH, která – zjednodušeně řečeno – vedla první úder, který rozpoutal

bosenskou válku, vydávala v roce 2001 nejméně prostředků na vojáka z celého Balkánu.

Mnoho lidí si myslí, že etnický konflikt „propuká“ asi tak, jako když se vaří voda: zahřívá se, zahřívá, pak vře a nakonec překypí. Ohněm, který ji přihřívá, je etnická nenávisť. Ačkoliv taková nenávisť v Bosně a Hercegovině nepochybně existuje – z nemalé části je ovšem plodem nelítostné a vyčerpávající války, takže nezačínáme příčinu za následek – a pokud nenacházíme zrovna nenávisť, prakticky všude můžeme narazit na nedůvěru a tendenci sdužovat/shlukovat se v rámci vlastního národa. Technologicky primitivní bosenská válka byla, jak bylo řečeno, nelítostná a vyčerpávající (civilisté tvořili přes polovinu odhadovaných ztrát, v některých oblastech vyšplhaly ceny mouky až na 25 německých marek za kilogram). Důvodem toho však nebyla jen nenávisť, podobně jako to nebyla nenávisť, co hnalo vojáky první světové války čtyři roky do krvavých řeží. Na počátku války stála strategická úvaha Bělehradu, podle níž měl díky nesrovnatelně lepší výzbroji bleskový úder hned v roce 1992 zajistit bosenským Srbům většinu území republiky. Ukázalo se však, že sousto bylo větší, než aby se dalo naráz spolknout a už po několika měsících byla na bojištích nastolena strategická rovnováha, a udržení původních válečných zisků bylo postupem doby stále těžší. V roce 1994 už byla bosenskosrbská armáda na mnoha místech v defenzivě. Jejich necelých sto tisíc mužů muselo hájit abnormálně dlouhou frontu, která vznikla na počátku války díky snaze zahrnout do území jednostranně vyhlášené Republiky Srbské (v Daytonu byla uznána za jednu ze dvou federálních republik BaH) maximální počet Srbů, rozptýlených ovšem často v mnoha drobných enklávách. Bosenskosrbská armáda odolávala početní převaze svých protivníků díky lepší výzbroji, velení však upozorňovalo na to, že pokračování války přinese vyčerpávající opotřebovací válku, kterou nelze vyhrát. Politické vedení však ještě trvalo na splnění dvou válečných cílů: získání většího dílu sarajevského centra (nejspíše jeho jižní část, oddělenou řekou) a vymazání bosňáckých enkláv ve východní Bosně.

Chorvatské síly v Bosně a Hercegovině čítaly asi 45 tisíc mužů a průběžně byly podporovány chorvatskou armádou. Protože Chorvatsko bylo politickým nátlakem USA a Německa donuceno rezignovat na snahu oficiálně připojit části BaH

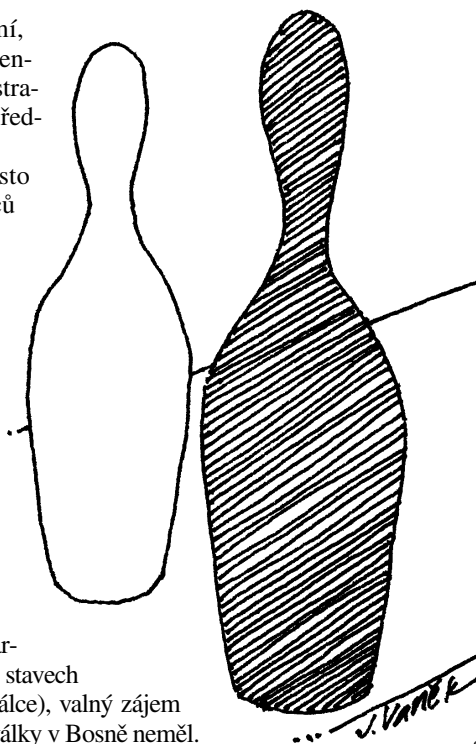
ke svému území, mělo pro něj bosenský území hlavně strategický význam především pro útok na Knin, hlavní město srbských povstalců v Chorvatsku. Chorvatskému prezidentovi Franjo Tuđmanovi, zamilovanému do armády, se i po skončení s nimi poněkud hodilo udržovat v sousedství vojenskou hrozbu (Chorvatsko udržovalo armádu na válečných stavech ještě dva roky po válce), valný zájem už na pokračování války v Bosně neměl.

Bosňácké politické špičky, které v roce 1993 postavily v boji na dvou frontách – proti Srbům i Chorvatům – proti lepší výzbroji početní převahu více než dvou set tisíc mužů, získaly po uzavření příměří s Chorvaty počátkem roku 1994 konečně plný přístup k finanční a zbrojní pomoci islámských zemí, především Íránu. Díky tomu se situace na bojištích pomalu zlepšila v jejich prospěch a bosňácké vedení také bylo jediné, které opravdu stálo o pokračování ve válce. Poněvadž ovšem islámská pomoc mohla do Bosny proudit s tichým vědomím USA, které se postavily do role hlavního politického patrona Bosňáků, dalo se s jistou nadsázkou říci, že o ambicích Aliji Izetbegoviće a jeho politických souputníků se rozhodovalo ve Washingtonu.

Ukončení války tudíž nebylo ve skutečnosti až takovým problémem, jakmile byla porušena strategická rovnováha, což se stalo prostřednictvím leteckých úderů proti bosenskosrbské armádě. Většina obyvatel BaH sice nechtěla žít pod vládou příslušníků jiné národnosti, ale nechtěla ani donekonečna válčit. Ačkoli si chtělo bosňácké vedení udržovat strategickou výhodu konceptem „ozbrojeného národa“, tj. udržováním velkého počtu vycvičených záložníků, mezi bosňáckou veřejností k tomu valnou ochotu nenalezlo a koncept byl v tichosti opuštěn.

Vrabci ve stranických sítích

Tři nacionalistické politické proudy vycházejí sice z okrajových společen-

ských tradic (srbský a chorvatský stávají hodně na zbojnické tradici, muslimský-bosňácký na konzervativním muslimství), které oslovují příslušné národy jen omezeně, tyto strany mají velkou důvěru už jen proto, že jsou velké a všudypřítomné. Politika v BaH je etnizovaná, a jak ukázaly hned první poválečné volby v roce 1996, zůstala většina voličů věrná nacionalistickým stranám, které válku pomáhaly rozpoutat. Tato podpora postupně klesala, ale dělení podle národnosti i nadále zůstává charakteristickým rysem bosenské politické scény. Je však třeba si uvědomit, že v roce 1990, kdy v prvních pluralitních volbách zvítězila koalice tří nacionalistických stran, představovaly tyto strany jedinou hmatatelnou alternativu vůči přebarveným komunistům. Nebyli to nacionalisté, kdo způsobil pád komunistického režimu. Byli pouze jediní, kdo se dokázal v době jeho agónie rychle zorganizovat kolem jednoduché a srozumitelné platformy a díky tomu pokrýt zemi rychle sítí stranických sekretariátů. Stranické sítě vznikaly jako ohniska opozice vůči komunistům, přičemž nemusely být nutně názorově vyhraněné (strany mohly například snadno slibovat vyřešení ekonomické krize, aniž řkaly jak). A co bylo důležité, budování fungujících státních institucí trvalo nepoměrně déle a válka s ním definitivně skončila. Státní orgány i armády se v podmínkách války staly prodlouženou rukou politických stran. Toto dědictví přetrvává dodnes. Vnitřní struktura nacionalistických

stran se neopírá o názorové proudy, ale o frakce

spjaté osobními klientskými vazbami.

Válka umožnila vládnoucím politickým stranám státní instituce plně ovládnout a marginalizovat (nebo – jako v případě chorvatských secesionistů – nově vybudovat přímo jako prodlouženou ruku strany). Není divu, že po válce se stalo tradicí, že ministři i jejich náměstkové delegovaní za různé strany v rámci účelových koalic se nekonzultují a nezodpovídají se premiérům a ministrům, ale svým stranickým sekretariátům. Vyšší autoritu v Bosně mají vesměs stále neformální skupiny než státní instituce. V důsledku toho nemá pro většinu lidí dodnes úřad na jakékoli úrovni autoritu sám o sobě, kvůli svým pravomocím, ale kvůli tomu, zda mají k úřadu usnadněný nebo ztížený přístup v rámci řetězce známostí ve stylu „ten zná toho a ten zas toho“. Mnoho lidí proto sice nadává na byrokracii a neschopnost „těch nahoře“, ale ve volbách, pokud k nim půjde, je podpoří, protože doufá alespoň v malého vrabce v hrsti. Holub zodpovědné státní nebo místní správy je pro většinu tak vysoko na střeše, že nemá cenu se za ním honit. Výjimkou z tohoto pravidla se staly přímé volby starostů v posledních komunálních volbách – a není těžké uhodnout proč.

V podobném rámci se dnes odvíjí i diskriminace příslušníků jiných národností, především vracejících se vyhnanců. Bosna a Hercegovina je přese všechny nářky příkladem země s vysoce úspěšným poválečným návratem uprchlíků. Do země se vrátila většina uprchlíků ze zahraničí, počet navrátilců do původních domovů vytrvale vzrůstá a všechny domy byly alespoň formálně vráceny předválečným vlastníkům. Vezmeme-li v úvahu, že Bosna a Hercegovina měla ze všech republik bývalé Jugoslávie druhý nejvyšší koeficient vystěhovalectví (14,4 procenta, více měla jen Černá Hora), a ročně se odtud

DESET LET OD DAYTONU

stěhovalo v průměru třináct tisíc Srbů a sedm tisíc Chorvatů, pak musíme čast těch, kdo se nevrátili, připočíst ve skutečnosti k ekonomické emigraci. Jestliže se ve světě běžně návrat čtvrtiny lidí vyhnaných etnickým konfliktem považuje za úspěch, pak je Bosna bezprecedentním příkladem. Rychlejšímu návratu dnes brání hlavně ekonomické faktory (nemožnost najít zaměstnání), což je živnou půdou pro diskriminaci. Když není dost práce ani pro „vlastní“, kdo by ji hledal pro „cizí“? Tichá diskriminace má mnoho podob. Velkým zdrojem příjmů jednotlivých okresů jsou poplatky za úřední úkony. Od navrátilců nebo lidí „nesprávné“ národnosti se často vybírá více, od „vlastních“ méně, od těch, kteří mají „někoho“ u moci, ještě méně. Ačkoli přímé útoky na navrátilce jsou už několik let výjimkou a existují desítky případů klidného, dokonce přátelského soužití různých národností, ekonomická nejistota průběžně podporuje shlukování do národnostních hejn. Zatím se však nezdá, že by to bylo předzvěstí konfliktu.

Proamericky se tvářící bosňácká elita, vedená dnes synem zesnulého prezidenta Izetbegoviće Bakirem, ztratila chuť se takto tvářit poté, co ji Američané v roce 1996 donutili přerušit úzké vztahy k Íránu. Pokud se dnes obrací „ke svým“, nápadně často je za zdroj potíží označován Západ a především Spojené státy. Neděje se tak v tálibánském, ale spíše jakoby v ruském duchu, a v tom se profesionální představitelé Bosňáků shodují se svými srbskými a chorvatskými nacionalistickými protějšky. Dalším společným tématem je odpor vůči nadnárodním politickým stranám, zvláště bývalým komunistům, dnešním sociálním demokratům. Tři nacionalistické strany jsou sice soupeři, ale o voliče se nepřetahují. Hrozba toho, že by ztratily moc – a tím i prospěch z klientelských sítí – na úkor občanských stran, je dokáže vždy rychle spojit v hájení společných zájmů. Jejich postoj k Daytonské dohodě diktuje početnost jejich voličů: bosňácká SDA jako zástupce nejpočetnějšího národa vystupuje jako obhájce revize dohody ve smyslu posílení ústředních kompetencí, chorvatská HDZ, zástupce nejméně početného národa, je rovněž pro revizi, ale naopak ve smyslu uvolnění těchto kompetencí, a srbská SDS je největším obráncem dohody. Pro všechny tři strany je podstatná taková dělba moci, která jim zajišťuje co největší podíl. SDA by početní převaha jejich voličů poskytla jednoznačnou výhodu

v centralizovaném státě, pro SDS je stav daný Daytonem optimální. Pro HDZ, které má voliče nejvíce rozptýlené, by byl nejuvýhodnější přenos kompetencí na nižší úroveň. Postoj k Daytonské dohodě tedy nevyjadřuje ani postoj k demokratickým hodnotám, ani k funkčnosti státu.

Až do poslední marky

Problémem Bosny dnes nejsou armády vzájemně si hrozící nepřítelstvím, ale armády ve výslužbě. Sociální dávky v BaH patří k nejnižším v Evropě, zatímco výdaje na benefice statisíců demobilizovaných veteránů se pohybují kolem čtyř procent HDP. Ačkoli veteráni nepatří k sociálně nejohroženějším skupinám obyvatel, představují dobře organizovanou a hlasitou zájmovou vrstvu, které nechybějí kontakty na politiku a která navíc může snadno své zájmy zpolitizovat poukazem na vlastenecké zásluhy. To neúnosně zatěžuje sociální systém. Místo odborné pomoci dostávají veteráni deset let po válce výslužné, jež svou výší samo o sobě stejně nemůže řešit sociální situaci jejich rodin. Systém přidělování je navíc prolezlý korupcí a nejvyšší příspěvky často nedostávají ti nejpotřebnější, ale naopak. Ministerstvo pro výplaty válečným veteránům a invalidům ve Federaci BaH (tradičně chápané jako bosňácko-chorvatská federální jednotka) odčerpává z rozpočtu plných 25 procent. O něco méně se vydá na stejné účely v Republice Srbské.

Roli stínové sociální sítě plní v Bosně veřejná administrativa. Udržování vysoké zaměstnanosti ve veřejném sektoru však nejenže brzdí produktivitu hospodářství, ale vytváří společenské napětí. Novodobé bosenské dějiny od rakousko-uherské okupace se tak či onak nesou ve znamení sváru privilegovaných a marginalizovaných skupin obyvatel, zjednodušeně řečeno, sedláků proti bílým límečkům. Obyvatelé měst mají mnohokrát větší šanci získat vzdělání a pak zaměstnání od státu. Často je tento společenský rozpor dobarven etnickými rozdíly: v nejdůležitějších městech Sarajevu, Banja Luce i Mostaru, ale sarajevští Bosňáci se tradičně stavěli stejně pohrdavě jak k „paznehtům“ – srbským venkovanům z okolí, tak k „došláčkům“, bosňáckým přistěhovalcům ze Sandžaku. Bosenský venkov charakterizují osobní vztahy, tradiční příbuzenské a sousedské a rovněž etnické struktury. Státní struktury jsou zde často vnímány jako cizorodý prvek. Nacionalisté mají hlavní zájem právě na venkově. Válka poskytla

společensky potlačeným příležitost státní struktury ovládnout a přizpůsobit si je k obrazu svému. Bosenská administrativa se nebezpečně podobá rakovinnému nádoru. Veřejné výdaje tvoří asi polovinu rozpočtu a jejich podíl průběžně vzrůstá. Bosenská ekonomika si s tím zanedlouho nebude i přes růst HDP schopna poradit.

Pokud od růstu HDP odečteme neproduktivní výdaje, zbude jednoduchá rovnice: bosenský růst je financován penězi ze zahraničí, jak mezinárodní pomocí, tak převody gastarbeiterských výdělků, v určité míře zahraničními investicemi, ale také penězi, které platí mírové síly a mezinárodní organizace za využívání místních prostorů a budov. Bosenský průmysl byl budovaný od 60. let ne s ohledem na potřeby republiky, ale jako součást centralizovaného jugoslávského systému. Tehdy se začal prudce zvyšovat rozdíl v životní úrovni mezi městy a venkovem: většina zisků z ekonomického rozvoje se soustřeďovala v nemnoha administrativních, průmyslových a turistických centrech. Průměrné příjmy v Sarajevu o více než polovinu převyšovaly celobosenský průměr. Dnes to neplatí, protože díky dědictví jugoslávského plánování jsou podniky často předimenzované a návrat k předválečné produkci není možný vzhledem k tomu, že patnáct let od pádu komunismu je ekonomická transformace stále na počátku. Technicko/inženýrsko-úřednické elity se po pádu autority státních orgánů zmocnily po válce kontroly těch podniků, které válku přežily, a mnohé dovedly tunelováním nebo neschopným vedením k úpadku.

Velkou část bosenské produkce charakterizovala i před válkou nízká kvalita a dumpingová cena. Dnes je situace ještě horší: z Bosny se vyváží hodně surovin, například dřeva. Lesy pokrývají téměř polovinu rozlohy země, ale dřevo se zde opracovává jen málo. Krátkozrakost lesního podnikání vynikne ještě více, víme-li, že do kvalitních lesních porostů vede jen málo přístupových cest, zato tam, kde se těží, je ve velkém zanedbáváno zalesňování. Zemědělství produkuje téměř výhradně pro vlastní potřebu, bez potřebné mechanizace (za války byla ztracena polovina traktorů), systém výkupů se za války rozpadl. Domácí zemědělská produkce je často několikanásobně dražší než dovozní výrobky. Vyplatí se domácnostem, které nemají hotovosti nazbyt. Systém celní ochrany z roku 1997, jenž měl domácí produkci chránit, nevycházela z analýzy trhu, navíc exportní odvětví ja-

ko vinařství jsou v úpadku: zavlažovací systémy jsou pobožené, vinice zanedbané, sazenice ztracené.

Zahraniční investice se soustřeďují ve třech hlavních zónách („národních hlavních městech“): Sarajevu, Mostaru a Banja Luce. Tyto tři aglomerace jsou díky tomu rovněž hlavními středisky vnitřních migrací: Mostar chorvatské, Banja Luka srbské a Sarajevo bosňácké migrace. Dotyčná tři města byla před válkou multietnická. Za války byla Banja Luka etnicky téměř zcela očištěna, podíl bosňáckého obyvatelstva v Sarajevu výrazně vzrostl a podíl chorvatského obyvatelstva v Mostaru převýšil polovinu. Trend k etnické homogenizaci, nastoupený za války, tedy po válce podporují ekonomické faktory.

Pro státní orgány na ústřední i nižší úrovni, stejně jako pro okresní a kantonální vlády, je v neproduktivním hospodářství nejsnazší cestou k hotovým penězům rozšiřování nepřímých daní, maximální zpoplatňování úředních úkonů a výběr cel. Protože cílem politických stran je udržet se u moci, nejenže se těžko odhodlávají k bolestivým reformám, ale peníze z rozpočtů nejraději přelévají do platů. A tak se dál rozšiřuje málo produktivní vrstva zaměstnanců.

Z pokračování války měla prospěch jedna konkrétní společenská vrstva: lobby vojenských zásobovatelů. Váleční zbohatlíci se dokázali nejen obohatit, ale rozvinout i systematickou kulturu obohacování, jejíž součástí byla daňová a dovozní privilegia. Poněvadž tento systém bylo možné udržovat i v mírových podmínkách, došlo k pokračování války jinými prostředky. Politické strany výměnou za příspěvky do svých pokladen tolerovaly nelegální podnikání, různými způsoby ho legalizovaly a vytvářely systematicky obchodnickou vrstvu podnikající za privilegovaných podmínek. Kardinálním příkladem spolupráce mezi politiky a zbohatlíky je zákon o amnestii pro odpírače vojenské služby a dezertéry, vyžadovaný mezinárodním společenstvím. Koalice nacionalistických stran do něj zařadila i omilostnění trestných činů černého obchodu, neplacení daní a zneužití humanitární pomoci. Začátkem období platnosti není zahájení války na jaře 1992, ale leden 1991, kdy se nacionalistické strany poprvé ujaly moci. Současný chorvatský člen Předsednictva BaH (úřad prezidenta rotuje mezi jeho chorvatským, srbským a bosňáckým členem) se do své funkce ukryl poté, co začal být vyšetřován jeho podíl na nezákonném osvobození jisté firmy od daní.

Mezinárodní správa

BaH nemá příliš silnou tradici vlastní správy a samosprávy. V moderní době byla spíše ovládána zájmovými skupinami, nejčastěji ve formě národních bloků. Prodělala několikrát období militarizované správy a prakticky vždy, i za doby Jugoslávie, byla ovládána z mimobosenského centra. Dnes je nejvyšší zákonodárná moc v rukou Vysokého představitele pro implementaci civilní části Daytonské dohody. Jeho kompetence byly průběžně rozšiřovány s odvoláním na vágní formulace mírové dohody, a intenzita zásahů do politického života rostla. Obrovský rozdíl mezi implementací vojenské a civilní části dohody ukazuje, že problémem Bosny a Hercegoviny není válka a už vůbec ne nějaká hrozící válka. Válka pouze zdůraznila většinu neduhů, jimiž Bosna trpěla už dříve, ať už viditelně, nebo skrytě. Dnes je obnovena většina fyzické infrastruktury zničené válkou. Stát přesto stojí na hliněných nohou. Je nutné konečně přikročit k ekonomickým reformám, zreorganizovat státní správu a zahájit boj s korupcí a organizovaným zločinem (soudnictví je přitom díky mezinárodní odborné pomoci a plošným prověrkám všech soudců na solidní úrovni). O velkou část z toho, co bylo v těchto oblastech učiněno, se zasloužil Úřad vysokého představitele. Jenže Úřad vysokého představitele sice představuje nejvyšší moc ve státě, jeho šéf však není volen, nýbrž jmenován, nemusí se zodpovídat za svá rozhodnutí a neexistuje ani právní cesta, jak jeho rozhodnutí zvrátit.

Klíčem ke zlepšení poměrů je obnovení zájmu občanů o politiku. K volbám však chodí sotva něco přes polovinu voličů, přitom podle průzkumů veřejného mínění většinou nechodí ti nejméně spokojení. Jenže za situace, kdy Úřad vysokého představitele fakticky ztělesňuje opozici vůči vládnoucím stranám, v něm valná část nespokojených bude vidět pojistku pozitivního vývoje. Těžko pak vznikne občanský tlak na politickou scénu. Stávající politické strany, nejen nacionalistické, ale i takzvané občanské, nejsou až na výjimky očividně schopny dostát zrovna vysokým standardům při správě země. Argumentovat například tím, že bez přímých intervencí Vysokého představitele by země neudělala téměř žádný pokrok směrem k Evropské unii, je krátkozraké. Takovéto intervence mění formu, obsahu se však jen dotknou. Aby Vysoký představitel získal souhlas se svými rozhodnutími, tlačí na stranické sekretariáty, nikoli na

vlády. Podporuje tím zhoubnou politickou kulturu, která se vyznačuje přenosem rozhodování na neformální schůzky, opatrnou poslušností vládnoucích stran vůči Vysokému představiteli a zároveň nerespektováním rozhodnutí domácích zákonodárných těles. K vyléčení bosenské politiky i veřejnosti je třeba, aby se Bosna a Hercegovina postavily na vlastní nohy, jinak stejně nikdy nedospěje do stavu, kdy bude schopná do EU vstoupit.

Protože je evidentní, že nová válka nehrozí, je čas začít předávat kompetence Vysokého představitele dočasným poradním institucím, jako se to stalo v případě soudnictví. Problémem případné revize Daytonské dohody není spor o to, jak uspořádat etnické rozdělení státu a jestli ho nezrušit. Opravdovým problémem je rozdělení moci mezi různé úrovně správy, plus zřízení skutečné samosprávy, tak aby správa byla funkční, blízká občanům a příliš nezatežovala rozpočet. Jinak není potřeba se k Daytonu vracet. Snad bylo možné – ale to je jen spekulace – v Daytonu dohodnout funkčnější uspořádání země, protože jednající strany neměly ve skutečnosti příliš na výběr. Vhodná příležitost však minula a dnes by radikální změna nadirigovaná zvnějšku zemi spíš vrátila nazpět. Málo funkční uspořádání je brzdou v řešení problémů, ale ne problémem samotným. Problémy, které je nutno řešit, by tu většinou byly, i kdyby žádná válka nebyla. Míř je zkrátka zpátky na domácí polovinu hřiště. USA a EU jako patroni daytonského uspořádání jen musí sebrat odvahu k tomu, aby ukončily deset let trvající provizorium.

Filip Tesar (1969) je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.
tesar@iir.cz

Použitá literatura:

- Andreas, Peter: *The Clandestine Political Economy of War and Peace in Bosnia*, *International Studies Quarterly*, 48, 2004, s. 29–51.
- Balkan Judicial Reform Review, *Balkan Crisis Report*, 562, 27. 6. 2005, www.iwpr.net/index.pl?balkans_200506.html (21. 10. 2005).
- Chandler, David: *Faking Democracy After Dayton*, London, Pluto Press, 2001.
- Is Dayton Failing? *Bosnia Four Years after the Peace Agreement*, Brussels, International Crisis Group, 1999.
- Post-Industrial Society And Authoritarian temptation, *European Stability Initiative*, 11. 10. 2004, www.esiweb.org/pdf/esi_document_id_63.pdf (21. 10. 2005).
- Wieland, Carsten: „Ethnic Conflict“ Undressed: Patterns of Contrast, Interest of Elites, and Clientelism of Foreign Powers in Comparative Perspective – Bosnia, India, Pakistan, *Nationalities Papers*, 29, 2001, s. 207–241.

Reforma armády a policie

v Bosně a Hercegovině¹⁾

Deset let po ukončení válečného konfliktu Bosna a Hercegovina stále není v některých ohledech standardně fungující zemí. Výjimečnost bosenských poměrů způsobená válkou je v málokteré oblasti tak zřetelná jako v bezpečnostním sektoru země. Reforma ozbrojených sil a policie je přitom klíčovým předpokladem pro fungování Bosny a Hercegoviny jako jednotného a efektivního státu a vedle spolupráce s Mezinárodním soudním tribunálem pro bývalou Jugoslávii i hlavní podmínkou ze strany Evropské unie a NATO pro perspektivní integraci země.

ERIK SIEGL

Existence dvou, donedávna zcela samostatných a oddělených, armád entit muslimsko-chorvatské Federace (FBaH) a Republiky Srbské (RS) a ještě více decentralizované policie v rámci společného státu je evropskou anomálií. Překonání tohoto rozdělení bývalých zneprátených stran a celková reforma a profesionalizace bezpečnostních složek je nepochybně složitým procesem, k jehož „nakousnutí“ dochází až v posledních letech. Teprve její úspěšné provedení umožní podle názoru většiny pozorovatelů stažení mezinárodních policejních a vojenských sil pod vedením Evropské unie (EUPM, EUFOR) a omezení dominantní role Úřadu Vysokého představitele v politickém životě země. Role mezinárodní správy, a především Evropské unie je sice i deset let po skončení války pro jejich nasměrování a prosazení klíčová, avšak sama o sobě nedostačující. Plánované změny v posílení kompetencí centrální vlády při řízení a kontrole armády a policie totiž předpokládají změny „Daytonské“ bosenské ústavy²⁾ a nejsou jednoduše proveditelné pouhým rozhodnutím Vysokého představitele Paddy Ashdowna či jeho nástupce. Obě reformy lze tedy vnímat jako významnou korekci ustanovení často diskutované Daytonské mírové smlouvy v zájmu posílení fungování Bosny jako jednotného státu.

Zachování plné kontroly entit nad armádou a decentralizace policie v Daytonské mírové smlouvě bylo stvrzením jejich dominantního postavení v architektuře bosenského státu a ze strany mezinárod-

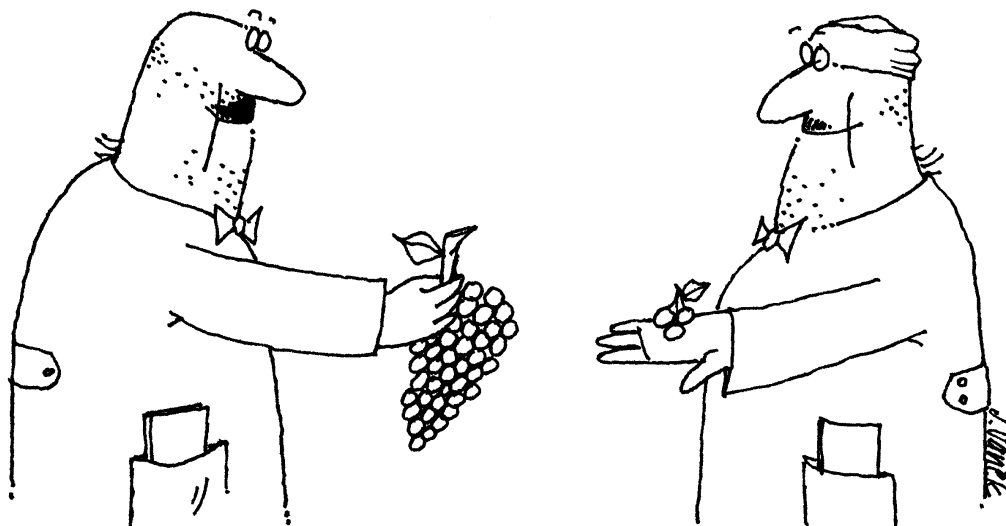
ních vyjednavců zřejmě nutným kompromisem k ukončení války. Existující realita rozdělených bezpečnostních sil bývalých válčících stran byla akceptována jako ústupek zejména bosenským Srbům v zájmu obnovení společného státu, byl v podobě složitě strukturované a volné konfederace. Přestože tyto ozbrojené síly a policie záhy po Daytonu přestaly být vzájemnou hrozbou, jsou na jejich fungování patrné důsledky války, symptomatické problémy daytonské architektury a poválečného vývoje země. Existence složitých a přitom navzájem oddělených struktur armády a policie omezuje jejich akceschopnost a znemožňuje efektivní řízení a koordinaci nad lokální a entitní úroveň. Podobně jako v civilních oblastech

bosenské administrativy představují tyto složité a duplicitní bezpečnostní instituce nadproporčně vysokou zátěž trvale deficitního státního rozpočtu, aniž by dosahovaly žádoucích schopností.

Obranná reforma

V bosenském válečném konfliktu bojovaly tři samostatné vojenské síly bosenských Srbů (VRS), Chorvatů (HVO) a sarajevské vlády (ABiH), přičemž celkový počet regulérních vojáků v roce 1995 byl odhadován na dvě stě tisíc. Ve vojensko-technických přílohách Daytonské mírové smlouvy byl problém demobilizace a reintegrace vojáků a další existence tří samostatných armád zcela vynechán. Mezinárodní společenství nechtělo ohrozit křehký mír a riskovat násilný odpor v počáteční fázi mírového procesu a rozhodlo se nevy nucovat ani odzbrojení, ani rozpuštění jednotlivých ozbrojených sil v zemi. Bojující strany sice začaly vzápětí po skončení války masově demobilizovat, tento proces byl však spíše spontánním odchodem desetitisíců vojáků do civilu, při kterém chyběly resocializační a integrační programy napomáhající jejich návratu do normálního života.³⁾ Skutečnost, že tyto programy byly s podporou Světové banky zahájeny až se zpožděním v roce 1998, nepochybně přispěla k ekonomickým a sociálním problémům integrace mnoha veteránů.

Přes podřízení kolektivnímu tříletnému Předsednictvu státu jsou ozbrojené síly stejně jako v roce 1995 rozděleny na samostatnou armádu RS (VRS) a muslimsko-chorvatské federace (VF), která se navíc skládá ze samostatné „bosňácké“ a „chorvatské“ komponenty (bývalého HVO). Navíc jsou v důsledku války stále do značné míry strukturovány na principu

teritoriální obrany jedné entity či národa vůči druhému. Snahou mezinárodní správy je změnit tento koncept a dosáhnout integrace a reformy entitních ozbrojených sil v moderní a finančně únosnou jednotnou bosenskou armádu.

Rámcové podmínky pro prosazení tohoto cíle nastaly poté, co sousední Srbsko a Černá Hora po svržení Miloševiče a posttudjmanovské Chorvatsko začaly pod tlakem omezovat svou všestrannou finanční, materiální a odbornou podporu VRS a HVO. Aféra „Orao“ s vývozem vojenské techniky z RS do Iráku, nelegální obchody se zbraněmi, neschopnost interoperability či odhalení pokračující podpory armády R. Mladićovi a dalším stíhaným osobám zdůraznily nutnost důsledné reformy a demokratické civilní kontroly.

Klíčovou roli při koncipování reformy od roku 2003 plní Vysokým představitelem založená *Komise pro obrannou reformu (Defence Reform Commission)*. Vedle bosenských zástupců v ní hrají zásadní roli experti OBSE, a především NATO, jež se po ukončení mise SFOR prioritně soustředilo na podporu obranné reformy. Komise vedle dalšího snížení početních stavů v minulém roce doporučila sloučení ozbrojených sil entit vytvořením jednotného řízení a velení a také plnou profesionalizaci armády. Návrhy sloučení jednotlivých armád bosenští Srbové dlouho odmítali jako ohrožení svrchované Republiky Srbské. Při nákladnosti vlastní armády, citelném nedostatku financí, hrozbě sankcí kvůli nespolupráci s ICTY a souběžném vyhocení sporu o reformu policie se bosenští Srbové nakonec rozhodli ustoupit od požadavku udržení samostatných ozbrojených sil. V červenci tohoto roku i parlament RS nakonec souhlasil s návrhem legislativních změn, které sloučí obě doposud samostatné armády pod jednotné řízení a velení nově budovaného celobosenského ministerstva obrany a generálního štábu. Nahrazení stávajících obranných institucí na úrovni obou entit nově koncipovaným společným ministerstvem a společným vrchním velením přinese nemalou každoroční úsporu a další snížení vojenského břemena. Od 1. ledna 2006 mají existovat jednotné ozbrojené síly Bosny a Hercegoviny s celkovým počtem 10 000 vojáků, rozdělené do tří převážně národních brigád s velitelstvím v Tuzle, Mostaru a v hlavním městě Republiky Srbské Banja Luce. K vytvoření společných ozbrojených sil zbývá vyřešit ještě mnoho důležitých otázek, jako je podoba společného rozpočtu a vypra-

cování jednotné obranné a bezpečnostní strategie. Integraci armád bývalých protivníků 10 let po ukončení války lze však označit za úspěch a významné posílení jednotného státu. Vstupu země do programu NATO Partnerství pro mír stojí v cestě pouze plná spolupráce RS s Haagským tribunálem pro válečné zločiny.

Jak však ukazují případy odepření přísahy na bosenskou ústavu ze strany rekrutů, bude bosenské armádě pravděpodobně ještě dlouhou dobu chybět společný *esprit d'corps*. Kromě obecně známých vojenských a politických důvodů je ukončení prezenční vojenské služby motivováno i očekáváním, že vojáci z povolání si k armádě jako instituci společného státu vybudují profesionální loajalitu, jež bude stát nad jejich etnickou a entitní příslušností.

Reforma policie

Hlavním problémem fungování policie v současné Bosně a Hercegovině je její složitá a nefunkční struktura, malá účinnost a vysoká míra korupce. Zakořenění nelegální ekonomiky, rozšíření lehkých ručních zbraní mezi obyvatelstvem v době války a rozbujelá korupce vytvářejí při decentralizovaném a málo koordinovaném fungování policie vhodné prostředí pro působení organizovaného zločinu, pašování zbraní, narkotik a nelegální migraci. Nezměněná personální a etnický homogenní sestava policejních sil, jež se také podílely na tzv. etnickém čištění, je někdy příčinou obav uprchlíků z návratu do původních domovů. Policie Republiky Srbské dodnes sama nezatkla jedinou osobu mezinárodně stíhanou pro válečné zločiny.

Za situace, kdy evropské země uzavírají dohody o působení policie sousedního státu v širším hraničním pásmu, nemůže policie z území jedné z bosenských entit vůbec překročit administrativní vnitrobosenskou linii (*Interentity border line – IEBL*). Tato situace výrazně komplikuje efektivní vyšetřování a stíhání a pachatelé trestných činů toho často využívají. Fungování policejního systému je dále komplikováno silnými pravomocemi kantonální samosprávy na území muslimsko-chorvatské entity, kdy každý z deseti kantonů má samostatné kantonální ministerstvo vnitra. V Bosně a Hercegovině tak mimo kontrolu a účinnou koordinaci z centrální úrovně působí celkem 13 více nebo méně samostatných struktur policie na úrovni kantonů, entit a samosprávného distriktu Brčko.⁴⁾

K řešení zmíněných problémů byla z iniciativy Evropské komise a Úřadu Vysokého představitele ustavena mezinárodní a mezientitní expertní *Komise pro reformu policie (Police Reform Commission)* s jasným politickým zadáním – svými konkrétními návrhy položit základy pro celkovou reformu policie podle standardů země EU. Pod vedením W. Martense v letošním roce rozpracovala a doporučila návrh na vytvoření jednotné struktury policie řízené celobosenským ministerstvem vnitra a s finanční a legislativní pravomocí celostátních institucí.⁵⁾ Druhé klíčové doporučení předpokládá nové členění policejně-správních oblastí podle ryze technických kritérií, tedy bez ohledu na v současnosti pevné entitní a kantonální hranice. Celostátně působící policejní agentura má určovat jednotné výcvikové, platové a kariérní standardy a dohlížet nad etnicky vyváženým složením a profesionální a politickou nezávislostí policie.⁶⁾

Tyto návrhy představují významný přesun kompetencí entit na centrální úroveň, a tedy podobně jako v případě reformy armády i vysoce brizantní politickou otázku dílčí korekce daytonského uspořádání.⁷⁾ Politická reprezentace RS na čele s SDS reformu zprvu jednoznačně odmítla jako ohrožení výsadních kompetencí. Tento odpor byl veřejně podpořený nacionalistickými sdruženími, svazem válečných veteránů a obětí války, kteří stejně jako nacionalistická SDS mezinárodní správu obviňují ze snah o postupnou demontáž entitního uspořádání a Republiky Srbské. Lze se pouze domnívat, nakolik je odpor SDS motivován snahou udržet politickou kontrolu nad hlavním mocenským nástrojem entity a nakolik i jinými, individuálními a neprůhlednými zájmy. Navíc politické přetahování kolem reformy se děje na pozadí úvah o ústavní reformě státu, v níž ze strany bosňáckých a multi-etnických stran či některých známých think tanků zaznívají návrhy na úplné zrušení entitního uspořádání.

Až kombinace hrozeb dalších sankcí proti SDS jako hlavní odpůrkyni, a zejména kondicionalita Evropské unie vedla v říjnu tohoto roku k přijetí návrhu policejní reformy bosenskosrbským parlamentem. Evropská unie kategoricky označila přijetí návrhu reformy za hlavní podmínku zahájení jednání s Bosnou a Hercegovinou o Stabilizační a asociativní dohodě (SAD). Protože však bosenskosrbská reprezentace příliš dlouho odmítala návrhy i po částečných úpravách přijmout, EU v říjnu prozatím dala zele-

nou pouze jednáním o asociaci se Srbskem a Černou Horou.

Výsledný úspěch reformy bezpečnostního sektoru je závislý na širších společenských faktorech, jako je celková depolitizace administrativy, omezení korupce a snížení (etno)politických antagonismů. Zejména reforma policie je do značné míry pouze v počátku. Přijetí klíčových legislativních změn však potvrzuje, že Bosna a Hercegovina po deseti letech přechází z fáze naplňování Daytonské mírové smlouvy do fáze úpravy některých jejích nevyhovujících ustanovení, jež má vést k lepšímu fungování institucí a upevnění společného státu, podmiňující jeho postupnou integraci do EU a NATO.

Přítom podobně jako v jiných, civilních oblastech přetrvává dilema, charakteristické pro dosavadní působení mezinárodní správy v postdaytonské Bosně a Hercegovině. Odborná asistence při koncipování reformem, ale i politický tlak a uplatnění sankcí se nadále jeví jako naprosto nezbytné k jejich prosazení. Vnitřní přijetí změn, stejně jako obnova plné politické suverenity a integrace země do Evropské unie a NATO, však místo pokračujícího oktrojování zvnějšku předpokládá domácí „vlastnictví“ reformem. Případný další odpor k reformám by prohloubil existující problémy a také prodloužil trvání dominantní role Vysokého představitele. Ani po deseti letech fungování mezinárodní správy nelze s jistotou určit, dokdy a v jaké formě ještě potrvá.

○

Erik Siegl (1977) je zaměstnancem Ministerstva zahraničních věcí ČR.
erik_siegl@hotmail.com

¹⁾ Autor v textu vyjadřuje pouze své osobní hodnocení, a nikoliv oficiální stanoviska svého zaměstnavatele MZV ČR.

²⁾ Ústavní změny vyžadují souhlas dvou až tří poslanců dolní komory bosenského parlamentu.

³⁾ Podrobně k procesu demobilizace a reintegrace v poválečné Bosně a Hercegovině viz: A. Heinemann-Grüder et. al.: *Turning Soldiers into a Workforce*, s. 5, BICC brief 27, 2003.

⁴⁾ Obšírně se problematice reformy policie věnuje aktuální studie International Crisis Group (ICG) „Bosnia's Stalled Police Reform: No Progress, No EU“, September 2005, Brussels.

⁵⁾ Podrobně k doporučením PRC viz: Final report on the Work of the Police Restructuring Commission of Bosnia and Herzegovina, Sarajevo 2005.

⁶⁾ Executive summary tamtéž.

⁷⁾ Viz čl. 3, odst. 5 Daytonské mírové smlouvy.

Mezi Bruselem, Teheránem a Washingtonem

Výstavná, opravená budova na nábřeží řeky Miljacky v létě roku 1996 ostře kontrastovala s rozbitými, vypálenými domy v okolí. „To je iránská ambasáda, dostali nejlepší místo,“ ukazoval mi západní diplomat. „Kursy perštiny jsou teď nacpané k prasknutí.“ U budovy s věžičkami byla budka s jedním policistou, hrdinou bosenských Muslimů byl autor Islámské deklarace Alija Izetbegović a političtí analytici předvíдали, že z Bosny se stane výspa islámského fundamentalismu v Evropě.

MARTIN EHL

Spojené státy, které zapojením svých vojáků v létě 1995 a svých diplomatů na podzim téhož roku zásadně přispěly k míru v Bosně a Hercegovině, měly a dosud mají velvyslanectví na druhém konci sarajevského centra než Íránci. Budova vlastní ambasády není téměř vidět, jak vysoká je kolem její zahrady zeď, vstupy střeží ozbrojení bosenští i američtí policisté, vjezd blokuje betonové zdi, všichni návštěvníci podléhají přísné kontrole. Tak nějak vypadá standardní americká přítomnost v zemi, kde se Američané domnívají, že jim hrozí nebezpečí, a přitom se místní vláda prohlašuje za jejich spojence a – jako v bosenském případě – mnoho místních lidí je Američanům vděčno, že se zasadili o ukončení čtyřleté války.

A konečně třetí symbol. Je to skleněná několikapatrová budova, která jako by chtěla kopírovat sídlo Evropské komise na Schumanově náměstí v Bruselu. Ta ale stojí na konci hlavní sarajevské třídy na cestě k letišti, je obklopena obyčejným drátěným plotem a nikdo nepochybuje, že tady sídlí evropští byrokraté, kteří nyní vedou mezinárodní správu Bosny a Hercegoviny v čele s Vysokým představitelem, že tady se sbíhají nitky Evropskou unií vedené policie a vojenských sil EUFOR.

Fronty na kursy perštiny už v Sarajevu dávno nejsou. Obyvatelé Bosny, kteří mohli a chtěli odejít do zahraničí, už dávno odešli, před válkou, během ní a exodus pokračuje i po ní. Zřizování velvyslanectví společného státu Bosňáků (Muslimů), Chorvatů a Srbů se do velké míry řídí

i velikostí emigrantské enklávy v té které zemi. Hlavní priority oficiálních dokumentů o bosenské zahraniční politice stále svědčí o mladosti a nezralosti státu: udržení integrity státu, implementace mírové dohody, přijetí do mezinárodních organizací, jako je Světová obchodní organizace, euroatlantická integrace, rozvíjení mezinárodního obchodu (viz www.mvp.gov.ba). Problémem ale je, že Bosna není stále jeden stát, který by usiloval o dosažení jednoho cíle. Tři komunity jsou rozděleny stále etnicky, ekonomicky, kulturně. Snad jedině, na čem se deset let po válce dokáže shodnout většina politiků i obyčejných obyvatel, je, že v Evropské unii by bylo lépe.

Američtí i iránstí spojenci

Ještě v roce 1996 to ale vypadalo, že Bosna a Hercegovina se stane bojištěm globálních ideologií, že po čtyřleté občanské válce bude zatažena do globálních sporů mezi Východem a Západem. Zprávy amerického Kongresu z té doby svědčí o tom, že Washington byl v polovině devadesátých let hluboce znepokojen rostoucím vlivem islamistů v Bosně. Západ přitom přijal už na začátku bosenského konfliktu embargo na dovoz zbraní do bývalé Jugoslávie, které znevýhodnilo vládní stranu vedenou Alijou Izetbegovićem. Logicky se tedy bosenští Muslimové, prožívající formu náboženského obrození, které jim do velké míry ale vnutil tlak okolí, obrátili na své souvěrce s žádostí o pomoc.

Do Bosny tak už v roce 1992 začal plynout proud zbraní z Íránu, Turecka, Saúd-

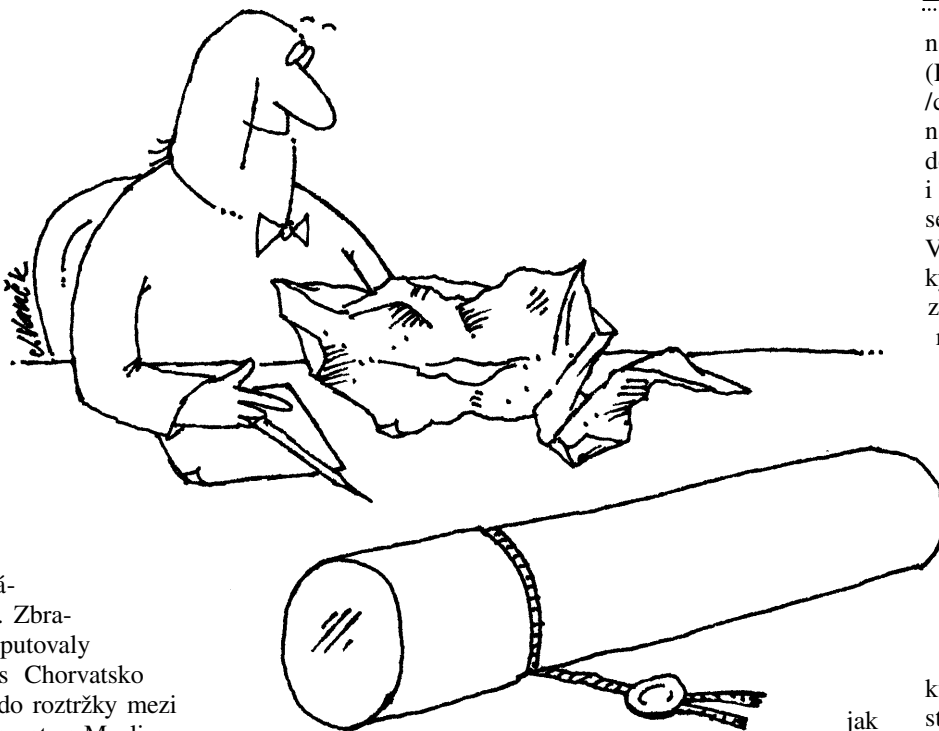
na obnovu ve výši téměř 2,5 miliardy eur (Podrobněji viz např. www.europa.eu.int/comm/enlargement/bosnia_herzegovina/index.htm). Téměř každá nová škola, desítky kilometrů silnic, nemocnice nebo i kostely a mešity mají tabulku s nápisem, že k obnově přispěla Evropská unie. Vedle toho působí v Bosně i nadále desítky nevládních a charitativních organizací z mnoha evropských zemí, překvapivě mnoho z nich je například ze Skandinávie, oblíbeného cíle emigrantů z celé bývalé Jugoslávie.

Bylo tedy jen přirozené, že Unie poté, co si vyzkoušela, že je schopna zvládnout menší vojenskou a policejní operaci v Makedonii, převzala velení a organizaci mírových jednotek i policie v Bosně a Hercegovině. A jak vyplývá z rozhovoru s lidmi všech náboženství i etnické příslušnosti po celé Bosně, které jsem vedl letos v létě, vidina členství země ve Evropské unii se stala tužbou většiny bosenské populace bez ohledu na národnost a náboženství.

Snad jen největší zaslepenci a radikálové zůstávají stranou. Američané jsou příliš hřmotní a neschopní pochopit místní odlišnosti, islamisté jsou příliš radikální a bosenští Muslimové mají příliš rádi pivo a rakiji, než aby tu bylo možné zavést byť i jen umírněný islámský režim, tak by se daly, poněkud vulgárně, shrnout hlavní argumenty bosensko-muslimské populace pro orientaci na Evropu, s níž má mnoho z nich osobní emigrantskou nebo gastarbeiterovskou zkušenost.

U Chorvatů je to trochu jiné, tam byla role Američanů jako klíčových spojenců větší a západní Hercegovina je sídlem nejtvrďší části chorvatských nacionalistů. Ve zdejších odlehlých vesnicích se mohou skrývat desítky válečných zločinců typu generála Ante Gotoviny, který je považován za hrdinu. Tady Evropská unie, jež podmiňuje vstup Chorvatska, jehož občanství a pasy téměř všichni hercegovští Chorvaté mají, není populární, sem pragmatismus a peníze evropských úředníků ještě nedosáhly. Možná i proto, že tady frontová linie neprobíhala, není tu třeba tolik obnovovat a Chorvaté byli během války spíš stranou vítěznou než poraženou.

Bosenští Srbové jsou na tom hůř, neboť jejich věrnost Radovanu Karadžičovi a Ratku Mladičovi, nejproslulejším balkánským válečným zločincům a válečníkům, z nich v očích cizinců udělala evropské vyvrhele. Republika Srbská se

ské Arábie. Zbraně putovaly přes Chorvatsko až do roztržky mezi Chorvaty a Muslimy v roce 1993 a Chorvati si jako platbu nechávali třetinu až

polovinu. Odhaduje se, že iránské dotázky umožnily vyzbrojit na třicet tisíc členů Armády Bosny a Hercegoviny, která byla pod kontrolou sarajevské vlády (viz například kongresová zpráva www.senate.gov/rpc/releases/1997/iran.htm).

Nečinnost Západu, neschopnost se angažovat v konfliktu a zabránit vraždění civilistů byly dlouho zarážející. Srbskou propagandu o vzniku islamistického státu na evropském kontinentě podpořil i příchod několika stovek muslimských bojovníků ze zahraničí. Do roku 1995 islámský vliv v Bosně tolerovaly i Spojené státy, prezident Bill Clinton dal tichý souhlas k dodávkám zbraní z Íránu i přes embargo.

V roce 1995 se ale situace změnila: poměr sil na bojišti se otočil ve prospěch Muslimů a Chorvatů, Spojené státy se začaly obávat většího vlivu islamistů na režim v Sarajevu. Velení v Bosně se ujalo NATO, američtí vyjednavací donutili všechny strany podepsat Daytonskou mírovou dohodu a Bosna dostala zvenčí implantován režim s mezinárodním správcem. Washington si začal vychovávat nového spojence na Balkáně a stavět obrovskou základnu Eagle u Tuzly. Říkalo se, že Američané se v Bosně zakopávají na desítky let.

Evropané ze Sarajeva

Dnes prázdné strážní věže a rezavějící dráty kolem základny Eagle svědčí o tom,

jak je i politika největší světové mocnosti přelétává a mění se s pověstnou americkou pragmatičností a schopností improvizace podle okolností. Hlavní americkou základnou na Balkáně je nyní Bondsteel v jižním Kosovu. V Bosně zůstal jen malý oddíl zaměřený na hledání válečných zločinců a desítky členů tajných služeb, nepočítaje početnou ochranku velvyslanectví v Sarajevu. Američané neztratili o Bosnu zájem zcela, stejně jako sarajevská vláda, v níž už dávno nejsou ti nejostřejší islamisté, se neotočila k Washingtonu po odchodu amerických vojáků ze sil SFOR zády. Udržovat dobré vztahy s velmocí je prostě nutnost. Největší díl finanční pomoci na obnovu Bosny nepřišel z Washingtonu, ale z Bruselu, největší investice do válkou zničeného průmyslu nepřišla z Wall Streetu, ale z Indie (Mittal Steel Zenica), největší emigrantů z Bosny nežije zřejmě v USA, ale v Kanadě, Austrálii či Švédsku.

Na druhé straně, válka v Kosovu a posléze globální válka proti terorismu donutila Washington přehodnotit priority, a když bylo zajištěno, že vidina budoucí integrace Bosny a Hercegoviny do Evropské unie je nejsilnějším lákadlem, jaké lze Sarajevu nabídnout, když byl ve spolupráci s nově vybudovanými bosenskými tajnými službami radikálně omezen vliv islamistů v Bosně a američtí vojáci museli být nasazeni jinde, přišla ke slovu Evropská unie.

V letech 1991 až 2004 Evropská unie poslala do Bosny a Hercegoviny finance

stala vedle Moldávie a Albánie jednou z nejhudších oblastí Evropy, potřebovala by programy obnovy jako sůl, ale mezinárodní správci Bosny i Brusel byli neoblomní: nejdříve váleční zločinci, pak pomoc. Bosenští Srbové, kteří jako jediné přirozené spojence vidí vedle Srbů ze Srbska Rusy, naposledy svým odmítnutím spojit svou policii s policií muslimsko-chorvatské federace v září tohoto roku znemožnili, aby Evropská unie začala uvažovat o začátku rozhovorů se Sarajevem, na jejichž konci by mělo být podepsání stabilizační a asociační dohody mezi Evropskou unií a Bosnou a Hercegovinou.

Čekání na zahraniční investice

Evropská unie se v posledních letech i při pomoci plánované do roku 2006 soustřeďuje na posilování bosenských státních institucí. Investuje peníze do vzdělávání policistů, celníků a vůbec reformu celé veřejné správy, na budování justičního systému. Snaží se také podpořit vybudování určitého investičního klimatu, neboť Bosna stále čeká na jakýkoli větší příliv investic, i když návrat automobilky Volkswagen a příchod společnosti Mittal Steel dávají určitou naději na zlepšení.

Ještě stále je ale Bosna a Hercegovina příliš rozdělená na to, aby mohla sama vést nějakou zahraniční politiku, která bude mít ostřejší obrysy a bude mít v regionu nějaké slovo. Zatímco Záhřeb a Bělehrad pomalu, ale jistě obnovují své vztahy a snaží se do tohoto procesu zatáhnout i Sarajevo, z Bosny se jednotný hlas neozývá a je otázka, zda se vůbec ozývat může, když země je spravována podle značně komplikovaného klíče zakotveného v Daytonské dohodě.

Vliv Bosny na evropskou politiku zcela neskonal. Je ale nyní zapomenutou zemí, kde transformace od komunismu k demokracii nestačila před válkou ani začít a válka ji v mediálním i psychologickém vnímání většiny Evropanů odsunula až někam na okraj. Je ale v zájmu Evropanů samotných, aby se z Bosny stal stabilní a alespoň středně prosperující stát. Jinak hrozí, že se křehká daytonská stavba, která už nyní volá po zásadní rekonstrukci, zřítí a jako už dvakrát ve dvacátém století, tak i ve století jednadvacátém s sebou strhne i okolní evropské domy.

Martin Ehl (1973) je redaktorem Hospodářských novin.
martinehl@yahoo.com

Politický systém poddaytonské Bosny a Hercegoviny

Před deseti lety byl v americkém Daytonu ukončen téměř čtyřletý bosenský ozbrojený konflikt. Podepsáním mírové smlouvy vznikl v Bosně a Hercegovině (BaH) bezesporu unikátní politický systém.¹⁾ Mírová smlouva uznala existenci srbské entity na území BaH – Republiky srbské (RS), jež vznikla během válečného konfliktu v roce 1992. Rovněž tak daytonský mír stvrdil existenci bosňacko-chorvatské entity, tedy Federace Bosny a Hercegoviny (FBaH).

DAMIR KASUM

Vojenský dohled na dodržování daytonského míru vykonávají od roku 2004 mírové jednotky Evropské unie (EUFOR). Na bezpečnost dohlížejí rovněž armády jednotlivých národů BaH, jež se na základě schválené reformy od příštího roku sjednotí pod společné velení.

Součástí Daytonské mírové smlouvy se stala i Ústava BaH (Anex 4),²⁾ jež vymezila kompetence mezi celostátními orgány a orgány entit. Každá z bosenských entit si schválila vlastní ústavy (Ústava FBaH³⁾ a Ústava RS),⁴⁾ které dále vymezily působnost orgánů entit tak, aby nebyly v rozporu s celostátní ústavou. Spornou otázkou v Daytonské mírové smlouvě zůstalo území severobosenského města Brčko, které si nárokovaly obě bosenské entity. Spor byl vyřešen tak, že město Brčko a přilehlé území byly v roce 1999 vyhlášeny zvláštním distriktem mimo obě entity.

V poddaytonském politickém systému BaH lze rozlišit několik úrovní politických institucí: celostátní instituce, instituce entit, kantonální instituce (pouze FBaH) a instituce na lokální úrovni.

Celostátní instituce

Na celostátní úrovni vykonává zákonodárnou moc dvoukomorové **Parlamentní shromáždění Bosny a Hercegoviny**. Dolní komoru shromáždění představuje **Poslanecká sněmovna**. Zasedá v ní 42 poslanců, které ze dvou třetin volí voliči FBaH a jednu třetinu poslanců volí RS. Mandát Poslanecké sněmovny je čtyřletý. Současný mandát Poslanecké sněmovny vzešel z voleb v roce 2002 (totéž platí pro ostatní parlamentní tělesa v BaH). Nejsilnější politickou stranou ve sněmovně je

bosňacká Strana demokratické akce (SDA) s 10 poslanci, Srbská demokratická strana (SDS) představuje s 5 poslanci nejsilnější srbskou stranu a rovněž tak je s pěti poslanci nejsilnějším chorvatským uskupením Koalice Chorvatské demokratické společenství (HDZ) – Křesťanství demokraté (DK). Horní komoru Parlamentního shromáždění představuje **Sněmovna lidu**, kterou tvoří tři pětičlenné kluby: klub bosňackého, srbského a chorvatského národa. Mandát Sněmovny lidu je čtyřletý. Deset delegátů sněmovny je delegováno členy Sněmovny lidu FBaH, zbylých pět je delegováno Národním shromážděním RS.⁵⁾

Moc výkonnou tvoří **Předsednictvo BaH a Rada ministrů**. **Předsednictvo BaH** představuje tříčlennou kolektivní hlavu státu. Skládá se ze zástupců jednotlivých konstitutivních národů BaH. Mandát předsednictva je čtyřletý. Srbského člena předsednictva volí voliči z RS, zbylé dva členy volí z FBaH. V jeho čele stojí předsedající, kterým se každých osm měsíců stává jiný člen předsednictva. Současným předsedávajícím je chorvatský představitel Ivo Miro Jović (HDZ). Reprezentantem bosňackého národa v předsednictvu je Sulejman Tihić (předseda SDA), srbský národ zastupuje Borislav Paravac (SDS).⁶⁾

Rada ministrů představuje vládu BaH. V čele rady stojí předsedávající, kterého navrhuje Předsednictvo BaH a následně jej ve funkci potvrzuje Poslanecká sněmovna BaH. Současná Rada ministrů je složena z devíti ministerstev. Předsedávajícím je první místopředseda SDA Adnan Terzić.⁷⁾

Soudní moc v BaH vykonává Ústavní soud a Soud BaH. **Ústavní soud** je složen z devíti soudců. Čtyři soudce volí Poslanecká sněmovna FBaH, dva Národní shromáždění RS a zbylé tři předseda Evropského soudu pro lidská práva.⁸⁾ Federace BaH a Republika Srbská mají své vlastní soudní soustavy, v jejichž čele stojí Ústavní soud a Nejvyšší soud FBaH, respektive RS.

Instituce Federace Bosny a Hercegoviny

Bosňácko-chorvatská FBaH vznikla na základě Washingtonské smlouvy z roku 1994. Federace představuje jednu ze dvou bosenských entit, jež se skládá z deseti kantonů (z 5 bosňáckých, 3 chorvatských a 2 smíšených bosňácko-chorvatských).

Zákonodárným tělesem federace je dvoukomorový parlament. V dolní komoře **Poslanecké sněmovně** zasedá 98 poslanců volených na čtyři roky voliči bosňácko-chorvatské entity. Horní komorou federálního parlamentu je 58členná **Sněmovna lidu**, v níž zasedá po 17 předsta-

vitelích každého konstitutivního národa BaH a 7 zástupců z řad menšin. Zástupce do Sněmovny lidu delegují kantonální shromáždění.⁹⁾

Předsednictvo a vláda FBaH představují moc výkonnou. **Předsednictvo FBaH** je složené z prezidenta a dvou viceprezidentů federace, kteří jsou voleni na společné schůzi obou komor federálního parlamentu. Členové Předsednictva nejsou voleni jednotlivě, ale na společné kandidátce. Současným prezidentem federace je Niko Lozančić (HDZ) a viceprezidenty Šahbaz Džihanović (Strana pro Bosnu a Hercegovinu – SBiH) a Desnica Radivojević (SDA).¹⁰⁾

V čele **vlády** stojí její předseda, kterého navrhuje Předsednictvo FBaH a ve funkci jej schvaluje Poslanecká sněmovna. Federální vláda má celkem 16 ministrů (8 Bosňáků, 5 Chorvatů a 3 Srbové). Současným předsedou vlády FBaH je Ahmet Hadžipašić (SDA).¹¹⁾

Instituce Republiky Srbské

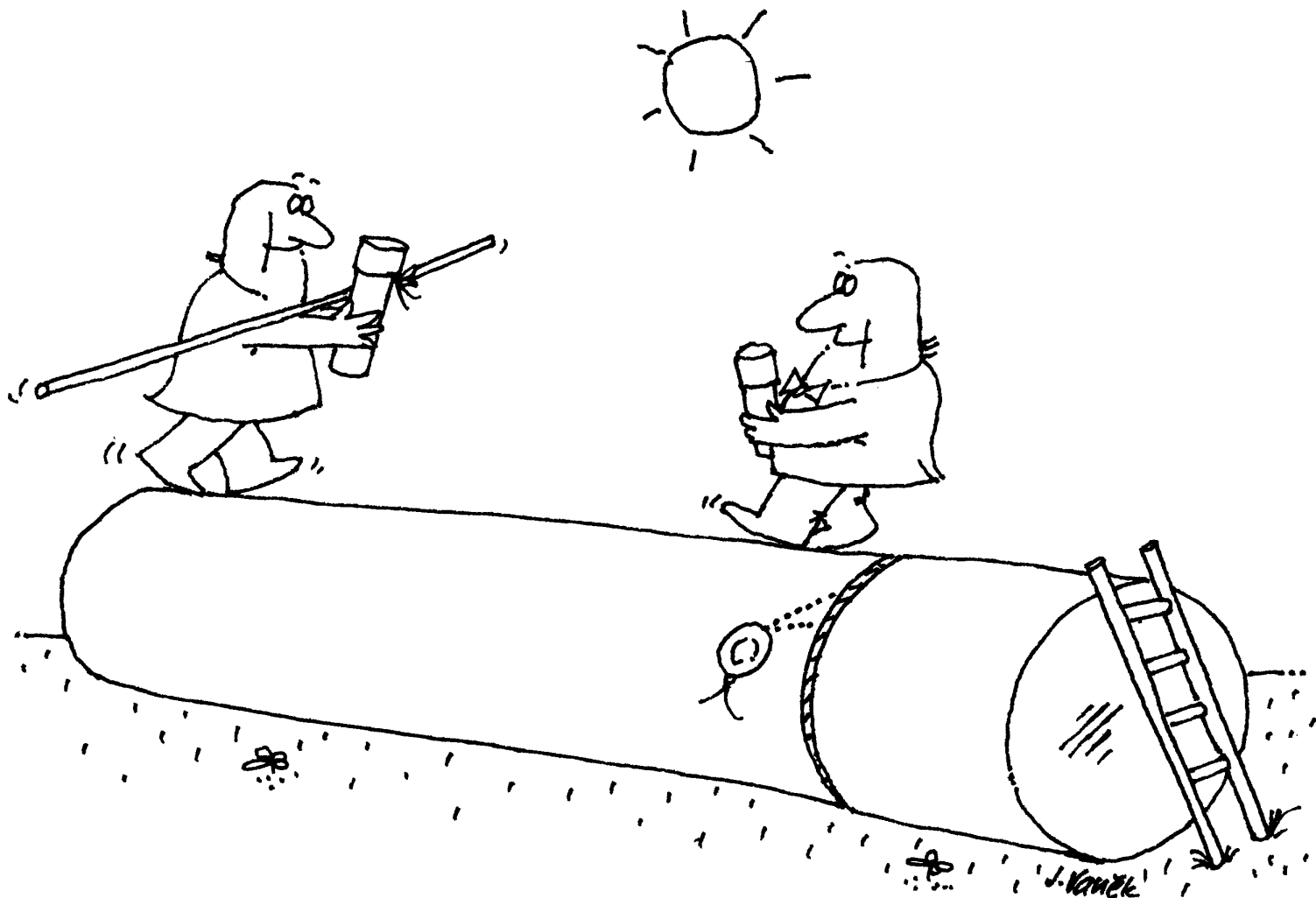
Republika Srbská představuje druhou entitu BaH obývanou převážně srbským

obyvatelstvem. Na rozdíl od FBaH zde neexistuje žádná forma vyšších územněsprávních celků, jako jsou federální kantony.

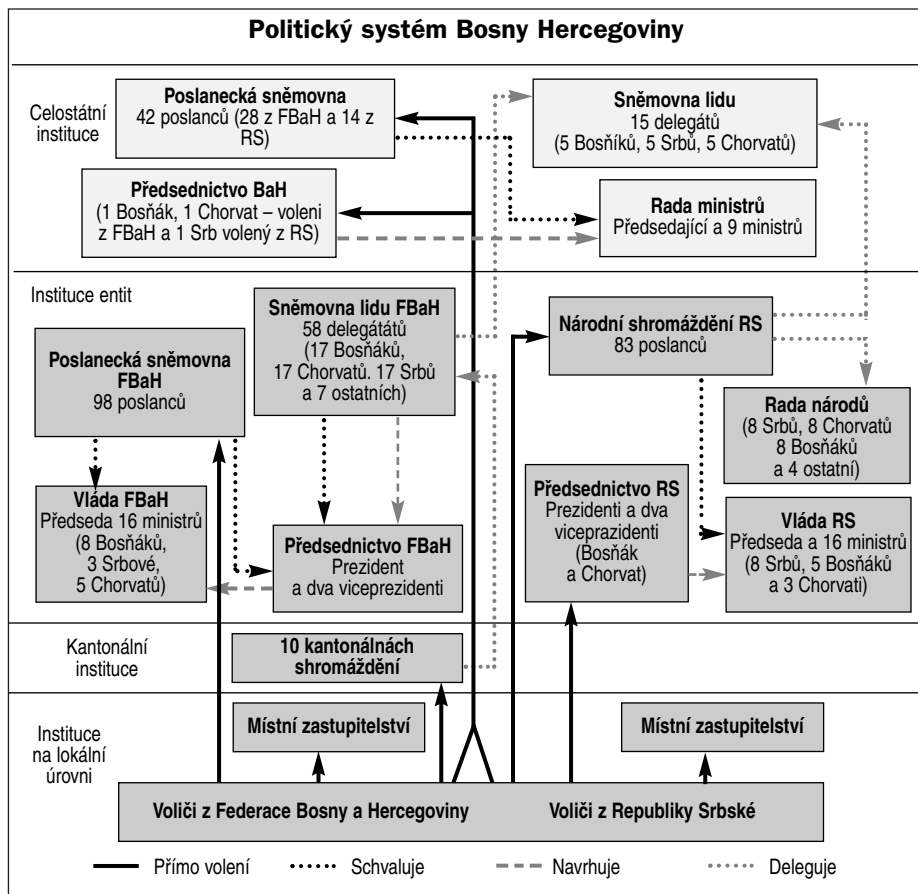
Zákonodárnou moc v RS vykonává dvoukomorový parlament. V dolní komoře, kterou představuje **Národní shromáždění**, zasedá 83 poslanců volených na čtyři roky. Poslanci Národního shromáždění volí delegáty do druhé komory parlamentu RS, **Rady národů**. Celkově v Radě národů zasedá 28 delegátů (po osmi delegátech z řad tří konstitutivních národů a čtyři z řad menšin).¹²⁾

Předsednictvo a vláda představují exekutivu RS. Tříčlenné **Předsednictvo** (prezident a dva viceprezidenti) je voleno v přímých volbách voliči srbské entity. Současným prezidentem je Dragan Čavić (předseda SDS) a viceprezidenty Ivan Tomljenović (Sociálně demokratická strana – SDP) a Adil Osmanović (SDA).¹³⁾

Vládu RS tvoří předseda vlády a 16 ministrů (8 Srbů, 5 Bosňáků a 3 Chorvaté). Poté, co je zvoleno nové Národní shromáždění, navrhuje prezident RS nově

zvolenému shromáždění kandidáta na funkci předsedy vlády, kterému Národní shromáždění vyslovuje důvěru. Současným předsedou vlády RS je Pero Bukeylović (SDS).¹⁴⁾

Úřad Vysokého představitele

Daytonský mír obohatil bosenský politický systém o jeden významný a unikátní prvek – Úřad Vysokého představitele (OHR – Office of the High Representative).¹⁵⁾ Účelem zřízení OHR byl dohled na civilní implementaci mírové dohody. Vysoký představitel v BaH má rozsáhlé pravomoci, mezi ty nejkontroverznější patří právo odvolat z funkce bosenské politiky bez rozdílu, jaký úřad zastávají, a to v případě, že porušují zákony či Daytonskou mírovou smlouvu. Rovněž tak jsou kontroverzní legislativní pravomoci Vysokého představitele, který může schválit „klíčové zákony v případě, že je neschválí zákonodárna tělesa Bosny a Hercegoviny.“ Vysokého představitele navrhuje Rada pro implementaci míru (PIC – Peace Implementation Council) a jeho jmenování musí schválit Rada bezpečnosti OSN.¹⁶⁾

Současným Vysokým představitelem v BaH je od roku 2002 Brit Paddy Ashdown. Mandát Paddyho Ashdowna vypr-

ší v listopadu 2005, a tak bosenská média začala spekulovat o jeho možném nástupci. Jako Ashdownova nástupce vidí některého z italských politiků, ale spekuluje se i o tom, že by novým Vysokým představitelem mohl být Čech. Údajně jím má být bývalý velvyslanec České republiky ve Spojených státech Alexandr Vondra.¹⁷⁾

Problémy poddaytonského politického systému

Často diskutovaný problém poddaytonského politického systému Bosny a Hercegoviny představuje spor v otázce, jak nebo zdali vůbec změnit podobu Ústavy BaH. V poslední době se k dané problematice vyjádřili dva členové Předsednictva BaH. Nejprve srbský člen Borislav Paravac vyjádřil své znepokojení nad tím, že bosňácké politické elity usilují pod záminkou nutnosti reformy pro vstup do euroatlantických struktur změnit „daytonskou“ ústavu za účelem vytvoření unitární BaH.¹⁸⁾ Poté, co se v září 2005 nepodařilo prosadit reformu policejních složek v BaH, označil bosňácký člen předsednictva Sulejman Tihić současný ústavní systém za nefunkční a nákladný. Tihić zdůraznil nutnost změny, aby mohl dojít k uskutečnění reformy.¹⁹⁾

Nakolik jsou Paravacovy obavy o unitarizaci BaH oprávněné a zda Tihić a bosňáčtí politikové chtějí přes reformy pouze posílit centrální instituce, nebo mají na mysli pouze dobro Bosny a Hercegoviny, lze těžko rozsoudit.

Nestandardní prvek poddaytonského politického systému představují rozsáhlé pravomoci OHR, jenž má možnosti odvolat jakéhokoliv politického činitele BaH bez rozdílu, jaký post zastává. Nejkontroverznější na celé činnosti OHR je skutečnost, že úřad není zahrnut v žádné z bosenských ústav. A tak, když byl v březnu 2005 Vysokým představitelem odvolán chorvatský člen předsednictva Dragan Čović (současný předseda HDZ), jenž byl obžalován v rozsáhlé korupční aféře, ohradil se Čović proti svému odvolání s tím, že jej považuje za protizákonné a protiústavní.²⁰⁾ Právě činnost OHR ukazuje, že bosenský politický systém a jeho instituce jsou i deset let po Daytonu slabé a neobejdou se bez dohledu mezinárodního společenství.

Problémem současného bosenského systému je i tak základní věc, jakou je volební právo. Ačkoliv všechny bosenské ústavy zaručují stejná práva všem občanům, praxe se v některých případech liší. Především se jedná o volbu kolektivní hlavy státu, tedy členů Předsednictva BaH. Členem předsednictva se může stát pouze ten, kdo se považuje za Bosňáka, Srba či Chorvata. Pokud občan BaH nepatří do dané skupiny, je například příslušníkem některé z menšin, anebo se nepovažuje za příslušníka jednoho z tří konstitutivních národů, pak nemůže být zvolen za člena předsednictva. Totéž platí pro Srby ve FBaH, respektive Chorvaty a Bosňáky v RS. Podobný problém trápí celou řadu dalších politických institucí, jež jsou založeny na nacionálně proporcím systému.

Politický systém poddaytonské Bosny je rovněž zatížen rozsáhlou státní správou. Celkem existuje v BaH 124 ministerstev (většina z nich ve FBaH) a administrativa je čtyřikrát početnější, než je průměr Evropské unie. Jako východisko z této situace navrhla Evropská unie vytvoření pěti ekonomických regionů v BaH, jejichž území by překračovala hranice mezi entitami.²¹⁾ Návrh je v současné době nepřijatelný především pro bosensko-srbské politiky, a nelze tudíž očekávat, že by v dohledné době byl uskutečnitelný.

Celkově lze říci, že bude dost těžké provést jakékoliv změny politického systému BaH, protože jsou závislé na

Německo-české puzzle

Špičky politických stran k sobě nacházejí cestu

souhlasu všech tří bosenských konstitutivních národů. Političtí představitelé Bosňáků, Srbů a Chorvatů si začínají uvědomovat, že je nutné uskutečnit změny systému, který byl vytvořen za válečných podmínek roku 1995 tak, aby došlo k posílení institucí BaH, zefektivnění státní správy a především k nastolení podmínek, jež by Bosně a Hercegovině umožnily integrovat se do euroatlantických struktur. Najít kompromis, který bude vyhovovat všem, nebude snadné.

Damir Kasum (1984) studuje dva obory – politologii na Fakultě sociálních studií a chorvatský jazyk a literaturu na Filosofické fakultě na Masarykově univerzitě v Brně.
kasum@fss.muni.cz

¹⁾ Veškeré české názvy institucí politického systému Bosny a Hercegoviny vycházejí z terminologie Ladislava Hladkého, kterou použil ve své publikaci *Bosenská otázka v 19. a 20. století*, Masarykova univerzita v Brně Mezinárodní politologický ústav 2005.

²⁾ Ústava BaH (www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=372).

³⁾ Ústava FBaH (www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/federacija/izmjene%20ustava.htm).

⁴⁾ Ústava RS (www.vladars.net/lt/zakoni/ustav.html).

⁵⁾ Parlamentní shromáždění (www.parlament.ba/).

⁶⁾ Předsednictvo BaH (www.predsjednistvo-bih.ba/).

⁷⁾ Rada ministrů (www.vijeceministara.gov.ba/).

⁸⁾ Vodič za gradjane kroz institucije vlasti Bosne i Hercegovine (www.undp.ba/download.aspx?id=161).

⁹⁾ Parlament FBaH (www.parlamentfbih.gov.ba/).

¹⁰⁾ Vodič za gradjane kroz institucije vlasti Federacije Bosne i Hercegovine (www.undp.ba/download.aspx?id=127).

¹¹⁾ Vláda FBaH (www.fbihvlada.gov.ba/).

¹²⁾ Národní shromáždění RS (www.narodnaskupstinars.net/).

¹³⁾ Vodič za gradjane kroz institucije vlasti Republike Srpske (www.undp.ba/download.aspx?id=130).

¹⁴⁾ Vláda RS (www.vladars.net/).

¹⁵⁾ Anex 10 Daytonské mírové smlouvy (www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=366).

¹⁶⁾ Úřad Vysokého představitele (www.ohr.int/).

¹⁷⁾ Savić, Danka: *Slom britanske politike u BiH, Slobodna Bosna, godina XI, broj 452, Sarajevo 14. 7. 2005, s. 22–25.*

¹⁸⁾ FENA (www.fena.ba/vijest.html?fena_id=FSA299596).

¹⁹⁾ FENA (www.fena.ba/vijest.html?fena_id=FSA302376).

²⁰⁾ Nezavisne novine (www.nezavisne.com/dnevne/dogadjaji/dog03302005-01.php).

²¹⁾ Metiljević, Asim: *Evropski odgovor na Dayton, Slobodna Bosna, godina XI, broj 435, Sarajevo 17. 3. 2005, s. 22–26.*

Evropský parlament je místem, kde se mnohdy střetávají vize různých politických proudů kontinentu bez ohledu na to, ze které země ten či onen poslanec pochází. Není to snad důkaz, že Evropská unie může fungovat navzdory rozdílným národním zájmům?

JAN ŽIŽKA

Právě takto argumentují zastánci evropské integrace. Skeptici naopak namítají, že i ve štrasburském poslaneckém sboru se národní zájmy nakonec přece jen projeví. Obhajobě svých zemí se ostatně někdy nevyhnou ani členové Evropské komise, v níž by národní preference neměly hrát zásadnější roli. Svůj díl pravdy mají pochopitelně zastánci obou pohledů na věc.

Podobně to vlastně funguje i v česko-německých vztazích. Není pochyb o tom, že zájmy obou zemí se v leccem liší. Německo je evropská velmoc a jeden ze zakládajících členů Evropských společenství. Česko se řadí mezi spíše menší

země a je jedním z nováčků v Unii. Německo ještě dlouho zůstane významným čistým plátcem do společného evropského rozpočtu, Česko příjemcem. Postoje obou zemí se při projednávání konkrétních otázek musejí občas logicky rozcházet.

Přesto k sobě špičky politických stran v Berlíně a Praze nacházejí cestu. Sociálnědemokratický premiér Jiří Paroubek dává jasně najevo své sympatie vůči Gerhardu Schröderovi, jehož nečekaný volební úspěch – navzdory těsné porážce německé SPD – by rád zopakoval v českých poměrech. Nejde přitom jen o osobní vztah, ale i o blízkost obou stran v pohledu na evropský sociální model. Šéf Občanské demokratické strany Mirek Topolánek zase vsadil na nastupující německou kancléřku Angelu

Merkelovou. Kandidát na funkci budoucího předsedy české vlády dokonce zvolil poměrně riskantní krok, když vyčetl rivalům Merkelové uvnitř uskupení křesťanských stran CDU/CSU, že jí v předvolební kampani dostatečně nepomáhali. Svědčí o tom kupříkladu Topolánkova slova z rozhovoru pro Český rozhlas 6 z konce září. Předseda ODS tehdy poukázal na nedostatečnou loajalitu dolnosaského premiéra Christiana Wulffa a hessenského šéfa vlády Rolanda Kocha. Výroky vůdce bavorské CSU Edmunda Stoibera o tom, „že bývalí východní Němci jsou darmožrouti, kteří nemají právo volit německého kancléře“, dokonce považuje za „natolik ostudné, že musely ubrat celou řadu procent“ křesťanským stranám.

Mírek Topolánek se možná málo zbýval variantou, že rivalové Merkelové postupně vytlačí nastupující kancléřku z politického výsluní. Navzdory tomu se zdá, že také ODS a CDU mají k sobě blíže než v minulosti. Určitě tomu pomáhají dřívější prohlášení Angely Merkelové, podle nichž hodlá posilovat vztahy s menšími zeměmi Evropské unie. To, že tato politička strávila značnou část života v bývalé NDR, se z tohoto pohledu jeví spíše jako výhoda.

Na první pohled není na skutečnosti, že se programově blízké strany sblíží, nic zvláštního. Jenže ještě v devadesátých letech to taková samozřejmost nebyla. V době, kdy byl Josef Zieleniec českým ministrem zahraničí, ještě jako občanský demokrat, se příliš netajil tím, že má v leččem blíže k tehdy opoziční SPD. Tenkrát totiž byla stále příliš v popředí taková témata jako poválečný odsun Němců z Československa a dekrety prezidenta Beneše. A v této oblasti se velká vstřícnost od CDU právě nečekala, o CSU nemluvě.

Rozdílné názory na poválečný odsun a s tím související záležitosti se sice vynořují nadále, ale jejich význam pro celkovou úroveň německo-českých vztahů postupně klesá. Vzájemná vstřícnost politiků z obou metropolí je jedním z důkazů, že pozornost se přece jen více zaměřila na ekonomické otázky a budoucí vývoj Evropy. Sblížení programově blízkých politických stran je projevem toho, že současné vztahy jsou postaveny na racionálnějších základech. Proto ani

nelze očekávat, že by se po případném příchodu ODS k moci měla situace nějak zdramatizovat.

Nabízí se také zcela odlišný pohled na národní zájmy obou zemí než ten, který vychází ze zmiňovaných odlišností velkého Německa a malého Česka. Modernější přístup by bylo možné označit jako princip „puzzle“. Primární přece není to, v čem se sousední státy liší, ale to, v čem se mohou vhodně doplňovat, případně si překážet. Zda dokáží vytvořit obrázek, do něhož zapadají jednotlivé německé i české „puzzlinky“. A z tohoto pohledu se vše jeví mnohem nadějněji. Německé firmy, které navzdory zprávám o churavějící ekonomice SRN na tom mnohdy nejsou špatně, mají zájem o tuzemský trh. Česko stále může nabídnout relativně levnou a spolehlivou pracovní sílu. Na počátku byla už tolikrát omílaná investice Volkswagenu v mladoboleslavské Škodě a následovaly další společnosti. Nyní se očekává příchod menších německých firem. Spolková republika navíc zůstává pro Česko naprosto klíčovým obchodním partnerem. To se musí přirozeně odrazit na politických vztazích.

Princip „puzzle“ se týká zrovna tak třeba spolupráce v boji proti zločinu. Není vyloučeno, že Berlín a Praha mohou být někdy spojenci i při složitých jednáních v rámci EU. To se bude odvíjet právě od politické konstelace v obou zemích. Od ODS jistě nelze čekat nějakou ochotu oživovat evropskou ústavu, zatímco sociální demokraté z obou zemí se ve svých příznivějších stanoviscích vůči tomuto dokumentu asi příliš lišit nebudou.

Na druhé straně nemá smysl živit iluze, že už mezi Berlínem a Prahou nikdy nezahřmí. Kritika české opozice vůči společné účasti německých a českých vojáků v evropském bojovém uskupení battle group ukázala, že minulost se ještě občas vracet může. Sporným bodem zůstává připuštění českých pracovníků na německý trh. A záležet bude třeba i na tom, jak se Berlín postaví k rozšíření schengenského prostoru bez vnitřních hranic o nováčky včetně Česka.

Jan Žižka (1967) je redaktorem týdeníku EURO.
Jan.Zizka@euro.cz

Z hlediska České republiky, která má spolu se Švédskem a Francií za tři roky poprvé předsedat Evropské unii, si zasluhují zvláštní pozornost přípravy přibližně stejně velkého, ale v Evropské unii zkušenějšího Rakouska na jeho předsednictví v první polovině příštího roku.

Rakousko je zkušenější nejenom proto, že je členem Unie deset let, ale i proto, že již jednou EU – v roce 1998 – předsedalo. Přesto, či spíše právě proto jsou jeho přípravy na rok 2006 velmi rozsáhlé a pečlivé a probíhají údajně již dva roky.

Jednou z rakouských výhod je, že dnešní kancléř Wolfgang Schüssel byl před sedmi lety ministrem zahraničí, státní tajemnicí pro EU byla Benita Ferrerová-Waldnerová (dnešní členka komise odpovědná za vnější vztahy) a vedoucí ministerova kabinetu byla dnešní ministryně zahraničních věcí v Schüsselově vládě – paní Ursula Plassniková. Kromě toho byl novým státním tajemníkem pro EU na ministerstvu zahraničí letos jmenován jeden z nejschopnějších rakouských diplomatů – Hans Winkler.

Spolehlivé personální zabezpečení

Jedná se vesměs o pracovníky, kteří se osvědčili a jimž kancléř plně důvěruje. Jím vybraná ministryně zahraničí Ursula Plassniková vyniká nejenom svou výškou (190 cm), ale i svými věcnými znalostmi. Někdy jí bývá vytýkáno, že si z dob, kdy bývala vedoucí kabinetu ministra (a novinářka zdobená přízviskem „Schüsselova chladící věž“ – „Schüssels Kühlturm“), uchovala rezervovaný vztah k médiím, zejména když se ocitla před kamerou. Od těch dob však již byla rakouskou velvyslankyní v Bernu a v posledním roce již pevně zvládala svůj resort s jeho 1334 zaměstnanci a devadesáti zastupitelskými úřady. Dnes úspěšně zasedá v takzvané EU-trojce, složené ze tří ministrů zahraničí (z minulého, současného a budoucího předsednictví) a z Benity Ferrerové-Waldnerové a z pověření pro zahraniční a bezpečnostní politiku EU Javieru Solanym. Také prý na svém úřadě, který se letos přestěhoval z vládního Ballhausu do nově vybavené budovy na náměstí Minoritů, zavedla přísný režim a (na rozdíl od své předchůdkyně) neváhá si kdykoliv přímo zavolat (případně i přes SMS) některého z podřízených, jehož odbornou radu potřebuje. Rovněž letos v létě nově jmenovaný státní tajemník pro Evropskou unii

Rakousko v čele Evropské unie: přípravy

JIRÍ ŠTĚPANOVSKÝ

Hans Winkler (59), který za 35 let práce na rakouském ministerstvu zahraničí sloužil v Berlíně, Washingtonu, Bělehradě, Káhiře a Štrasburku, se osvědčil při řešení řady složitých otázek. Například s bývalým velvyslancem Jiřím Grušou jednal o rakouském stanovisku k tzv. Benešovým dekretům a účastnil se i přípravy rakouského odškodnění obětí holocaustu. Vyniká nejen svými odbornými (mezinárodněprávními) znalostmi, ale i značným optimismem. Při nástupu do své nejnovější funkce sdělil, že jeho cílem bude podporovat proevropské nadšení a solidaritu. Netajil se však obavami, že pro budoucí předsednictví Rakouska v Evropské unii nebude možné všechno předem naplánovat.

Úkoly předvídané a nazrávajcí

Řadu jednání, zasedání, opatření a akcí,

kteří bude muset předsedající Rakousko většinou ve své zemi a vlastními silami organizačně a do značné míry politicky zabezpečit, však předvídat lze. Tak v prvním pololetí 2006 se například počítá se 40 zasedáními tzv. trojky zahraničních ministrů. K tomu přistoupí 40 pravidelných jednání odborných ministrů členských států EU a desítky setkání s jednotlivými výbory Evropského parlamentu. Všechny tyto akce bude připravovat asi sto mezinárodních jednání na úřednické úrovni.

Zasedání rad ministrů jednotlivých resortů byla již tak stanovena, aby je hostily všechny rakouské spolkové země. Tak například Vídeň bude v lednu hostit ministry spravedlnosti a vnitra, v dubnu zdravotnictví, Eisenstadt

v květnu ministra životního prostředí, Štýrský Hradec v dubnu hospodářství a soustřeže, Krems v květnu ministra zemědělství, Bad Ischl v březnu mládeže, Salzburg v březnu ministry zahraničí, Bregenz v březnu dopravy, Innsbruck v březnu obrany a Villach v lednu ministra sociálních záležitostí.

Pod rakouským předsednictvím bude řešena řada klíčových otázek a témat. Mezi nimi to bude pravděpodobně i vyhodnocení ročních úvah o evropské ústavní smlouvě. Jestliže za současného britského předsednictví nebude dosaženo dohody, případně na jaro i projednání rozpočtu Evropské unie na léta 2007 až 2013. Vyhodnotit bude nutno i průběh reformy v kandidátských zemích Rumunsku a Bulharsku a také jednání s Tureckem a Chorvatskem. Pozornost si vyžádá i přístupová strategie vůči zemím západního Balkánu a rovněž budoucí statut Kosova.

Poločasovou bilanci bude třeba provést i ve věci plnění „lisabonské strategie“ a v této souvislosti řešit zejména otázky zabezpečení růstu ekonomiky, počtu nových pracovních míst a výdajů na vzdělání a výzkum. Předpokládá se, že Rakousko bude muset spolu s Bruslem připravit i několik vrcholových setkání s nečleny Evropské unie, a to Latinskou Amerikou

a pravděpodobně i s USA a Ruskem.

V průběhu prvního pololetí 2006 je dále předpokládáno, že Unie připraví a vydá několik závazných směrnic: o práci a službách a o chemikáliích. Lze rovněž očekávat, že Ukrajina oficiálně požádá o zahájení jednání o přístupu do EU a také podmínky embarga EU na doávky zbraní do Číny bude nutno řešit.

Zajištění bezpečného průběhu akcí

S výjimkou dvojího zasedání Evropské rady v Bru-

selu se budou všechna uvedená jednání konat na rakouském území a rakouská vláda ponese odpovědnost za jejich pokojný průběh. Zkušenosti z předchozího rakouského předsednictví lze však využít jen s výhradami. Mezitím došlo k událostem z 11. září 2001, a nelze proto vyloučit možnost nárůstu počtu pokusů o útok teroristů. V rakouském tisku je proto země v prvním pololetí 2006 přirovnávána k pevnosti, v níž zavládnou nejširší bezpečnostní opatření. (Viz např. Die Presse, 22. 9. 2005.) Mají vyvrcholit koncem pololetí, kdy je očekáván summit EU–USA, s pravděpodobnou účastí prezidenta G. W. Bushe.

Bezpečnostní opatření budou velmi nákladná (je dohodnuta i výpomoc německé policie) a je na ně plánována částka kolem 13 milionů eur, přibližně dvojnásobek obnosu vydaného na tento účel v roce 1998. Veškeré náklady spojené s pololetním předsednictvím však mají Rakousko přijít na 45 až 60 milionů euro.

Na základě zkušeností z dosavadních útoků teroristů, kdy např. bomby explodovaly v londýnské podzemní dráze přesně v období zasedání summitu G-8 ve Skotsku, byly vypracovány scénáře možných teroristických akcí. Za pravděpodobné cíle teroristů jsou především pokládány: síť podzemní dráhy, sídlo prezidenta a vlády (Hofburg), dále letiště a hotely, v nichž budou ubytovány zahraniční delegace. Kromě toho musí být počítáno i se zásahy proti demonstracím.

V uveřejněných scénářích jsou uváděny tři stupně nebezpečí. Do stupně nejvyššího ohrožení (teror, atentáty, velké demonstrace) je zahrnut summit EU–USA (snad v červnu 2006 v zámku Laxenburg) a květnové vrcholové setkání s představiteli Latinské Ameriky. Ve středním stupni možného ohrožení (teror, atentáty, menší demonstrace) jsou uváděna setkání resortních ministrů členských zemí EU (zejména zahraničí, obrany, spravedlnosti a vnitra) ve Vídni, Innsbrucku a Salcburku. Nejnižší stupeň možného ohrožení (rušivé akce, ojedinělé útoky) je prisuzován jednáním ostatních ministrů (např. sociálních záležitostí, zdravotnictví, dopravy, životního prostředí) a úzce odborně zaměřeným konferencím, konaným většinou mimo Vídeň.

Očekávání občanů a vlády kancléře Schüssela

Všechny tyto přípravy vzbuzují pozornost veřejnosti a na její podpoře bude také do značné míry záviset jejich plný úspěch. V srpnu a září letošního roku

provedla agentura IMAS průzkum veřejného mínění. Podle něho si přeje 45 procent dotázaných rakouských občanů, aby předsednictví jejich země v Evropské radě přineslo řešení krize EU a aby „vynaložilo všechno myslitelné úsilí k překonání problémů EU a napomohlo sjednocení Evropy“. Jen 28 procent dotázaných toto „nepokládalo za bezpodmínečně nutné“. (Die Presse, 24. 9. 2005) „Totálně sjednocenou Evropu se společnou vládou“, obdobou USA, si však přeje jen 18 procent dotázaných, zatímco 45 procent z nich se domnívá, že Evropa v příštích sto letech takového spojení nedosáhne.

Pro lidoveckého kancléře Schüssela bude ovšem předsednictví Rakouska (a často i jeho osobní) znamenat vyvrcholení jeho vládní činnosti. (Při předchozím předsednictví v roce 1998 byl kancléřem sociální demokrat Viktor Klima a W. Schüssel byl ministrem zahraničí.) Úspěch tohoto předsednictví by byl nesporně vhodným úvodem do předvolební kampaně k parlamentním volbám na podzim 2006.

Střízliví analytici rakouské politické scény však upozorňují na některá úskalí, na něž může vláda narazit. Zostřuje se kritika politiky Evropské unie jakožto odcizené, vzdálené občanům. Na předsedající Rakousko dost možná dopadnou některá ožehavá a pro občany nepřijemná řešení, například o financování Unie v letech 2007 až 2013 nebo nové pojetí v zemi nepopulární směrnice o výkonech a službách.

Přízeň voličů vládním stranám nezíská ani patrně nevyhnutelné vyšší finanční zatížení Rakouska jakožto země, která do EU více přispívá, než dostává (tzv. netto platič). Volebního roku zřejmě také využijí nejen opoziční sociální demokraté k útokům na vládní „neoliberální kurs“, ale i koaliční Jörgem Haiderem vedené Spojenectví pro budoucnost Rakouska (BZÖ), oslabená odštěpením Svobodných (FPÖ), k honbě za hlasy odpůrců Unie pomocí populistických požadavků.

Kancléř Wolfgang Schüssel však v minulých pěti letech obstál v mnoha obtížných zkouškách a i v dosavadních průzkumech veřejného mínění je i nadále pokládán za nejvhodnějšího šéfa příští vlády. Jeho příznivci věří, že má dost schopností i zkušeností, aby nejenom ku prospěchu lidovců a Rakouska, ale i Evropské unie zvládl náročné úkoly příštího pololetí.

12. 10. 2005

Jiří Štěpanovský (1925) je členem redakční rady časopisu Mezinárodní politika.

Od svého vzniku usiluje Evropská unie o vytvoření úspěšné politiky k oblasti západního Balkánu. Po fiasku z let jugoslávské občanské války a následném období hledání se podařilo formulovat komplexní strategii až v roce 1999 ve formě takzvaného Stabilizačního a asociačního procesu (SAP). Průběh roku 2005 naznačuje, že tato strategie je úspěšná.

Na počátku devadesátých let stály balkánské země na podobném rozcestí jako státy střední a východní Evropy (SVE). Slovinsko se bez váhání vydalo cestou k členství v Evropské unii, v druhé vlně následováno Bulharskem a Rumunskem. Pomineme-li nyní Řecko, zbývá na Balkánském poloostrově skupina tvořená ze čtyř nástupnických států bývalé Jugoslávie¹⁾ a Albánie. Tato skupina zemí je dnes známa jako západní Balkán, přičemž se nejedná o označení jen geografické, ale z hlediska institucí EU také funkční.²⁾ Ke geografické poloze je navíc důležité připomenout, že po dokončení rozšíření o Bulharsko a Rumunsko v roce 2007³⁾ se západní Balkán stane uzavřenou enklávou v prostoru Evropské unie, s čímž musí unijní politika k západnímu Balkánu počítat.

Evropská unie a západní Balkán v průběhu devadesátých let

Skutečný prostor pro působení na západní Balkán se Unii otevřel až po skončení jugoslávského konfliktu v roce 1995. Vojenská bezpečnost regionu byla zajištěna Daytonskou mírovou dohodou, rezolucí Rady bezpečnosti OSN a mírovými sbory. K dosažení trvalé stability je ale nutné zajistit respekt k demokratickým principům a lidským právům, fungování státních institucí a stabilní ekonomický růst. To byla výzva Evropské unii, pro kterou byla válka traumatickým momentem nejen z hlediska jejích přímých důsledků (především příliv uprchlíků), ale také tím, že její zahraničněpolitická ambice ztělesněná ve Společné zahraniční a bezpečnostní politice zde zaznamenala první velký neúspěch.

V letech po konfliktu poskytovala Unie zemím západního Balkánu **finančně-technickou pomoc**, zejména v rámci programů ECHO, PHARE a OBNOVA,⁴⁾ na poválečnou rekonstrukci, výstavbu institucí a řešení problémů s navracejícími se uprchlíky. Další politič-

Evropská unie a západní Balkán

Deset let stabilizace

ka Unie k západnímu Balkánu se opírala o dva hlavní principy: regionální spolupráce a kondicionality.

Koncept regionální spolupráce vychází z předpokladu, že spolupráci (ekonomickou, environmentální, boji s organizovaným zločinem, podporou investic apod.) mezi balkánskými zeměmi se podaří obrousit hrany jejich vzájemné nedůvěry. Během devadesátých let tak na Balkáně působila řada regionálních iniciativ podporovaných nebo přímo iniciovaných EU.⁵⁾

Princip kondicionality⁶⁾ podmiňoval jakoukoli spolupráci a pomoc zemím západního Balkánu dodržováním stanovených podmínek – respekt k principům demokracie a lidských práv a práv menšin, regionální spolupráce, demokratizační re-

formy, a zejména na plnění Daytonské dohody.

VÁCLAV ŠTĚRBA

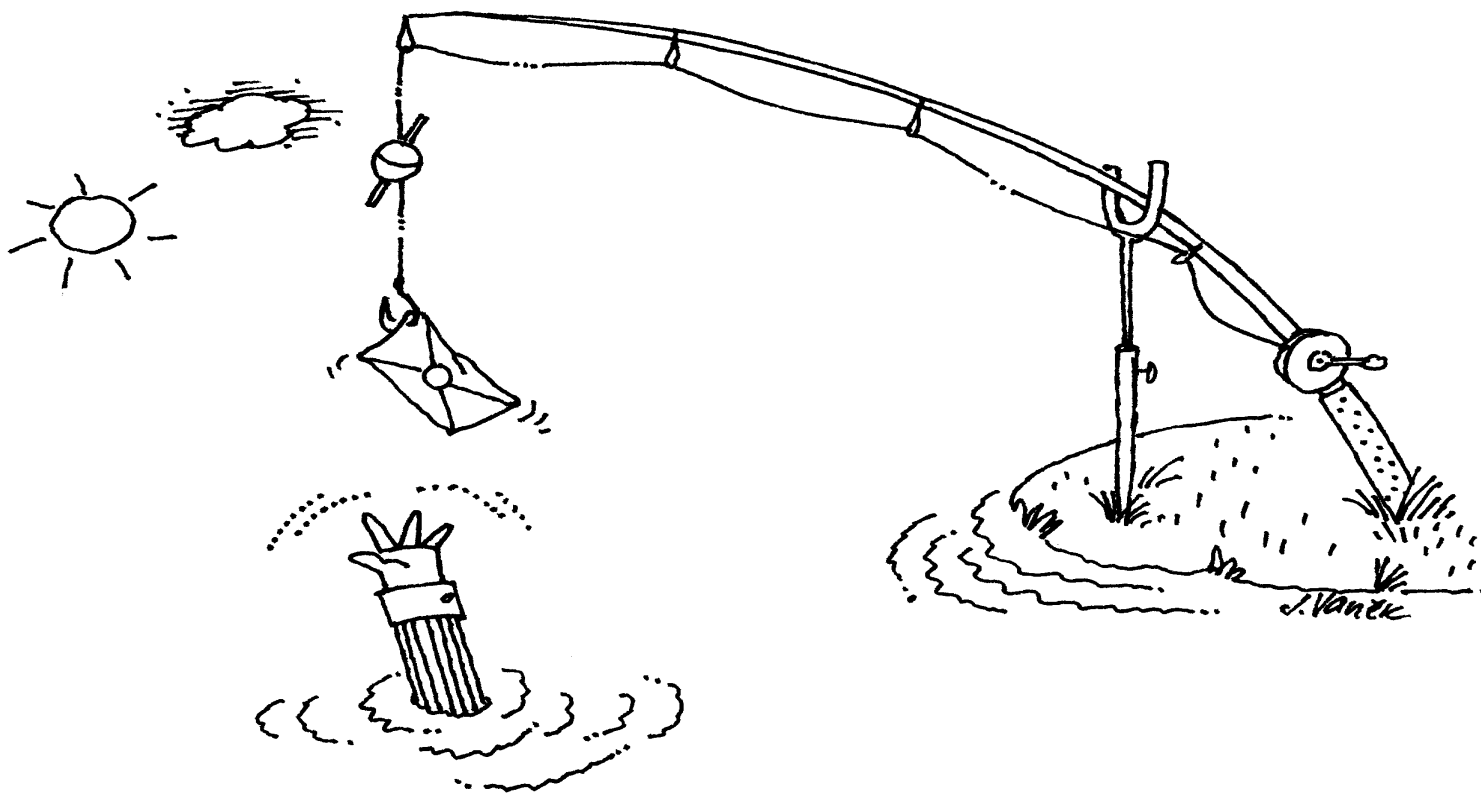
K významnému pokroku ve vztazích EU–ZB došlo v letech 1999 a 2000. Unie nejdříve v průběhu roku 1999 formulovala novou strategii vůči regionu, známou jako Stabilizační a asociační proces. Během následujícího roku pak došlo k pádům režimů Slobodana Miloševića ve Svazové republice Jugoslávie a Franjo Tudjmana v Chorvatsku. Na konci roku 2000 tak zde na jedné straně stála Evropská unie, otevřená myšlenka rozšíření o západní Balkán, na druhé straně pak pět zemí ZB s demokratickými režimy usilujícími o členství v Evropské unii. Záhřebský summit, který se konal v listopadu 2000 a na kterém se členské státy EU

a země západního Balkánu společně závázaly k realizaci SAP, tak byl symbolickou tečkou za komplikovaným obdobím devadesátých let a slibným příslibem do nové dekády.

Stabilizační a asociační proces

Stabilizační a asociační proces do sebe zahrnul všechny dosavadní prvky unijní politiky k západnímu Balkánu. Nadále pokračuje **finančně-technická pomoc**, kde dosavadní škálu finančních instrumentů nahradil nástroj jediný, program CARDS.⁷⁾ Pokud jde o **regionální spolupráci**, zde od roku 1999 dominuje Pakt stability pro jihovýchodní Evropu.⁸⁾ Důraz byl dále položen na vytváření zón volného obchodu a spolupráci v řadě dalších oblastí. V současné době je velkým tématem ZB vytváření společného energetického trhu. **Princip kondicionality** nyní klade zvláštní důraz na plnou spolupráci Bosny a Hercegoviny (BaH), Chorvatska a Srbska a Černé Hory (SČH) s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (ICTY). Novými prvky SAP jsou **preferenční obchodní režimy**,⁹⁾ **Evropská partnerství**,¹⁰⁾ **Stabilizační a asociační dohody (SAD)**¹¹⁾ a **perspektiva členství v EU**.¹²⁾

Zhodnotíme-li stručně celý SAP, tak na jedné straně přináší zemím západního

VZTAHY A PROBLÉMY

Balkánu řadu výhod – preferenční obchodní režimy, finance na obnovu, po uzavření SAD zónu volného obchodu s EU a perspektivu budoucího členství. To vše je na straně druhé podmíněno rozvojem spolupráce se svými sousedy, přejímáním unijního *acquis*, a především politickými a ekonomickými reformami, tak aby dané země nakonec vyhověly politickým, ekonomickým a institucionálním kritériím stanoveným Evropskou radou v Kodani v červnu 1993.

Nikoliv náhodou se SAP blíže podobá politice rozšíření, kterou realizovala EU během devadesátých let ve vztahu k zemím SVE. Úplně totožné však přístupy Evropské unie k západnímu Balkánu a ke střední a východní Evropě nejsou. Judy Batt z Institutu pro bezpečnostní studia EU popisuje hlavní rozdíl mezi těmito přístupy tak, že zatímco u zemí SVE byla politická stabilizace a ekonomická tranzice podmínkou pro získání kandidátského statusu, u zemí ZB je tomu právě naopak.¹³⁾ Status kandidáta a průběh procesu přistoupení je pro ZB (podobně jako v případě Turecka) hlavním motorem realizace politických a ekonomických reform.¹⁴⁾

Současná situace a perspektivy

Západní Balkán je v posledních letech stále častěji na programu jednání institucí EU. Důvodem pro to je především páte rozšíření, kterým se Unie této oblasti významně geograficky přiblížila a které do ní přivedlo řadu států, pro které je oblast západního Balkánu zahraničněpolitickou prioritou.¹⁵⁾ Ve dvou zemích ZB si Unie formou první vojenské a civilní mise vyzkoušela rozvíjející se bezpečnostní a obrannou politiku. Jádrem unijní politiky k západnímu Balkánu však zůstává stabilizační a asociační proces. Jednotlivé země regionu se nyní nacházejí v různých fázích jeho realizace.

Albánie

Jednání o uzavření Stabilizační a asociační dohody byla zahájena v roce 2003 a mohla by být dokončena ještě letos, bude-li Evropská komise ve své podzimní zprávě spokojena s průběhem demokratického a reformního procesu. Hlavním úkolem Albánie pro tento rok bylo uspořádání červencových parlamentních voleb, tak aby byly v souladu s mezinárodními standardy pro demokratické volby. Podle zprávy volební pozorovací mise OBSE¹⁶⁾ však volby splnily tyto standardy jen částečně. Samotné hlasování (vysoká účast voličů, velké množství stran, vyvážené mediální pokrytí) proběhlo v zá-

sadě bez problému, následné sčítání hlasů ale nespĺnilo ani základní kritéria. V případě Albánie je však úspěchem již samotný fakt, že relativně demokratický volební proces vedl k nenásilné změně vlády.

Bosna a Hercegovina

Zahájení jednání o Stabilizační a asociační dohodě podmínila Evropská komise v listopadu 2003 uskutečněním šestnácti reformních kroků. Bosně a Hercegovině se podařilo v relativně krátké době přijmout a zahájit implementaci většiny požadovaných norem a Brusel i Sarajevo tak doufaly v zahájení jednání o SAD symbolicky k desetiletému výročí Daytonské dohody. Problematickou se však stala reforma policejních složek, jež byla nejdříve v květnu a poté znovu v září 2005 odmítnuta parlamentem Republiky Srbské (RS), který nesouhlasil s jejich centralizací v Sarajevu. Představa neuzavření SAD a také nátlak ze strany Vysokého představitele Paddyho Ashdowna způsobily, že parlament Republiky Srbské se k reformě policie po třech týdnech (6. 10.) vrátil a tentokrát ji drtivou většinou podpořil. Zahájení jednání o SAD v původním zamýšleném datu je nyní spíše nepravděpodobné, protože příslušný zákon musí být ještě schválen bosensko-chorvatským a celostátním parlamentem, nicméně poslední překážka na cestě k SAD byla definitivně odstraněna.

Chorvatsko

Chorvatsko je na tom nejlépe ze všech pěti zemí. Stabilizační a asociační dohodu s Evropskou unií uzavřelo již 21. října 2001. Dne 21. února 2003 pak požádalo o vstup do EU, k čemuž se Evropská rada po obdržení stanoviska z Komise vyjádřila pozitivně a určila datum zahájení přístupových rozhovorů na 17. 3. 2005. Stanovila si však jednu podmínku: Chorvatsko musí plně spolupracovat s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii. Chorvatsku se tuto podmínku splnit nepodařilo. Určující zde byla zpráva vrchní prokurátorky ICTY Carly del Ponteové, na základě které Rada EU odmítla v daném termínu rozhovory zahájit. Chorvatská vláda poté zvýšila své úsilí o dopadení generála Ante Gotoviny, „číslo 3“¹⁷⁾ na seznamu ICTY, jehož pobyt na svobodě se stal hlavní překážkou na cestě Chorvatska do EU. Přístupové rozhovory byly zahájeny až 4. 10. 2005, poté co byla předchozího dne Rada EU informována Carlou del Ponteovou o plné spolupráci Chorvatska s ICTY a jeho maximálním úsilí při hledání generála Gotoviny.

Nátlak na Chorvatsko tím však nekončil, přístupová jednání mohou být přerušena, kdykoli by Chorvatsko s ICTY plně spolupracovat přestalo.

Makedonie

Makedonie uzavřela Stabilizační a asociační dohodu s Evropskou unií ještě dříve než Chorvatsko – 9. března 2001, 22. března 2004 pak požádala o členství v EU. Komise k této žádosti nyní vypracovává stanovisko. Bude-li pozitivní, otázka zahájení přístupových rozhovorů se dostane na program Evropské rady v prosinci 2005.

Srbsko a Černá Hora

Ve studii proveditelnosti z dubna 2005 došla Evropská komise k závěru, že Srbsko a Černá Hora jsou dostatečně připraveny k zahájení jednání o SAD. Rada dále stanovila jako podmínku pro zahájení jednání dostatečnou spolupráci s ICTY. Jednání tak mohla být zahájena až poté, co Carla del Ponteová konstatovala jejich plnou spolupráci s Haagským tribunálem. Úvodní ceremonie proběhla 10. října v Bělehradě. Podobně jako Chorvatsko, tak i SČH dostaly varování, aby nepolevovaly ve spolupráci s ICTY, jinak budou jednání zastavena.

U všech zemí západního Balkánu je během posledních let patrné úsilí o plnění všech podmínek stanovených Unií, ať již jde o regionální spolupráci, demokratický průběh voleb, politické a ekonomické reformy či zvýšené úsilí při pátrání po válečných zločincích hledaných Haagským tribunálem. Není pochyb o tom, že celý proces stabilizace západního Balkánu je teprve na počátku. Řada faktorů však nasvědčuje, že forma spolupráce byla Evropskou unií zvolena správně.

Václav Šterba (1981) je odborným pracovníkem Parlamentního institutu Kanceláře Poslanecké sněmovny.
SterbaV@psp.cz

¹⁾ Bosna a Hercegovina, Bývalá jugoslávská republika Makedonie, Chorvatsko, Srbsko a Černá Hora.

²⁾ V rámci Rady EU existuje pracovní skupina pro západní Balkán – COWEB, v rámci Komise je to ředitelství „západní Balkán“ v rámci generálního ředitelství pro rozšíření. Pro zajímavost uvedme, že od února 2005 spadá veškerá agenda západního Balkánu v Komisi pod generální ředitelství pro rozšíření. Evropská komise tím symbolicky deklaruje, že s těmito zeměmi počítá jako s budoucími členy EU.

³⁾ Nerozhodne-li Rada EU, z důvodu neplnění přístupových podmínek, o odložení jejich vstupu o jeden rok.

Budování státu pokračuje

PETR PITHART

⁴⁾ Za období 1991–1999 dosáhla ekonomická pomoc EU zemím západního Balkánu 4,5 miliardy euro. Zdroj: www.southeastern.org/documents/EU-SEE91-99-March 2000.pdf

⁵⁾ Black Sea Economic Cooperation (BSEC), Central European Initiative (CEI), South East European Cooperative Initiative (SECI), Roy-aumontský proces.

⁶⁾ Council conclusions on the principle of conditionality governing the development of the European Union's relations with certain countries of south-east Europe, Bulletin EU 4-1997.

⁷⁾ Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization. CARDS je přímo navázán na SAP a podporuje realizaci reformu a politik, které Unie od daného státu v rámci SAP vyžaduje. Na období 2000 až 2006 bylo na CARDS vyčleněno 4,6 miliardy eura.

Zdroj: www.europa.eu.int/comm/enlargement/cards/index-en.htm

⁸⁾ Paki stability byl iniciován EU (po skončení operace NATO v SRJ) a podílil se na něm přes 40 států a mezinárodních organizací včetně finančních institucí. Během let 2000 a 2001 bylo schváleno a zajištěno financování regionálních projektů v hodnotě 5,4 miliardy eur. www.stabilitypact.org/about/achievements.asp

⁹⁾ V září 2000 Unie jednostranně zrušila cla a kvóty na dovoz většiny produktů ze zemí ZB, během let 1999–2003 pak narostl jejich vývoz do EU o 60 %. Zdroj: External Trade of Western Balkan Countries. Eurostat, březen 2005.

¹⁰⁾ Uzavřeny se všemi zeměmi ZB v červnu, resp. v září 2004. V zásadě se jedná o období Přístupových partnerství, jaká měla Unie uzavřena se státy SVE. V jejich rámci jsou stanoveny krátkodobé a střednědobé priority pro přípravu na členství v EU, tyto pak dané země realizují skrze národní plány a jsou opět financovány z programu CARDS.

¹¹⁾ Uzavření Stabilizační a asociační dohody je jádrem SAP. Je to doba asociačních dohod, které byly uzavírány se zeměmi SVE, a je prakticky přípravou na vstup do EU. Hlavním obsahem SAD je vytvoření zóny volného obchodu mezi EU a danou zemí, postupné přejímání unijního *acquis* z její strany a ustavení spolupráce v řadě dalších otázek. Jak zahájení negociačí o SAD, tak jejich uzavření jsou ze strany Unie v souladu s principem kondicionality podmiňovány určitou úrovní politické, institucionální a ekonomické připravenosti dané země, v případě BaH, Chorvatska a SČH navíc spoluprací s ICTY.

¹²⁾ Perspektiva členství je pro země západního Balkánu důležitým motivačním prvkem pro plnění závazků vyplývajících ze SAP a ve všech pěti zemích také blahodárně působí na politickou stabilitu.

¹³⁾ Batt, Judy: What makes the Western Balkans' transition different from that of Central and Eastern Europe? In: The Western Balkans: moving on. Chaillot Papers, říjen 2004, č. 70, s. 19.

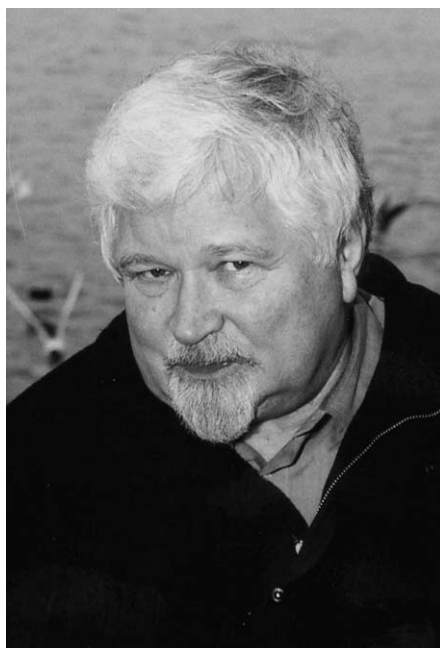
¹⁴⁾ Dokladem odlišného přístupu jsou např. asociační dohody, které měla EU se všemi zeměmi SVE uzavřeny dříve, než jim udělila status kandidáta. U zemí ZB toto neplatí.

¹⁵⁾ Česká republika, Maďarsko, Slovensko či Slovinsko.

¹⁶⁾ www.osce.org/documents/odihr/2005/07/15541_en.pdf

¹⁷⁾ Špičkami seznamu jsou Radovan Karadžić a Ratko Mladić.

Má již Česká republika své místo mezi ostatními státy nejen na mapě, ale i v myslích svých občanů?¹⁾ V představách Evropanů? V širším světě pak aspoň v myslích státníků a politiků? Takovým místem myslím určitou nezměnitelnou roli, osobitě priority, své spojence. Něco, čím bychom se vyznačovali právě jen my, aby slovo identita nebylo vyslovováno jen v souvislosti se strašením, že právě o ni v Unii přijdeme. Existují ve vnějším světě konkrétní očekávání, se kterými se k České republice obracejí jiní?

Jaké o tom měli před šestnácti lety představy ti, kteří si vydobyli koncem sedmdesátých let a pak v osmdesátých letech jistý prostor ke svobodnému, i když omezeně rezonujícímu vyjadřování názorů na politiku nejen domácí, ale i zahraniční? Nemyslím si vůbec, že disidenti pak ovlivňovali všechno, ale něco snad přece. Následující jinak nesoustavné poznámky nechť jsou tedy chápány jako toliko dílčí pohled z jedné jediné perspektivy, nikoli jako celkové zhodnocení zahraniční politiky českého státu.

Československo, Česko

Pro budoucnost jsme my disidenti počítali spíše se spojováním, sjednocováním než s rozdělováním. Počítali jsme proto se sjednocením Německa, a dokonce jsme k němu vyzývali („Pražská výzva“ z jara 1985) jako k nezbytnému předpokladu

jak skoncování s komunismem, tak i dalšího sjednocování Evropy. V té době to byl na kontinentě hlas zcela osamoceny, zdálo se vesměs, že nerealistický, utopický. Byli jsme odbýváni jako snůlkové – pár roků před sjednocením Německa! Ukázalo se tedy, že zdejší disent byl v evropském měřítku jasnozřivý. To proto, že měl zkušenost železné opony, rozdělení, rozbití společnosti.

Na druhé straně jsme pohořeli doma: nepočítali jsme (a asi ani nechťeli počítat) s ničím jiným než s Československem, ačkoli paradoxně právě v řadách disidentů bylo nemálo těch, kteří znali složitost a křehkost česko-slovenských vztahů v minulosti a rozuměli jim. Proto byli zpravidla mezi těmi, kteří hledali řešení až do poslední chvíle a rozpad – rozdělení Československa bylo pro nejednoho z nich důvodem dobrovolného či nedobrovolného (po prohraných volbách) odchodu z politiky. Nebyla to náhoda: Měli jsme v sobě zažitě vědomí vysoké hodnoty plurality, různosti, a to, že Slováci byli, jsou a budou jiní, byla pro nás šance, nikoli potíž, riziko, nepřijemnost.

Visegrád a jeho smysl

Po rozdělení státu Česká republika hledala a dosud hledá nejen jednoslovné všeobecně přijatelné jméno, ale také místo ve středu Evropy. Na zmenšený, etnic-ky téměř zcela homogenní a opticky jakoby západním směrem posunutý stát reagovala zprvu oficiální politika okázalým podceňováním, ignorováním Vise-grádu. Bylo to křečovitě, hloupě, a nakonec to stejně pod tlakem reality vzala zpět.

Visegrádská spolupráce jako společné dílo prezidentů-disidentů byla pro nás logickým vyústěním zkušenosti, reflektující

cí nejen dlouho úspěšnou moskevskou politiku „rozděl a panuj“, ale i tragickou zkušenost předválečného Československa: vztahy se sousedy jsou nakonec ty nejdůležitější. Se všemi riziky pěstovaná intenzivní komunikace disidentských hnutí středoevropských zemí našla proto právě ve Visegrádu přirozené vyústění. Ačkoli se to zdá neuvěřitelně malicherné, není vyloučeno, že některým politikům vadilo právě to, že toto uskupení bylo zřetelně disidentskou iniciativou. Zkrátka, že jedním z původců byl Václav Havel.

Pobolívající sousedství

Nemůže být sporu o tom, že to byli disidenti, kdo se pustili do mimořádně obtížného a pro ně osobně velmi nepohodlného úsilí vyjasnit si nejdříve doma a pak se sousedy Němci a Rakušany citlivě otázky kolem dějů po skončení války. Neinformovaná, nedůvěřivá a zdejšími nacionalisty burcovaná veřejnost nepochopila, že pro disidenty je to tedy vlastně položka domácí, nikoli zahraniční politiky. Jistě, zahraničněpolitické důsledky může takovéto vyjasňování mít (jsem přesvědčen, že jen a jen pozitivní), ale primárně šlo a jde o nás, o česko-český dialog, o naše vědomí, o osvobodivou pravdu o nás. Osvobodivou proto, že každá, i nepřijemná pravda nakonec osvobozuje. Místo toho jsme byli cejchováni jako exponenti bůhvíjakých nepřátel země. Přesto jsme nakonec dokázali vytrvalým udržováním problému v obecném vědomí posunout jak veřejné mínění, tak i oficiální politiku směrem k úplnější pravdě o historické skutečnosti, a tedy k usmíření.

Solidarita je praktická

Každý disident, který to myslí se svým postojem vážně, se chtěl nechtěl prakticky naučit, co je to nedělitelnost svobody a lidských práv. Především v osobě prezidenta republiky (ale nejen jeho) jsme se ozývali, když někde na světě – třeba v Tibetu, v Barmě, v Iráku, Íránu, ve Východním Timoru, Bělorusku, na Kubě – byla lidská práva pošlapávána. Pro veřejnost, ale i pro mnohé politické činitele to bylo přinejlepším nezvyklé, nejednou nepřijatelné, nepraktické, riskantní, intelektuální... Lidé jako Dalajláma, Salman Rushdie, Su-Ťij, Osvaldo Paja... se objevovali na stránkách novin a nejednou byli i vzácnými hosty na Hradě, posléze i v Senátu. Nepřehlížet porušování lidských práv a hledat formy solidarity s pronásledovanými, to byla, a doufám, že i zůstane, jedna z těch oso-

bitých rolí, jedno z těch osobitých očekávání spojovaných právě s Českou republikou. Paradox všech paradoxů, který je mimo představivost možná většiny politiků, je to, že takováto nepraktická, riskantní a údajně národní zájmy ohrožující politika se může po čase začít i vyplácet.

„Prázdná gesta“ po letech přinášejí své i ekonomické plody. Důkazem jen z poslední doby je první demokraticky zvolený irácký prezident Talabání, který ve své nové funkci po USA navštívil jako první zemi na světě právě Českou republiku, protože zkrátka nezapomíná, že to byl Havel, který ho kdysi dávno jako první státník světa přijal a podpořil. A teprve tato návštěva může být tím skutečným pozváním k účasti na obnově země, kterou si jinak rozeberou velké americké firmy, spřízněné se současnou administrativou.

Česká republika jako hlas svědomí

V posledních letech projevy solidarity už nejsou u nás spojovány jen s bývalými disidenty, ale i s garniturou nových politiků a státních úředníků, kteří v čele Ministerstva zahraničí ČR budují stabilní organizační strukturu. Ta se má „solidaritou“ zabývat tak říkajíc odborně a profesionálně. Je to nejen chvályhodné jako morální gesto, to je také rozumné a je to v zájmu ČR – pokud vidíme dál než jen k příštím volbám.

Nadace „Člověk v tísni“ si vydobyla už i mezinárodní renomé – nejednou slyším ze světa slova obdivu: Jsou rychlí, spolehliví, šikovní, dostanou se tam, kam se jiní nedostanou. Troufnu si napsat, že i tento úspěch je nepřímým plodem disidentského pohledu na svět, v němž solidarita, tentokrát nikoli jako sociální učení, ale jako vědomí nedělitelnosti základních lidských hodnot, byla vždycky silným motivem. Dnes dlouholetý šéf této nadace nastupuje do vedoucí funkce na ministerstvo zahraničí a bude se věnovat i rozvojové pomoci. Je to dobrá zpráva a přispívá k tomu, aby ČR měla své osobité místo v Evropě, ve světě.

Návraty, které nemusely být

Při hledání naší zahraničněpolitické orientace byl disident přesílen ještě v jedné důležité položce: po roce 1989 se zahraniční, ale i exportní a investiční politika odvrátila od zemí s podobným osudem, jako byl ten náš, tím spíše od SSSR a všeho toho, co z něj postupně vznikalo. Mám na mysli jak Vietnam, tak třeba středoaasijské státy bývalého SSSR. Řekl bych,

že jestli něco bylo prázdné, tak to bylo toto, nakonec i ekonomicky nevýhodné gesto: stáhli jsme se doslova přes noc ze zemí, ve kterých jsme za minulého režimu byli přítomni nejen jako „bratrská socialistická země“, ale také jako experti, technici, učitelé, montéři. Bylo v tom polistopadovém obrácení se k Západu, jistě také k vyspělejším a náročnějším trhům, více siláctví těch, kteří tak nyní dokazovali svůj antikomunismus, jak vlastně byli vždycky proti, jenom to v sobě museli skrývat, ale i pramálo empatie k lidem země, o které jde. Ti nás tehdy vnímali jako Čechy, případně Českoslované, nikoli jako exponenty komunistického režimu, a nikdy proto nechápali, proč jsme odešli a vyklidili prostor Američanům, Rusům, Němcům... Prakticky všude tam se nyní pokoušíme vracet, ale mnohde už je pozdě. Ideologie, špatné svědomí a nedostatek empatie nás připravil o mnoho z toho, co se penězi zaplatit nedá.

Spojenci a patroni

Máme v Evropě, ve světě spojence? Jistě, jsme členy Severoatlantické aliance, ale zajímá mě, zda existuje nějaká země, se kterou můžeme počítat více než s jinými. Mají nás leckde rádi: ve Slovinsku, v Bulharsku, máme dobrou pověst v Nizozemsku, v pobaltských republikách, v Japonsku a jistě by bylo možné tento seznam doplnit a upřesnit. Neměli jsme však například průvodce, garanta při vstupování do EU. Jiní měli: Poláky doprovázeli Němci, pobaltské republiky evropští Severané. Chorvaty dnes vehementně podporují Rakušané. Myslím, že jsme se o nic takového ani nepokoušeli, vedly se o tom jen akademické řeči. Nemyslím teď jen na pokus o obnovu starých nadstandardních vazeb, jako byla třeba ta předválečná s Francií, ale na země, jako je Nizozemsko, které se nebálo podporovat naše obránce lidských práv i v normalizačních dobách. Získávání takovýchto spojenců – přátel či patronů je totiž vždycky také věcí osobních vztahů státníků. Václav Havel jako mimořádná, věrohodná osobnost dokázal budovat takovéto nadstandardní přátelské vztahy s nejedním významným státníkem, počínaje americkým a konče třeba maďarským prezidentem či japonským císařem. Bylo to však úsilí ojedinělé – mnohým našim politikům chyběla nejen vůle, ale schopnost takovéto osobní vztahy navazovat. Bez vlastního usilování však nadstandardní spojení nevznikne.

Zahraniční politika jako všeobecný konsenzus

Nejzávažnější problém naší zahraniční politiky je to, že se utvářela a utváří spíše jako vektorový, a v tomto smyslu více než zdrávo mechanicky nahodilý součet rozmanitých vůlí a představ než jako společně koncipovaná, koncertovaná, domlouvaná, a tedy konsensuální vůle. Samí sólisté (pokud vůbec nějaké ve světě zapamatovatelné osobnosti), skoro žádná snaha domluvit se. Naši politici – nejvyšší ústavní činitelé se pak nejednou vzájemně překvapovali tím, co kdo z nich někde ve světě prohlásil. Viděl jsem u menších postkomunistických států zřetelnou a úspěšnou vůli domluvit (a dokonce dohodu o tom sepsat a podpisy stvrdit) základní směřování jejich zahraniční politiky ve všech relevantních politických stranách. Třeba právě v Pobaltí. U nás nic takového nebylo ani v náznaku, tedy nikdo se o to ani nepokoušel. Rozbíhavé, ba vzájemně se *negující* postoje vůči EU jsou toho dnes trapným vyvrcholem.

Nedostatečná státotvornost vůči vnějšímu světu etnicky přitom zcela čistého, a tedy jakoby jednotného státu, je alespoň pro mne znepokojující. Nedostatek vůle či schopnosti (anebo obojího) dohadovat se průběžně na společné zahraniční politice zdají se potvrzovat skeptický názor, že ČR je zatím prostě to, co zbylo z Československa, zbytek, který dosud neví, co sám se sebou dělat. Dost možná, že právě ta homogenost, jednotnost, dosažená však mechanicky, rozdělením, nikoli politicky, třeba fungující federací, je problémem: k hledání společné vůle chybí motiv, který dodává stále znovu právě překonávání různosti, stále znovu dosahování jednoty v procesu dialogu, nikoli jen odlišná stranická příslušnost.

R.Č.S. měla v roce 1934 – což je rok, který odpovídá našim šestnácti letům po listopadu 1989 – tu lepší polovinu odměřeného času za sebou. Dnes jsme na tom určitě mnohem lépe, ale i tak podle mého platí, že český stát s pevným místem ve světě, s pevným místem pro sebe i pro jiné, je třeba stále ještě budovat.

Petr Pithart (1941) je 1. místopředsedou Senátu PČR.

Článkem Petra Pitharta zahajuje Mezinárodní politika volnou sérii článků na téma „Místo České republiky ve světě“, v rámci které byli osloveni představitelé politických stran, společenstevských a zájmových organizací.

Volby v Norsku: Rozzlobení voliči a rudo-zelená budoucnost

JAROSLAVA
POŠVÁŘOVÁ

Hlasy rozzlobených voličů v zářijových parlamentních volbách v Norsku přinesly posun doleva. Středopravicová koaliční vláda složená z konzervativců, křesťanských demokratů a liberálů premiéra Kjella Magne Bondevika, za něhož Norsko paradoxně zažívalo nevídaný ekonomický boom, musela ustoupit rudo-zelené koalici v čele se Stranou práce, která vyšla z voleb jako vítěz.

Volební výsledky z 12. září nemohly překvapit. Předvolební výzkumy již od počátku letošního roku předpovídaly úspěch levicí a pasovaly Stranu práce na jasného favorita voleb. Přesto se v závěru kampaně rozdíl mezi stranami snižovaly a poslední dny před volbami nebylo zcela jasné, zda rudo-zelená koalice Strany práce, Strany socialistické levice a Strany středu získá ve Stortingu většinu. Kromě Strany práce sklídila navíc úspěch i pravicová Pokroková strana, která se stala nejsilnější opoziční a nesocialistickou stranou. U vlády stojící dosavadní křesťanští demokraté a konzervativci utrpěli porážku, liberálové si polepšili.

Rudo-zelená koalice se svými 87 křesly ze 169 vytvoří ve Stortingu přehlednou většinu, a Norsko tak bude mít po dvou dekadách opět většinovou vládu. Koalice se s menšími problémy shodne na linii zahraniční politiky. Rozkoly mohou na druhou stranu přinést palčivá témata, jako jsou těžba ropy v Barentsově moři, otázka výstavby elektráren či systém financování škol.

Volby plné rekordů

Jasným vítězem voleb se stala Norská strana práce v čele s charismatickým lídrem

Jensem Stoltenbergem, který se téměř okamžitě ujal sestavování vlády. Tato tradičně silná strana držící se na přední pozici od dvacátých let 20. století obdržela 32,7 procenta hlasů, které jí vynesly 61 mandátů. Vzpatovala se tak z největší historické porážky z minulých voleb. I v letošních volbách padlo několik rekordů. Hned druhou příčku obsadila Pokroková strana, pro kterou hlasovalo 22,1 procenta voličů, což je vůbec největší dosavadní úspěch této pravicové strany. Letošní volby jí tak přičly 38 křesel, o 27 více než ve volbách předchozích a pasovaly ji tak na nejsilnější opoziční stranu. Naopak největší ztrátu utrpěl tradiční lídr nesocialistického tábora, Konzervativní strana (Høyre), která získala nejméně hlasů za posledních šedesát let, pouhých 14,1 procenta (v porovnání s 21,2 procenta z roku 2001), na základě nichž jí bylo přiděleno 23 křesel. Své výsadní postavení na pravém spektru museli protentokrát konzervativci přenechat Pokrokové straně. Původně nejsilnější strana v parlamentu, avšak nyní nejmenší nesocialistická strana – Liberálové (Venstre) – ve volbách dosáhla nejlepších výsledků za

Tabulka Výsledky parlamentních voleb, 12. 9. 2005

	Počet křesel ve Stortingu	Počet hlasů v % v roce 2005	Počet hlasů v % v roce 2001
Strana práce	61	32,8	24,3
Pokroková strana	38	22	14,6
Konzervativní strana	23	14,1	21,2
Strana socialistické levice	15	8,8	12,5
Křesťanská demokratická strana	11	6,8	12,4
Strana středu	11	6,5	5,6
Liberálové	10	5,9	3,9

posledních čtyřicet let, a to šest procent hlasů. Pro rudo-zelenou Stranu socialistické levice hlasovalo 8,8 procenta voličů, pro Křesťanskou demokratickou stranu 6,8 procenta a Stranu středu 6,5 procenta voličů.

Situace před volbami

Bývalá koaliční menšinová vláda (u moci v letech 2001 až 2005) byla schopna existence za podmínečné podpory Pokrokové strany. Tato podpora nebyla úplně stabilní, Pokroková strana například přerušila spojenectví na sklonku loňského roku jako vyjádření nesouhlasu s navrhovaným rozpočtem. Domácí situace se však za poslední vládní období vyvíjela více než příznivě, Norsko zažívalo ekonomický boom zejména díky příjmům z ropy a její neustále rostoucí ceně. Proč se tedy Norům zachtělo změny, když je jejich země již po několik let považována za nejlepší místo pro život na Zemi? Kritici poukazují zejména na trhliny v sociálním státě, nekvalitní vzdělávací systém či zdravotní péči. Voliči pak byli nespokojeni s Bondevikovou občasnou neochotou spolupracovat s Pokrokovou stranou, nevolí využívat peníze z ropy na financování sociálního státu a překvapivě i s přísnou imigrační politikou. Nakonec se jich k volbách dostavilo 76,6 procenta, což je o 1,5 procenta více než ve volbách předchozích. V evropském kontextu se jedná

o průměrný výsledek, na skandinávské poměry však byla účast malá (menší volební účast má obvykle pouze Finsko).

Ropné aroma kampaně

Předvolební kampaň se soustředila především na aktuální domácí problémy a zahraniční politika se v porovnání s předchozím rokem diskusním tématem nestala. Otázku Evropské unie si žádná strana otevřít nedovolí, dokud nebude mít za sebou dostatečně silnou vůli voličů. Debata se tak soustředila na využití příjmů z ropy. Ta je společně se zemním plynem jedním z nejdůležitějších zdrojů bohatství norské ekonomiky. Více než polovinu norského exportu tvoří právě ropa a Norsko se tak po Rusku a Saúdské Arábii řadí mezi tři největší vývozce ropy na světě. Tyto příjmy se hromadí v tzv. ropném fondu, ze kterého se financují například penze.¹⁾ Mezi politickými subjekty existuje dohoda, která je zavazuje k omezenému čerpání finančních příjmů z ropy. Strany tak nesmí utratit více než čtyři procenta z těchto příjmů, čímž je zaručena nízká inflace. Rudo-zelená koalice v předvolební kampani apelovala na využití zásob z ropy, kterými by financovala sociální výdaje

a vytváření pracovních míst. Bondevik nabízel krácení daní a vylepšení vzdělávacího systému a zdravotní péče. Voliči si však přáli daleko košatější sociální stát, než jim Bondevik mohl nabídnout, a dali Stoltenbergovi zelenou.

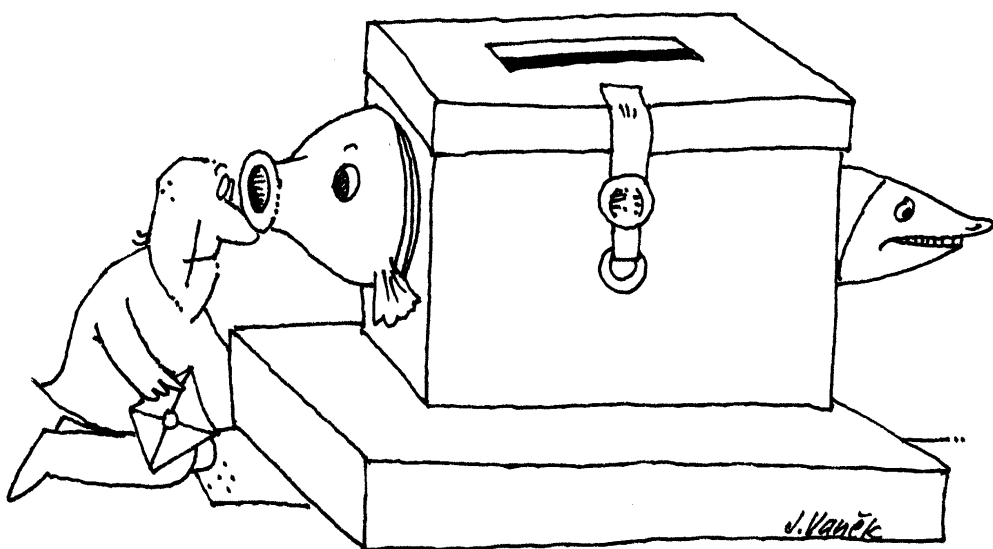
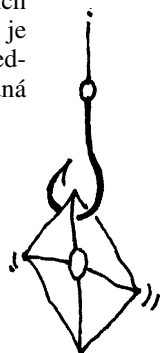
I samotné sestavování vlády provázela diskuse na téma těžby ropy. Strana práce těžbu ropy podporuje, environmentálně založená Strana socialistické levice se zdráhá. Strana středu hodlá podpořit pouze „bezemisní“ aktivity v Barentsově moři. Tyto rozpory však nejsou natolik zásadní, aby mohly ohrozit konečné zformování vlády.

Věčné téma: Evropská unie

Mohou výsledky parlamentních voleb ovlivnit norský přístup k Evropské unii? Výhled do blízké budoucnosti napovídá, že ne. V parlamentu ani po volbách nebude dostatečná podpora na znovuotevření otázky členství. Zvláště pak, když Norové nejsou vstupu stále nakloněni a strany přes vůli svých voličů nepůjdou. Jak je známo, Norové dvakrát (v roce 1972 a 1994) mírnou většinou odmítli do Unie vstoupit. Odmítavý postoj k Unii však nekopíruje fakt, že by se Norové necítili být Evropany a zbytečně by přetrhávali vazby se zbytkem Evropy. Norsko je systémem bilaterálních smluv svázáno s Evropskou unií, je závislé na evropských trzích a účastní se vnitřního trhu EU skrze Evropský hospodářský prostor, který představuje jeden z nejdůležitějších mezníků ve vzájemných vztazích. Norsko se tím dostalo do výjimečné pozice, někdy je považováno za jakéhosi „nečlena uvnitř EU“.²⁾

Dalším pojítkem i zdrojem vzájemných konfliktů mezi Evropskou unií a Norskem je již dlouhou dobu otázka rybolovu. Ta hrála důležitou roli v obou referendech. Evropský hospodářský prostor ji nepokrývá a vzájemná spolupráce je postavena na bilaterálních smlouvách. Norsko se pak dále nepodílí na společné bezpečnostní a obranné politice EU, přispívá však do jednotek rychlého nasazení a účastní se například mise v Bosně. V rámci Schengenské dohody se účastní spolupráce na společné pasové a hraniční kontrole. K vzájemným problémům pak dochází, když v Unii probíhá hlubší integrace a Norsko musí zaujímat postoj a přizpůsobovat se, aniž by se mohlo podílet na spolurozhodovacím procesu.

Současná diskuse Evropské unie je spíše debatou o debatě než diskusí, zda znovu otevřít otázku členství jako prioritu.³⁾ Strana práce je proevropsky naladěná, mnohdy však kvůli evropské otázce čelila vnitřnímu rozkolu. Norsko by do Unie

přivedla, ale tuto otázku nehodlá znovu otevřít kvůli protievropsky naladěné společnosti.⁴⁾ Křesťanská demokratická strana, Strana středu i Strana socialistické levice se staví vůči EU negativně, postoj Strany socialistické levice však již není tak striktně vyhrazen jako dříve. Konzervativní strana je nejhlasitější advokát EU, je si vědoma zodpovědnosti za spolupráci v Evropě, která přirozeně povede ke vstupu do EU.⁵⁾ Změnu vládní linie ve vztahu k Evropské unii nelze tedy v blízké budoucnosti od nové vlády očekávat.

Přestože v norských parlamentních volbách zvítězila levice, nelze opomenout dominantní sílu na pravicovém spektru v podobě Pokrokové strany. Nejvíce hlasů tedy získaly strany na opačných pólech. Kladným znamením je většinovost, a tudíž akceschopnost vlády. Stoltenberg může navíc získat podporu v mnoha oblastech od Progresivní strany: obě strany chtějí například rozšířit současné sociální služby či podporují ropný výzkum v arktických oblastech. Nastolený kurz zahraniční politiky směrem k Unii zůstane s největší pravděpodobností zachován. Možné změny lze očekávat ve vztahu k NATO a aktivitám v Iráku. Bondevikova vláda byla ohledně invaze do Iráku rozdělena, do oblasti však nakonec jednotky vyslala. Nová levicová vláda může způsobit Bushově administrativě nemalé problémy. Stoltenberg před volbami i po nich sliboval norské vojáky z Iráku stáhnout. V současné době probíhá diskuse o částečném stažení vojáků.⁶⁾

Shrnuto a podtrženo, Norové byli jednoduše Bondevikem a jeho osekáváním sociálního státu unaveni. Nechme se překvapit, nakolik úspěšný bude Stoltenberg, který v premiérském křesle zasedne již podruhé

Jaroslava Pošvářová (1982) je studentkou Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra politologie a evropských studií.
jajaposvarova@gmail.com

¹⁾ Bjugan, Ketil: The 1997 Norwegian Parliamentary Election: A Swing towards Parliamentary Power. The Political Quarterly, 69, 1998, č. 2, s. 179.

²⁾ Svasand, Lars: The Re-Emergence of the EU Issue in Norwegian Politics. Scandinavian Studies, 74, 2002, č. 3, s. 330.

³⁾ Tamtéž, s. 339.

⁴⁾ Volební program Strany práce, www.dna.no/asset/26931/1/26931-1.pdf

⁵⁾ Volební program Konzervativní strany, www.hoyre.no/Saker/1055842224.82

⁶⁾ No NATO pullout after all, Aftenposten, 3. 10. 2005, www.aftenposten.no/english/local/article1126823.ece

Chorvatsko na cestě k postnacionalismu?

PŘEMYSL ROSŮLEK

Národní identita Chorvatů je založena na celé řadě mýtů. Významnou součástí chorvatského společenství jsou představy o vymezování se vůči barbarskému východu: Chorvatsko bylo součástí habsburské monarchie a nikoliv osmanské říše. Nejjasnějším důkazem příslušnosti k západu je katolicismus. Chorvaté jsou kulturním národem na rozdíl od „východních“ Turků a Srbů. Nejsou poturečtění ani pravoslavní jako Srbové. Chorvaté hovoří chorvatsky, ne srbsky. Mesianismus Chorvatů je založen na předstávě, že národ byl v dějinách hrází západní civilizace proti Turkům. Současný proces evropeizace Chorvatska vede k ústupu mytologického pojetí kolektivity.

Specifikem nacionalismu v chorvatském prostředí 19. století byla existence dvou konkurenčních koncepcí. Ilyrismus (Ljudevit Gaj) bylo hnutí za sjednocení jižních Slovanů. Ryze prochorvatský směr (Ante Starčević) vycházel z přesvědčení, že kontinuita slavného středověkého království Chorvatů nebyla nikdy v historii přerušena Maďary ani Habsburky. V roli nepřítelů Chorvatů byly v průběhu 19. století Vídeň a Pešť. Protisrbské nálady narůstaly mezi Chorvaty až v souvislosti s centralizační a prosrbskou politikou v meziválečné Jugoslávii.

Jedinou relevantní chorvatskou politikou silou ve 20. letech byla Chorvatská rolnická strana v čele se Stjepanem Radićem. Pravicoví chorvatští radikálové působili po válce spíše v emigraci, hlavně v Budapešti a ve Vídni. Přelom 20. a 30. let byl ve znamení vzestupu Anteho Pavelice a založení organizace Ustaša, která v 30. letech proslula protisrbskými teroristickými útoky.

Vznik autonomní chorvatské provincie (*bánovina*) v roce 1939 byl výrazem snahy zachránit Jugoslávii za každou cenu. Chorvatští nacionalisté ale zůstávali i nadále nejednotní v otázce budoucnosti národa. Zatímco Chorvatská rolnická strana oscilovala mezi zachováním Jugoslávie a nezávislostí a uznávala přítomnost Srbů v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině, ustašovci se přiklíněli buď k asimilaci Srbů, anebo k jejich vyloučení z chorvatské společnosti. Příchod nacistů do Jugoslávie byl doprovázen podporou chorvat-

ských radikálů. „Nezávislý“ chorvatský stát (NDH) v čele s ustašovci a Antem Pavelicem vznikl v dubnu 1941. Masovými etnickými čistkami, deportacemi Srbů na srbské území a násilnou rekatolizací se ustašovci projevovali zejména v prvních měsících existence NDH. Radikalismus protisrbské politiky ustašovců polevil až po nátlaku nacistů.

V poválečném období představovala oficiální Titova verze všechny národy Jugoslávie jako hrdiny v boji proti fašismu. Součástí jugoslávské koncepce byl i názor, že většina obyvatel jugoslávských národů včetně Chorvatska nevolila kolaboraci s fašisty.

Antikomunisticky naladěná chorvatská emigrace nabízela zcela odlišný pohled na NDH. Podle ní byl antifašistický boj Srbů doprovázen nemalými excesy vůči Chorvatům. Chorvaté získali státnost, po níž 900 let toužili. Jejich morální povinností bylo bránit nezávislý stát. Ustašismus nebyl spojován s fašismem, ale s ideologií chorvatské státnosti. Změna orientace Chorvatů směrem k Berlínu a Římu byla důsledkem netečnosti evropských velmocí k chorvatské otázce, neboť Chorvaté se již od r. 1919 marně obraceli na Společnost národů.

Tudjman oživil chorvatský nacionalismus

Nejvýraznější ideové impulsy dodal chorvatskému nacionalismu ve federativní Jugoslávii bývalý partyzán a historik Franjo Tudjman, jenž se v době jugoslávské federace věnoval výzkumu moder-

ních chorvatských dějin. Tudjman zpočtybyl počet obětí ustašovského režimu i genocidu v NDH. Podle něho nepodlehla většina Chorvatů za války ani fašismu, ani komunismu, ale bojovala za nezávislé Chorvatsko. Proto odmítal dělení na partyzány a četníky. Chování Chorvatů vůči Srbům bagatelizoval odkazem na ideologické rozdělení Evropy. Vyslovil se rovněž pro připojení Bosny a Hercegoviny k chorvatské federální jednotce.

Rozhodující podíl na formování nové mytologie chorvatského národa po roce 1990 měl právě Franjo Tudjman a „jeho“ politická strana Chorvatské demokratické společenství (HDZ), která zvítězila v parlamentních volbách v roce 1990. Tudjman vládl autoritativním způsobem. Prosadil i změnu názvu fotbalového klubu Dynamo Záhřeb a neváhal zasáhnout ani do záležitostí záhřebské městské rady v neprospěch jmenování opozičního primátora v roce 1995.

Všechny oblasti, v nichž Chorvaté žili a žijí, označil Tudjman za historickou vlast Chorvatů. Na mysl měl rovněž Istrii a Bosnu a Hercegovinu. V období válečného konfliktu v Jugoslávii však zaujal tvář i tvář srbské vojenské přesile pragmatičtější stanovisko a při setkání se Slobodanem Miloševićem na jaře roku 1991 navrhl rozdělení Bosny. Později navrhoval konfederativní uspořádání Bosny a Hercegoviny se třemi konstitutivními národy, přičemž chorvatská část Bosny by se stala jakýmsi přídomkem Chorvatska.

Byl si však velmi dobře vědom významu zahraniční podpory pro chorvatské záležitosti, proto se snažil lavírovat mezi sympatizanty fašistického státu a dobrou pověstí v zahraničí. V 90. letech nepatřilo v Chorvatsku vystavování symbolu „U“ a obrázků představitelů ustašovského režimu k nikterak výjimečným událostem. Fotbaloví fanoušci zpívali na stadionech proustašovské texty a policisté přivírali oči před prodejem ustašovských symbolů na pobřeží Jadrana. Chorvatsko 90. let přijalo některé symboly ustašovského státu. K nejznámějším patří červenobílá šachovnice na vlajce a měna kuna. Řada ulic i náměstí byla pojmenována po představitelích NDH. Do státní správy nezávislého Chorvatska pronikly osoby spjaté s bývalým ustašovským režimem.

Symboly zla se v Tudjmanově mytologii staly komunismus a Jugoslávie. Tudjman rovněž systematicky pracoval na vytváření vize vnitřních nepřátel. Verbálně útočil na představitele Srbů v Chorvatsku.

Srby nazýval „bandity“, „četníky“, „agresory“ a „extremisty“. Muslimy popisoval jako „nepřátele“, „mudžahedíny“ a „náboženské fanatiky“. Zdůrazňoval ovšem genetickou a v neposlední řadě i jazykovou blízkost bosenských muslimů s chorvatským etnikem. Pranýřoval rovněž regionální hnutí a opoziční politické síly. Trnem v oku bylo Tudjmanovi Istrijské demokratické shromáždění (IDS). Své oponenty z IDS Tudjman obviňoval z podkopávání národní jednoty, istrijského irentismu a dezintegrace podporované italským imperialismem. Tudjman se postavil proti dvojjazyčnosti, která na Istrii v době socialismu fungovala. Kulturní autonomie Italů byla zrušena a na Istrii byly zavírány školy, v nichž se vyučovalo v italském jazyce. Tudjman a HDZ vešli ve známou represivní opatřeními proti novinářům „odloučeným od národa“. Autoritativní vládu charakterizovaly mocenské zásahy proti periodikům Slobodna Dalmacija, Vjesnik, Danas aj.

Daytonské dohody znamenaly tečku za válkou na území bývalé Jugoslávie. Avšak Tudjman nesouhlasil s návratem 300 tisíců etnických Srbů ani s vydáváním Chorvatů podezřelých z válečných zločinů před Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii se sídlem v Haagu (ICTY).

Úspěchy HDZ a Tudjmana v parlamentních a prezidentských volbách v roce 1995 se ukázaly jako relativní. Vysoká nezaměstnanost, stagnace hospodářství a pokles reálných mezd neumožnily Chorvatům radovat se z ukončení bojů v bývalé Jugoslávii. Neutěšený ekonomický vývoj pokračoval i v druhé polovině 90. let. Chorvatsko zaznamenalo řadu stávek a krachů bankovních institucí i korupčních skandálů politických elit v souvislosti s privatizací.

Strach ze Srbů přestal být tmelem národní jednoty

Srbský faktor v té době již nemohl hrát mobilizační roli pro udržení národní jednoty Chorvatů. Na politické scéně se mezitím formoval blok šesti politických subjektů schopných se dohodnout pouze na nutnosti skoncovat s hegemonií HDZ. Na vzestup popularity předvolebního spojení tandemu SDP-HSLS (Sociálně demokratická strana Chorvatska – Chorvatská sociálně liberální strana) reagovala HDZ kampaní proti „jugokomunistům“ a na obranu konzervativních hodnot. Na etablování alternativ vůči HDZ měly nemalý podíl též nevládní organizace včetně katolické církve. Koncem 90. let již

HDZ nedokázala kontrolovat tisk. Periodika Feral Tribune, Jutarnji List, Novi List, Globus jako i záhřebská rozhlasová stanice Radio 101 přispěly ke vzniku alternativních pohledů na politickou realitu. Proces demokratizace země urychlila i smrt chorvatského symbolu 90. let, když zemřel prezident Tudjman na rakovinu koncem r. 1999.

Hned začátkem roku 2000 se v Chorvatsku uskutečnily parlamentní i prezidentské volby, v nichž utrpěla HDZ porážku, a to navzdory účelové změně volebního zákona. Její prezidentský kandidát Mate Granić dokonce nepostoupil ani do druhého kola voleb. Nastala éra „druhé transformace“ Chorvatska. Vládní kabinet vzešel z koalice několika stran vedené sociálně-demokratickým premiérem Ivicom Račanem. Prezidentem země se stal kandidát politického středu Stjepan Mesić, jenž na rozdíl od Tudjmana nepociťoval potřebu vystupovat na veřejnosti v okázalé vojenské uniformě. Mesić vyjádřil ochotu přijmout zpět do země srbské uprchlíky z doby válečného konfliktu v letech 1991–1995.

Vláda levého středu vedená Ivicom Račanem v letech 2000–2003 alespoň částečně zlepšila spolupráci s ICTY a dílčím způsobem rovněž zlepšila politiku vůči menšinám. V intencích programu návratu uprchlíků schváleného chorvatským parlamentem již v roce 1998 se částečně zlepšila i politika návratu srbských uprchlíků. V prosinci 2002 byl přijat ústavní zákon o národnostních menšinách, který jim garantuje proporční reprezentaci. Nový zákon se pozitivně odrazil již ve volebních výsledcích z roku 2003, avšak v institucích státní správy, samosprávy a soudnictví nebyl podle mezinárodních pozorovatelů zaznamenán žádný pokrok. V době Račanovy vlády nebyla přijata ani žádná závažná opatření proti propagaci ustašovského režimu a jeho představitelů, neboť vláda se obávala střetů s pravicí a následné veřejné kritiky za nedostatek patriotismu.

Nový premiér Sanader zklamal naděje politických extremistů

Na základě výsledků parlamentních voleb z roku 2003 se k moci vrátila HDZ v čele s Ivem Sanaderem. Její vítězství v parlamentních volbách vyvolalo naděje ultrapravice. Ta začala tisknout kalendáře s Pavelićem. Zpěvák Marko Perković se veřejnosti prezentoval písněmi oslavujícími ustašovský režim. V jednom ze svých textů *Jasenovac i Gradiška Stara* naráží na nechalné proslulý koncentrační tábor

Jasenovac a odkazuje přítom i na velitele tábora Makse Luburiće. Reakce chorvatské veřejnosti však byla tentokrát překvapivě velmi negativní. Na internetových stránkách se objevila petice „Stop Ustašovcům“, která požadovala zastavení vydávání zpěvákových kompaktních disků. Na jaře v roce 2004 dokonce i katolická církev – v tomto ohledu dosud spíše zdrženlivá – odsoudila projevování úcty ustašovskému režimu. Projevy obdivu k fašistickému Chorvatsku odsoudili rovněž ministři Sanaderovy vlády. Ministryně spravedlnosti Vesna Škare Ožbolt připustila začátkem roku 2004, že stávající zákony jsou nedostačné, a přislíbila jejich novelizaci.

Naděje nacionalistů zklamal i nový ministerský předseda Ivo Sanader, jenž uskutečnil modernizaci HDZ, když byla strana v opozici. Z HDZ vypudil pravcové extremisty a zavázal se ke spolupráci s ICTY, což HDZ v období Tudjmanovy vlády odmítala. Dalším Sanaderovým cílem se stala podpora návratu etnických Srbů vyhnaných z Chorvatska v době válečného konfliktu. Cílem transformované HDZ se stala rychlá integrace Chorvatska do NATO a Evropské unie. V zásadě lze říci, že Sanaderovi se podařilo stranu reformovat, i když na místních úrovních stranického aparátu se i nadále projevují nacionalističtí lídři a stoupenci ekonomického intervencionismu.

O poklesu zájmu o nacionalismus a normalizaci politiky svědčí i skutečnost, že se mezi voliči nesetkaly s úspěchem ultranacionalistické formace HB (Chorvatský blok) a HIP (Chorvatská pravá obroda), které spolupracovaly před parlamentními volbami v roce 2003. Chorvatský blok vznikl v roce 2002 jako reakce radikálů uvnitř reformující se HDZ. HIP je vedena Miroslavem Tudjmanem, synem dlouholetého autokratického prezidenta Chorvatska.

Zcela novým a nejvýznamnějším faktorem ovlivňujícím chorvatskou společnost je pozvolná evropeizace Chorvatska, k níž dochází od roku 2001, kdy ratifikoval parlament v Záhřebu Stabilizační a asociační dohodu s EU. Žádost o přijetí do EU podalo Chorvatsko o dva roky později a vloni získalo kandidátský status. Zahájení rozhovorů Chorvatska s EU neustále oddalovaly vleklé spory Záhřebu s ICTY ohledně vydání bývalého generála Anteho Gotoviny. Průlomem bylo prohlášení hlavní žalobkyně ICTY začátkem října r. 2005. Carla del Ponteová poprvé připustila, že Záhřeb plně spolupracuje s tribunálem v Haagu a usiluje o zatčení Gotoviny. Poté Brusel okamžitě přizval Chorvatsko k jednacímu stolu. V polovině října představil Sanader tým odborníků pro negociace s EU. Chorvatsko už rovněž navštívil komisař

EU pro rozšíření Olli Rehn. Jeho vzkaz byl jasný: zintenzivnit boj proti korupci, reformovat justici, pokračovat v úsilí o návrat uprchlíků, zlepšit práva menšin a neopustit nastoupenou cestu reformem. Chorvatsko stojí na počátku screeningu. Až následující léta ukážou, zda Chorvaté zcela opustí nacionalismus výměnou za členství v EU.

Přemysl Rosůlek (1971) působí na Katedře politikologie a mezinárodních vztahů Filosofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni.
rosulek@kap.zcu.cz

* Srbochorvatština je v Chorvatsku považována za chorvatštinu, která se po získání nezávislosti dočkala některých úprav. Např. slovo avion (letadlo) bylo nahrazeno výrazem zrakoplov, i když v srbochorvatských slovnících z 80. let je užíváno pouze slovo avion. Srbové i Chorvaté užívají shodně pojem telefon. Chorvaté však získali pojem brzoglas užívány v éře NDH.

Literatura:

- A. J. Bellamy: Croatia After Tudjman. The 2000 Parliamentary and Presidential Elections. Problems of Post-Communism, Sept./Oct. 2001, 18–31.
- N. Ceh & J. Harder: Imagining The Croatian Nation. East European Quarterly, XXXVIII, No. 4, 1/2005, 409–417.
- D. Djokić: The Second World War II: discourses of reconciliation in Serbia and Croatia in the late 1980s and early 1990s. Journal of Southern Europe and the Balkans, Vol. 4, No. 2, 2002, 127–140.
- D. Hedl: After years of tolerating neo-Fascist imagery, political correctness is penetrating such nationalist bastions as the Catholic Church. BCR, No. 479, 4. 2. 2004. In: www.iw-pr.net/index.pl?archive/bcr3/bcr3-200402-479-1-eng.txt.
- R. Hislope: Intra-Ethnic Conflict in Croatia and Serbia: Flanking and the Consequences for Democracy. East European Quarterly, Win.1996, Vol. 30. Issue 4, 471–494.
- A. Hoare: The Croatian Project to Partition Bosnia-Herzegovina, 1990–1994. East European Quarterly, 3/1997, Vol. 31, Issue 1, 121–138.
- J. A. Irvine: Ultrnationalist Ideology and State-Building in Croatia, 1990–1996. Problems of Post-Communism, Jul/Aug 1997, Vol. 44, Issue 4.
- M. J. Jordan: Croats Say NO to Nationalism. Christian Science Monitor, 26. 1. 2000, Vol. 92, Issue 44.
- J. Lampe & M. Mazower (eds.): Ideologies and National Identities. CEU Press 2004 Budapest.
- D. B. MacDonald: The Quest for Purity: Linguistic Politics and the War in Croatia. Slovo, Vol. 15. No. 1, Spr. 2003, 5–21.
- D. Rohde: Will Croatia Follow Us or Its Nazi Past? Christian Science Monitor, 20. 10. 1995, Vol. 87, Issue 228.
- G. Uzelak: Franjo Tudjman's Nationalist Ideology. East European Quarterly, Win. 1997, Vol. 31, Issue 4, 449–473.
- Natko Vlahovic: Post-War Politics in Croatia. Campaigns & Elections, 9/2004, Vol. 25, Issue 8, 42–48.
- Z. Vujčić: Tackling the Return Puzzle. Transitions Online, 20. 9. 2004. In: www.tol.cz.

Bosna a Hercegovina: Symbióza zločinu, podnikání a politiky

MIROSLAV NOŽINA

Mezi hlavní problémy současné Bosny a Hercegoviny (BaH) patří rozbujele korupce a endemický organizovaný zločin, které silně ovlivňují hospodářské a sociální dění v zemi. Tyto fenomény dnes představují nejvážnější překážky v integraci Bosny a Hercegoviny do Evropy.

Většina bezpečnostních expertů se shoduje, že po deseti letech od podepsání Daytonských mírových dohod, jejichž proklamovanými tématy byla obnova země zničené válkou a potrestání válečných zločinců, organizovaný zločin pevně vrostl do bosenské společnosti. Jeho vazby dnes sahají od pouličního prodeje drog a prostituce až do prostředí politických špiček. Bezpečnostní analytik Antonio Prleđa ze sarajevského listu *Oslobodjenje* odhaduje, že „sítě organizovaného zločinu řídí v Bosně a Hercegovině paralelní ekonomiku, která přináší větší zisky, než činí oficiální státní rozpočet“. „Organizovaný zločin financuje jak válečné zločince, tak některé současné politiky,“ dodá-

vá. Rovněž analýza Evropské komise z listopadu 2003 zmiňuje organizovaný zločin jako „hlavní problém“ a říká, že boj proti organizovanému zločinu v Bosně a Hercegovině bude „dlouhý a obtížný kvůli symbiotickým vztahům mezi zločinem, podnikáním a politikou“.

Různé formy kriminálního byznysu

Podle zprávy Evropské komise jsou aktivity organizovaného zločinu v Bosně a Hercegovině značně různorodé. Na jejich vrcholu stojí propracované metody, jejichž pomocí jsou tunelovány státní prostředky a prostředky ze zahraniční pomoci, napří-

klad bankovní sektor, státní podniky a projekty obnovy infrastruktury. Tyto kriminální operace připravují bosenské daňové poplatníky o desítky milionů eur ročně a jsou v nich angažováni jak profesionální zločinci, tak místní politikové propojení prostřednictvím korupčních sítí. Bosenská finanční policie šetří ročně přes dvě stě případů zpronevěry peněz určených k obnově cest, výstavbě škol, veřejných budov apod. Příznačné je, že doposud žádná z těchto velkých kauz neskončila odsouzením obviněných osob.

Například ve městě Sanski Most, silně poškozeném během války, byly městské prostředky na obnovu infrastruktury využity k výstavbě dostihového závodiště. Starosta Mehmed Alagić byl vyšetřován v souvislosti s 358 obviněními z korupce. Vyšetřování se týkalo i případu krádeže 450 000 dolarů ze zahraniční pomoci poskytnuté Saúdskou Arábií na nákup osiv a zemědělské techniky. Peníze namísto toho využil Alagićův bratr k založení banky.

Jiný případ se týkal zřejmě uměle způsobeného krachu známé BH Banky, který připravil zahraniční velvyslanectví a mezinárodní organizace zhruba o 10 milionů eur. Majitelem banky byl Alija Delimustafić, na počátku 90. let bosenský ministr vnitra a během války v Jugoslávii ministr zahraničního obchodu.

Velice výnosnou aktivitou organizovaného zločinu

v Bosně a Hercegovině se stalo pašování zboží, jako jsou cigarety, alkohol či pohonné hmoty. Zpráva Evropské komise cituje odhady, že nelegální zisky z pašování těchto komodit se pohybují mezi 150 miliony a 300 miliony eur za rok.

Zejména ve východních oblastech Republiky Srbské fungují centra na výrobu drog. Kromě heroinu je zde vyráběna především stimulační droga extáze. Problém nabyt natolik na závažnosti, že zde v minulých letech jednotky SFOR zavedly monitorování převozů látek využitelných k výrobě drog. Objevila se obvinění spojující s tímto zhoubným obchodem některé vysoké srbské činitele. Podle údajů bosenské policie jsou mimo hranice federace aktivní zejména Srbové z muslimské oblasti Sandžak.

Místní zločinci podnikají ve spolupráci se zahraničními sítěmi i v obchodu se ženami.

Podle důstojníků Policejní mise Evropské unie (EUPM) je vybírání „poplatků za ochranu“ v Bosně a Hercegovině často v rukou kosovských Albánců. Například v Sarajevu tomuto druhu „podnikání“ dominují dva kosovskoalbánské klany. Jeden z nich je dále značně aktivní v obchodování se ženami, zlatem, kradenými automobily a zbraněmi, které pašuje přes Albánii, Kosovo a Makedonii. Důstojníci věří, že klan má dobré kontakty s představiteli federální policie.

Zatímco vztahy mezi bosenskými Srby a muslimy se po válce jen zvolna zlepšují, kriminální podsvětí se v tomto ohledu chová mnohem pragmatictější. Zločinci na obou stranách nemají problém spolupracovat se svými srbskými, muslimskými, černohorskými či chorvatskými „kolegy“ – například v rámci trojstranných výměn ilegálního zboží, které zahrnují kradené automobily, drogy a střelné zbraně.

Válečné kořeny

Mnoho větších kriminálních seskupení se v poválečném období přeměnilo v jakési paralelně ekonomické podnikatelské subjekty, které někteří zahraniční experti popisují jako „oligarchie“. Jejich kořeny sahají k paravojenským jednotkám, které operovaly v Bosně a Hercegovině během jugoslávského konfliktu. Tyto skupiny za války získaly kontrolu nad obchodem s některými druhy nezákonného zboží a po válce v tomto výnosném podnikání dále pokračují. Vazby organizovaného zločinu na zkorumpované policisty a nacionalistické politiky se datují především z této doby.

Po rozpadu federace a vzplanutí občanské války v Jugoslávii se Srbsko muselo naučit žít pod tíhou hospodářského embarga. Bylo nutné hledat nové zdroje příjmů a nové cesty pro dodávky zbraní a vojenského materiálu. Jedním z takových zdrojů se stal i obchod s drogami, jehož se ujala srbská tajná služba. Pro obchod s drogami a následné „praní špinavých peněz“ v Evropě a na Balkáně zaktivizovala své starší mezinárodní kontakty a využila také služeb některých jugoslávských firem. Alain Labrousse, francouzský analytik Střediska pro geopolitické sledování drog (OGD) zabývající se rozbořením drogových operací, tvrdí, že Srbové se naproti tomu zapojili do obchodu s heroinem a nezákonné zisky legalizovali prostřednictvím vlastního bankovního systému. Rozhodující část kriminálních činností držely v rukou tři státní organizace: SID (informační a dokumentační služba ministerstva zahraničí), SDB (tajná policie ministerstva vnitra) a KOS (kontrašpionáž ministerstva obrany). Obchod s drogami a další výnosnou činnost – padělání peněz – organizovaly prostřednictvím dvou prominentních osobností: Zeljka Ražnatoviće, alias „Arkana“, a Asanina Darka, silného kokainomana. Oba tito muži se ocitli na seznamu osob hledaných Interpolem. Arkan pro útěk z belgického vězení, v němž se ocitl za bankovní loupež, a Darko za zabití svého albánského konkurenta v obchodě s drogami v Bruselu – původně agenta Sigurimi (tajné služby komunistické Albánie).

„Arkan“ velel v roce 1991 paravojenským jednotkám, odpovědným za masakry ve východním Slovinsku, a v roce 1992 etnickým čistkám ve východní Bosně zaměřeným proti bosenským muslimům; v letech 1994 a 1995 terorizoval obyvatelstvo Kosova v čele ozbrojených milic, tzv. „Škorpionů“. Řada z „Arkanových“ „politických“ obětí byla ve skutečnosti jeho rivaly v kriminálním byznysu. „Arkan“ ani Darko nebyli nikdy v Srbsku obtěžováni policií. Naopak, když byl „Arkan“ v lednu 2000 zabit 38 kulkami z automatické zbraně v jednom bělehradském hotelu, hovořilo se o něm v kruzích blízkých prezidentu Miloševićovi jako o národním hrdinovi.

Výtěžky z kriminálních aktivit putovaly (a putují) do Makedonie a na Kypr, které již v době komunismu využívaly jugoslávské tajné služby při obchodech se zbraněmi. Část z peněz směřovala na tajná bankovní konta srbských politických stran a státních organizací. Tyto prostřed-

ky pak byly dále využívány k prosazování politických cílů a financování srbské lobby v USA, Velké Británii a Rakousku.

Bezpečnostní složky

Bosenské ministerstvo bezpečnosti má tři hlavní složky: pohraniční službu, zpravodajskou službu a agenturu vyšetřování a ochrany. Doposud nejaktivnější v boji s organizovaným zločinem je Státní pohraniční stráž (SBS), odpovědná za potírání pašování. Její úloha není nijak jednoduchá. Musí strážit 1500 km dlouhou bosenskou hranici. Koncepce pohraniční stráže, vybudované za pomoci OSN, počítá především s využíváním fixních stanovišť, disponuje pouze čtyřmi mobilními týmy a jen omezenými technickými prostředky, jako helikoptéry, infračervenými sledovacími zařízeními a výzbrojí. To tváří v tvář dobře vybaveným pašerákům v často značně nepřehledném terénu znamená značnou nevýhodu. Hranice proto zůstává i nadále značně porézní.

Kritikové tvrdí, že Státní vyšetřovací a ochranná agentura (SIPA), označovaná za „Bosenskou FBI“, funguje z velké části pouze na papíře. Většina jejího personálu je zaměstnána při ochraně významných osob a v administrativě a pouze malý počet se skutečně věnuje boji s organizovaným zločinem.

Policii Bosny a Hercegoviny naproti tomu tvoří více než 15 nezávislých složek, které z konkurenčních důvodů mnohdy nespolupracují a operují roztržštěně.

To vše si vyžaduje značné organizační změny vedoucí k vytvoření jednotné struktury policie pro celou Bosnu a Hercegovinu. Ty bude obtížné provést bez pomoci ze zahraničí, respektive Evropské unie. Problematický v tomto ohledu zůstává i mandát mise EU – EUFOR, která koncem roku 2004 v Bosně a Hercegovině nahradila vojenskou stabilizační misi NATO – SFOR. I když mandát SFOR nehovořil o boji s organizovanou kriminalitou, její členové v praxi často sehrávali roli policistů při potírání činnosti paravojenských a kriminálních seskupení. Mandát EUFOR ve svém původním návrhu obsahoval klauzuli o boji s organizovanou kriminalitou, ta však byla nakonec vyškrtána. Způsob poskytování akutně potřebné zahraniční pomoci při potírání tohoto závažného fenoménu tak získal značně nejasné kontury.

Miroslav Nožina (1962) je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.
nozina@iir.cz

Německo a Polsko v procesu evropeizace

Marcin Zaborowski: *Germany, Poland and Europe. Conflict, co-operation and Europeanisation.* Manchester and New York: Manchester University Press, 2004, 198 stran ISBN 0 7190 6816 9.

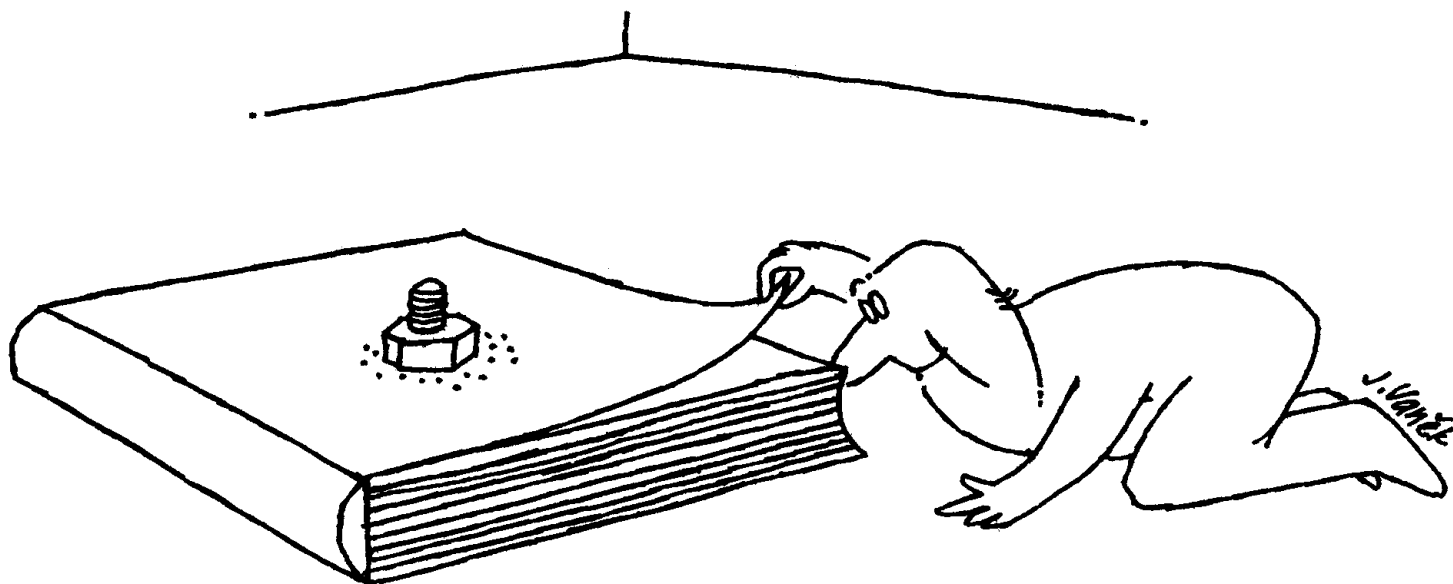
Knihy o vztazích mezi Německem a jeho východními sousedy vždy vyvolávají v české odborné a akademické obci oprávněný zájem. Jde nejen o to najít odpověď ohledně vyřešení otázek spjatých s tragickou minulostí, zejména s nacistickou agresí a následným násilným vysídlením německého obyvatelstva. Neméně významné a perspektivně rozhodující je to, jak se vyvíjejí vzájemné vztahy mezi SRN a jejími východními partnery v evropském kontextu. Projevuje se zde Německo, jak často deklarovali jeho ministři zahraničí Kinkel a podobně později i Fischer, jako advokát zájmů svých východních partnerů? Nebo naopak Německo tuto část Evropy přehlídí, orientuje se nadále především na západ a směrem na východ kultivuje své zatím nepřilíživé „strategické partnerství“ s Ruskem?

Kniha britského akademika polského původu Marcina Zaborowského (toho času výzkumný pracovník ISS, Paříž) nabízí na některé tyto otázky odpověď. Navíc čtenáři poskytuje cenný vhled do politiky polské a podrobuje i ji kritické analýze, zejména v kontextu jednání o přijetí do Evropské unie a při formování nové bezpečnostněpolitické doktríny. Zejména závěrečná kapitola se věnuje institucionální analýze německé a polské zahraniční a integrační politiky a je pro české čtenáře velmi inspirativní.

Marcin Zaborowski je znám českým čtenářům svými analýzami německé a polské bezpečnostní politiky v *Mezinárodních vztazích a Mezinárodní politice*. Jako i ve svých ostatních pracích pohlíží Zaborowski na německou a polskou politiku z širšího kontextu. V recenzované práci v metodologickém smyslu používá koncepcí evropeizace, již odlišuje od „EU-izace“. Evropeizaci definuje především jako normativní proces, jako „politickou a hospodářskou transformaci, pluralismus a modernizaci“ (s. 7). Tímto procesem procházejí všechny země střední východní Evropy a Středomoří, nej-

známějším příkladem úspěšné evropeizace bylo v tomto smyslu po druhé světové válce západní Německo. Druhá dimenze evropeizace znamená vliv politiky EU na vnitropolitické procesy členských států a v menší míře také kandidátských zemí. Pro tento rozměr evropeizace proto používá pojem „EU-izace“, jde o proces mnohem užší, spojený s vývojem politiky EU v jednotlivých sektorech.

Na německo-polské vztahy měla po roce 1989 větší vliv normativní dimenze evropeizace. Autor ji spojuje s koncepcí trvalého míru Immanuela Kanta a ukazuje, že pro evropeizaci vzájemného vztahu musí existovat základní předpoklady: příhodné mezinárodní (tedy tzv. strukturální) podmínky, existence demokratické vlády v obou zemích, integrace do západních struktur a proces usmíření (1. kapitola). Autor vyděluje v poválečném období tři hlavní periody – období nejostřejšího konfliktu, kdy vzájemné vztahy určovaly dozvuky války (1944–1948, kapitola 2.). Trochu překvapivě vynechává léta 1948–1955 a přechází k období (1956 až 1988), během něhož sice oba sousedé projevovali rostoucí zájem o zlepšení vzájemných vztahů, kdy ale ani vnější podmínky (studená válka), ani vnitřní uspořádání (absence demokratické vlády v Polsku) skutečný průlom neumožňovaly (viz 3. kapitola). Třetí období začalo v roce 1989 a otevřelo německo-polské vztahy urychlené evropeizací. Léta 1989–1991 (kapitola 4.) sice ukázala, že ani odbourání vnějších strukturálních zábran a demokratické uspořádání nemusí automaticky vést k narovnání vzájemných vztahů; napětí ohledně hranice na Odře a Nise vyřešily obě strany až v kontextu mezinárod-

ních jednání o sjednocení Německa (2+4) a díky zprostředkovatelské roli USA. Nicméně léta 1991–1998 tak období po nástupu vlády SPD-Zelených v roce 1998 (kapitola 4.–6.) znamenala vzájemnou shodu, pokud jde o multilaterální institucionalizaci vzájemných vztahů prostřednictvím integrace Polska do NATO a EU, a bilaterální institucionalizaci prostřednictvím mechanismu mezivládních konzultací, hospodářské a kulturní spolupráce, výměny mládeže atd. – zcela podle modelu spolupráce německo-francouzské.

Kniha je plná detailů, které jsou pro českého čtenáře velmi zajímavé. Připomíná např., že Adenauerova politika z pozice síly ignorovala zájem Gomulkova vedení normalizovat vztahy se SRN (s. 64–65), a tak přeměrovala Varšavu zpět na upevnění vazeb s NDR a posílila její závislost na Moskvě. Naopak, neochota k ekonomické spolupráci ze strany NDR na přelomu 60.–70. let přispěla ke Gomulkovu pozitivnímu pohledu na novou německou východní politiku (s. 73). Na druhé straně ovšem nechtěla Varšava, aby gesto usmíření, které učinil Willy Brandt v roce 1970, když poklekl u památníku Varšavského ghetta, oslovilo polskou veřejnost, a nedovolila jeho zobrazení v médiích; slavné a upřímné gesto tak zůstalo v Polsku de facto neznámé (s. 76). Východní politika SRN měla ovšem i kontroverzní stránky – zejména vládní SPD se vyhýbala kontaktům s polskými disidenty a německo-polská hospodářská spolupráce byla polskou opozicí vnímána jako pomoc komunistické vládě (s. 72). Necitlivé zacházení s tématem hranice na Odře a Nise za Helmuta Kohla vedlo zase v letech 1989–1990 k tomu, že premiér Mazowiecki dočasně „hrál sovětskou kartu“, včetně toho, že zvažoval setrvání sovětských vojsk v Polsku (s. 86–87). Podobně jako Praha, rozvíjela v roce 1990 i Varšava myšlenku nové struktury evropské bezpečnosti (návrh Rady evropské spolupráce, s. 90), a teprve po pokusu o moskevský puč se přiklonila ke vstupu do NATO.

Autor ukazuje, že až proces vstupu Polska do NATO a EU vytvořil dostatečně spolehlivý rámec, v němž přestávají hrát roli asymetrie vztahů a dochází k opravdové normalizaci. Její součástí jsou ovšem i zájmové rozdíly: jednání o rozšíření EU přinesla „domestikaci“ velkých politických témat, tedy přímý dopad sjednocení Evropy na zájmy jednotlivých společenských skupin. Německá a polská strana se tak rozešly v otáz-

kách reformy společné zemědělské politiky EU, volného pohybu pracovních sil atd. Polská média prezentovala německou politiku jako nacionalistický „návrát k reálpolitice“, německá média kritizovala malou připravenost Polska pro vstup do EU, pozastavovala se nad lpěním na národním státu a viděla polskou pravici jako tradičně „katolicko-nacionální“ (s. 161–163). Přesto ovšem procházejí německo-polské vztahy procesem intenzivní evropeizace, která je srovnatelná se zkušeností německo-francouzského usmíření. Druhá světová válka vedla k „normativní revoluci“ ve vztazích mezi západoevropskými státy, jež redefinovala normy vzájemných vztahů podle kantovských principů (s. 177), a polsko-německé vztahy tento proces po roce 1989 dohánějí. Se vstupem Polska

do EU je to právě zmíněná „EU-izace“, která bude stále více zásadním způsobem ovlivňovat kvalitu vzájemných vztahů. Od smíření německých a polských zájmů by měla vést cesta k jejich postupné konvergenci (s. 179).

Kniha Marcina Zaborowského přináší analyticky velmi zajímavý, čtivý pohled na vztahy našich významných sousedů, nabízí pro českého čtenáře řadu paralel s vývojem česko-německých vztahů. Bude jistě důležitým zdrojem pro experty i studenty, zabývající se vývojem střední Evropy, politikou Německa a Polska po druhé světové válce a po pádu berlínské zdi.

Vladimír Handl

Vladimír Handl (1957) je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.
handl@iir.cz

Bosenská odpovědi

Ladislav Hladký: Bosenská otázka v 19. a 20. století. Brno: Masarykova univerzita v Brně – Mezinárodní politologický ústav, 2005, 392 s. ISBN 980-210-3674-5.

Málokdo ví, že jedny z prvních dějin Bosny napsané koncem 18. století pocházejí z pera českého autora Maxmiliána Šimka. Kdo to nevěděl, dozví se to z úvodní kapitoly nové knihy českého historika Ladislava Hladkého, vydané symbolicky deset let po skončení války v Bosně a Hercegovině. V posledních letech vyšlo v českém prostředí několik kvalitních odborných článků, napsaných například Hladkým nebo jeho kolegou z Historického ústavu AV Miroslavem Šestákem. Bez ohledu na kvalitu však bosenská tematika v české historické vědě vcelku nepřekračovala rámec popularizace a zprostředkovávání základních faktů méně zasvěcenému čtenářstvu. Nová Hladkého kniha je však původním vědeckým dílem. Lze říci, že by *Bosenská otázka v 19. a 20. století* mohla slou-

žit jako odborný pramen stejně dobře u nás jako v samotné Bosně, či kdekoli jinde.

Ladislav Hladký sám v úvodu bosenskou otázku vidí jako problém spolužití bosenských Srbů, Chorvatů a Muslimů (Bosňáků). Alternativní podoby otázky by mohly znít – podle toho, kdo je klade: přímý aktér nebo pozorovatel – „komu patří Bosna“, „co je Bosna“ (historická, nebo politická jednotka?), „jak zajistit stabilitu bosenského prostoru“. Na každého, kdo se pokusí, vyložit bosenskou otázku (ať už rozumně vymezenou moderní dobou, anebo od počátku známých dějin), číhají dvě léčky. Buď bude v pokušení udržovat výklad vědomě či podvědomě v rámci daném jakýmsi pomyslným osudem, neboli „smyslem bosenských dějin“, a neomylně zapadne do několika známých vzorců. Ať už představí Bosnu z chorvatského, srbského nebo bosňáckého úhlu pohledu, vždy bude muset vybrat určitá fakta, která zapadnou do žádaných skládanek, a jiná pominout. Může dokazovat, že Bosna byla podivuhodnou zemí, kde se

po staletí stýkaly různé kultury, anebo naopak konfliktní křížovatkou, kde se tyto kultury potýkaly.

Kdo se pokusí o nezaujatý, odborný pohled a odstup, může snadno zapadnout do opačného extrému, když vědomě či podvědomě rezignuje na podání dlouhodobých hlubších souvislostí. Snaha nedat se zlákat povšechnou interpretací může vést k prostému soustředění na každou pojednávanou záležitost bez vztahu k ostatním. Autor pak čtenáři předloží přinejlepším analýzu, ale ne syntézu. Obě tato úskalí hrozí především autorům, kteří se zabývají moderními dějinami, kde nejde o akademickou debatu o historii a historických mýtech, ale o hodnocení takové minulosti, která má přímou spojitost s dneškem. Bosna se stala otázkou na počátku 19. století, v éře nacionalismu. 19. a 20. století je tedy kronikou toho, jak bylo na bosenskou otázku odpovídáno.

Ladislav Hladký se poměrně úspěšně vyhnul oběma naznačeným úskalím. Ačkoli na české scéně patřival víceméně k umírněným sympatizantům Bosňáků, nesnaží se idealizovat jejich politické dějiny ani líčit Bosnu jako idylu zničenou srbskými a chorvatskými nacionalisty. Nesnaží se o jednoduché shrnutí naznačené otázky. Posuzuje ji a dává odpovědi vždy v daném dějinném kontextu, komentuje dějinné zlomy a provádí postupně čtenáře zákrutami formování moderních národů na území Bosny a Hercegoviny; většinu pozornosti ovšem přitom soustřeďuje na bosenské muslimy – Bosňáky. I když však Hladký nikdy neztrácí ze zřetele hlavní osnovu, nevyhnu se jinému problému, jímž je volba období, které je nutno pojednat zvlášť podrobně.

Téměř třetina textu věnovaného modernímu vývoji bosenské otázky, tedy od konce osmanské éry až po dnešek, je vyhrazena rakousko-uherskému období. Tato kapitola je zpracována velmi pečlivě. Uvádí do souvislostí epochu, kdy se vlastní bosenská otázka zrodila, formovala se její základní východiska a navrhovala prakticky všechna možná řešení s výjimkou nezávislosti. Období státní samostatnosti, včetně období války, je ve dvou kapitolách věnována téměř čtvrtina textu. Období mezi tím, zahrnující Bosnu a Hercegovinu v královské Jugoslávii, za druhé světové války a v tzv. Titově Jugoslávii, jsou naproti

tomu podána velmi zkratkovitě. Samozřejmě, že za situace, kdy se jedná o již tak objemnou knihu, je namísto vybírat a do textu zařadit to, co je podstatné pro danou látku. Hladký na úvod připojil úvahu o tom, jak s bosenskou otázkou nakládala historiografie, krátké shrnutí specifik bosenské geopolitiky a bosenských dějin, a na závěr znovu rekapituje celé téma ve výborně zvládnutém eseji. Bylo by škoda, kdyby kterákoli z těchto kapitol chyběla. Je však otázkou, zda neměl pozornost v historickém přehledu rozdělit rovnoměrněji. Hlavně je škoda, že historii země v Titově Jugoslávii odbyl Hladký patnácti stránkami, naplněnými hlavně národnostními statistikami a diskusemi kolem nich. Jde o období, které přímo předcházelo válce, a měli bychom v něm tedy hledat její kořeny. Konečně ani v tak podrobně popsaném období, jako je rakousko-uherské, skoro marně hledáme zmínky o ideologickém boji mezi sekulární a duchovní bosenskomuslimskou inteligencí, přestože šlo o záležitost, která v mnohém zbrzdila národnostní uvědomění bosenských muslimů, jemuž je přitom v dalších kapitolách věnována velká pozornost.

V rozsáhlé knize, jako je tato, je vždy možné něco vytknout, protože ani nejpečlivější autor si nemůže detailně prověřit všechny zdroje. Je však zajímavé například uvést, že srbskou odpověď na své ultimátum ohledně zavraždění arcivévody Franze Ferdinanda byla Vídeň volky nevolky nucena uznat jako uspokojivou, a jako záminku k útoku na Srbsko proto musela využít zinscenovaného pohraničního incidentu. Jestliže autor uvádí nesprávné vžitě mínění, mnohonásobně to vyvažuje citlivým a objektiv-

ním popisem hnutí Mladá Bosna, strůjcem atentátu. Ve snaze nestránit nikomu – zvláště při popisu let druhé světové války a nové války v 90. letech – se někdy Hladký jako by vyhýbá pojmenování odpovědnosti a spíše odkazuje všeobecně na „boje“ nebo „válku všech proti všem“, jako kdyby pomyslný boj byl samostatně jednajícím entitou. Mostar na jare 1993 nerozdělily „boje“, nýbrž boje vedené z konkrétních ideologických pozic. Ze stejného důvodu byl záměrně zničen i zdejší Starý most, označený chorvatským prezidentem Franjo Tuđmanem za symbol osmanského imperialismu, zatímco z autorovy formulace o zničení ve vzájemných bojích vyplývá, že šlo o průvodní škodu (collateral damage).

Za pochvalu stojí podrobné anglické shrnutí, ale v publikaci tohoto typu by byl namísto alespoň jmenný rejstřík. Za nešťastné lze pokládat mísení originálních a českých zkratk: čteme se tedy o straně chorvatského prezidenta Tuđmana HDZ (chorvatská zkratka), ale o straně jeho srbského rivala Miloševića SSS (česká zkratka). Škoda také, že autor některé zkratky a názvy přepsal nebo přeložil nepřesně (narychlo?). Ačkoli nejde o závažné chyby, kazí to výsledný dojem. Pokud se však čtenář nebude zabývat banalitami, a přečte si například závěrečný autorův rozbor pro a proti ohledně toho, zda má Bosna a Hercegovina šanci existovat jako samostatný stát ve stávajících hranicích, rozbor ve své jednoduchosti vyčerpávající a realistický, pak jistě uzná, že Hladkého kniha patří ve svém oboru ke špičce.

Filip Tesař

tesar@iir.cz

